

Dokumentární film a fotografie jako andragogický prostředek zkoumání sociální a národnostní reality

Lucie Tydlačková

Bakalářská práce
2014/15

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

---

*

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Lucie Tydlačková**
Osobní číslo: **H11150**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Andragogika v profilaci na řízení lidských zdrojů
v neziskové sféře**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Film a fotografie jako andragogický prostředek
zkoumání sociální a národnostní reality**

Zásady pro vypracování:

Studium odborné literatury.

**Vymezení teoretických východisek z oblasti sociální dokumentaristiky, filmu a fotografie
a jejich využití v andragogické praxi.**

Příprava metodiky výzkumné části.

Realizace smíšeného výzkumu prostřednictvím dotazníku a rozhovoru.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Vyvození závěrů na základě výsledků, shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BALVÍN, Jaroslav, úkasz KWADRANS a Mazgorzata KOWALCZYK. Situation of the Roma minority in the Czech Republic, Hungary, Poland and Slovakia. Wrocaw: Prom, 2011, ISBN 978-83-62969-01-2.

HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

KRÁTKÁ, Jana a Patrik VACEK. Audiovizuální edukace jako součást mediální výchovy. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4684-9.

NICHOLS, Bill. Introduction to Documentary. Bloomington, Indianapolis: Indiana University Press, 2010. ISBN ISBN-10: 0253222605.

ŠTOLL, Martin. Jan ŠPÁTA. Praha: Malá Skála, 2007. ISBN 978-80-86776-00-2.

Vedoucí bakalářské práce: **doc. PhDr. Mgr. Jaroslav Balvín, CSc.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **9. ledna 2015**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2015**

Ve Zlíně dne 9. ledna 2015

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- o odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- o beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- o na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- o podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- o podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- o pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům. ¹⁾

Prohlašuji, že

- o elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- o na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně .....
27.2.2015

.....
Lucie Tydlaková

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevyjádřeně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odprá-ří-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce pojednává o dokumentárním filmu a fotografii v souvislostech se vzděláváním a nahlíží na ně, jako na prostředky zkoumání sociálních a národnostních realit. Teoretická část charakterizuje tyto dva fenomény jako součást kulturní andragogiky, zabývá se také filmovou, audiovizuální, mediální edukací v širších souvislostech a vzdělávací roli České televize. Praktická část je kombinací kvantitativního a kvalitativního výzkumu. Pro výzkumné šetření kvantitativní je použito dotazníkové šetření, v němž se zjišťuje povědomí a přístup vzorku veřejnosti k dokumentárnímu filmu a fotografii. Výzkumné šetření kvalitativní je založeno na realizaci rozhovorů s dokumentárními tvůrci, jejímž cílem je prozkoumat a vyhodnotit, jak odborníci z oblasti dokumentární tvorby vnímají a používají film či fotografii jako prostředek pro zobrazování sociální a národnostní reality a jaké zde vidí souvislosti se vzděláváním.

Klíčová slova: kulturní andragogika, multikulturalismus, sociální dokumentaristika, audiovizuální a filmová výchova, mediální výchova, sociální realita

ABSTRACT

The thesis deals with documentary film and photography in the context of education and looks at them as a method of research into social and ethnic reality. The theoretical part describes these two phenomena as a part of cultural andragogy, concerns film, audiovisual and media education in wide contexts and educational position of Czech television. The practical part is a combination of quantitative and qualitative research. For quantitative part, is used the questionnaire survey method, by which is tried to look into general awareness and attitude to documentary film and photography. The qualitative research, is based on the method of interviews with documentary makers, with the aim to explore and evaluate how experts on documentary field perceive and use film or photography as a method of displaying social and ethnic reality, and what connection with education they can see.

Keywords: cultural andragogy, multiculturalism, social documentary, audiovisual and film education, media education, social reality

Ráda bych vyjádřila poděkování vedoucímu mé bakalářské práce doc. PhDr. Mgr. Jaroslavu Balvínovi, CSc. za odborné a cenné rady a také za poskytnutí materiálů. Velké poděkování patří také všem respondentům za jejich ochotu při realizaci empirické části této práce. V neposlední řadě děkuji své rodině a přátelům za podporu a pomoc, kterou mi během celého studia poskytovali.

„Vzdělání je schopnost porozumět druhým.“

Johann Wolfgang Goethe

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	11
I TEORETICKÁ ČÁST	13
1 K TEORETICKÝM VÝCHODISKŮM	14
1.1 O LITERATUŘE DOMÁCÍ, ZAHRAŇIČNÍ A CIZOJAZYČNÉ	15
1.2 VZTAH TÉMATU K ANDRAGOGICE	18
1.3 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	19
2 DOKUMENTÁRNÍ FILM	22
2.1 CÍLE, TÉMATA A ROZDĚLENÍ DOKUMENTÁRNÍHO FILMU	23
2.2 LIDSKOPRÁVNÍ TÉMATIKA	25
3 AUDIOVIZUÁLNÍ DÍLO V SOUVISLOSTECH SE VZDĚLÁVÁNÍM	26
3.1 AUDIOVIZUÁLNÍ, FILMOVÁ A MEDIÁLNÍ EDUKACE	27
3.2 PROJEKTY ZABÝVAJÍCÍ SE AUDIOVIZUÁLNÍ EDUKACÍ.....	29
3.2.1 Učíme se příběhy	29
3.2.2 Audiovizuální edukace – Multimedialní pomůcka z audiovizuální kultury	30
3.2.3 Partnerská síť univerzit a filmového průmyslu	30
3.2.4 Přehled institucí a organizací podílejících se na filmovém vzdělávání	31
3.2.5 Mediální výchova a mediální gramotnost	31
3.2.6 Jeden svět na školách	31
3.2.7 DAFilms	32
3.3. SOCIÁLNÍ KONSTRUKTIVISMUS	32
3.4 TELEVIZE A VZDĚLÁVÁNÍ	33
3.5 VYBRANÉ DOKUMENTÁRNÍ PROJEKTY PODPOROVANÉ ČESKOU TELEVIZÍ, ZABÝVAJÍCÍ SE NÁRODNOSTNÍ ČI SOCIÁLNÍ TEMATIKOU	34
3.6 FESTIVALY ZAMĚŘENÉ NA DOKUMENTÁRNÍ TVORBU.....	38
3.7 DOKUMENTÁRNÍ TVORBA A MUZEOPEDAGOGIKA	39
4 FOTOGRAFIE JAKO PROSTŘEDEK ZOBRAZOVÁNÍ SOCIÁLNÍ A NÁRODNOSTNÍ REALITY VE SPOLEČNOSTI	41
II PRAKTICKÁ ČÁST	46
5 SMÍŠENÝ VÝZKUM	47
5.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM, CÍL SMÍŠENÉHO VÝZKUMU	47
6 KVANTITATIVNÍ VÝZKUM	48
6.1 VÝZKUMNÉ HYPOTÉZY	49
6.2 ANALÝZA ZÍSKANÝCH DAT	50
6.3 VYVOZENÍ ZÁVĚRŮ KVANTITATIVNÍHO ŠETŘENÍ	74
7 KVALITATIVNÍ VÝZKUM	78
7.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM, CÍL KVALITATIVNÍHO VÝZKUMU	78
7.2 VÝZKUMNÁ METODA A SBĚR DAT.....	78
7.3 VÝZKUMNÝ SOUBOR	79
7.4 ZPRACOVÁNÍ DAT	80
7.4.1 Transkripce	80

7.4.2	Segmentace.....	80
7.4.3	Kategorizace – kódování.....	80
7.5	ANALÝZA	81
7.6	VYVOZENÍ ZÁVĚŘŮ KVALITATIVNÍHO A KVANTITATIVNÍHO VÝZKUMU	95
7.7	DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	97
	DISKUSE.....	98
	ZÁVĚR.....	101
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	103
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	110
	SEZNAM OBRÁZKŮ	111
	SEZNAM TABULEK.....	112
	SEZNAM PŘÍLOH.....	114
	PŘÍLOHA P I: SLOVNÍČEK POJMŮ	
	PŘÍLOHA P II: DOTAZNÍK K VÝZKUMU	
	PŘÍLOHA P III: KÓDOVANÝ DOTAZNÍK	
	PŘÍLOHA P IV: UKÁZKA SEGMENTACE	
	PŘÍLOHA P V: UKÁZKY Z VLASTNÍ TVORBY A Z TVORBY	
	DOKUMENTÁRNÍCH FOTOGRAFŮ	

ÚVOD

Film a fotografie jsou významnými fenomény dnešní doby. Díky masovému rozšíření se jako komunikační a vyjadřovací prostředky staly absolutní součástí života lidí a nabízejí možnost, jak měnit mentalitu jedince a tím celé společnosti. V tomto ohledu se zde nabízí obrovské množství variant, jak pojmout realitu, lidské příběhy a život obecně. Existuje velká škála oborů a druhů fotografie i filmu. V této práci se zaměřujeme na odvětví dokumentární, se sociální tematikou. Co se fotografického obrazu týče, pro jeho pochopení není nutné umět číst, ale je důležité umět obraz vnímat. Proto je fotografie srozumitelná každému jedinci a v tom je její síla. Je prostředníkem událostí, vydává svědectví a vyvolává reakce. Podobně je tomu u dokumentárního filmu. V obou případech je důležité, nakolik dílo svou podstatou odpovídá skutečnosti a nakolik je dílem invence tvůrce. Autor přidává svůj úhel pohledu, ale divák by si měl na věc udělat svůj vlastní názor a vyvodit důsledky pro svůj vlastní příběh a postoj.

Cílem bakalářské práce je poukázat na sociální dokumentaristiku, jako na prostředky k zobrazování sociálních a národnostních problémů ve společnosti a zjistit, do jaké míry lze využít tato média pro vzdělávání. Zájem o dokumentaristiku se v České republice postupně zvyšuje a její subžánry se objevují také ve zpravodajství či v publicistice. Zobrazování sociálních a národnostních témat, sociální experimenty, poukazování na životní příběhy a souvislosti by mělo zabraňovat rezignaci a povzbuzovat snahu hledat východiska z problematických situací.

Hlavním důvodem pro výběr tématu je skutečnost, že dokumentární tvorba si zaslouží být platnou součástí celoživotního a občanského vzdělávání a z tohoto úhlu pohledu není v současnosti doceněna.

Teoretická část si klade za cíl zmapovat situaci v současné tvorbě sociální dokumentaristiky a zasadit toto téma do širších souvislostí z hlediska andragogiky a pedagogiky. Je zaměřena na instituce, projekty a tvůrce zabývající se dokumentární tvorbou, audiovizuální, filmovou či mediální edukací. Důležitým subjektem je zde Česká televize, jako instituce veřejné služby, která hraje v této problematice výraznou roli.

Cílem praktické části práce je pomocí smíšeného výzkumu prozkoumat povědomí a přístup společnosti k dokumentární tvorbě a poukázat na to, že by filmová a fotografická tvorba měla být platnou součástí vzdělávání. Jako první jsme zařadili výzkum kvantita-

tivní, který je založen na vyhodnocení získaných dotazníků. Kvalitativní šetření vychází z realizovaných rozhovorů s respondenty, vybranými dle záměrného výběru. Rozhovory jsou analyzovány, konfrontovány a srovnávány s teoriemi z literatury a s výsledky kvantitativního výzkumu. Příklad kódovaného rozhovoru a vzor dotazníku jsme zařadili do bakalářské práce jako přílohy P II a P III.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 K TEORETICKÝM VÝCHODISKŮM

V této práci se budeme zabývat současnou situací v oblasti sociální dokumentaristiky a audiovizuálního díla. Od r. 1989 prošla společnost mnoha kulturními, politickými, sociálními a ekonomickými proměnami, jejichž součástí je fotografická, filmová a televizní tvorba. Produkce a výroba audiovizuálního díla neobyčejně posílila a vzrostl i význam médií obecně. Podle **Denise McQuaila** můžeme považovat masové rozšíření počítačů, digitalizace, nástup internetu a dalších nových technických vymožeností za iniciátory *evoluce audiovize*. Média se stala nedílnou součástí života téměř každého člověka a jsou klíčovým nástrojem socializace, i když především díky dlouhodobosti procesu je toto působení těžké prokázat. (McQuail, 1999, s. 7)

...stále se produkuje a distribuuje více druhů médií, kanálů, slov, obrazů a představ. Nejzřetelnější je posun televize na místo výsadní mediální instituce globálního a národního významu. Doplňuje tištěná média i rozhlas a vytlačuje je. Média mají stále výraznější mezinárodní charakter (celosvětově rozšířené profesní standardy, shodné žánry). Platí to nejen o rozhlasu a televizi, i o novinách, knihách, časopisech. V tomto poznatku se odráží neuchopitelná a celosvětová intertextualita¹ hlavních masových médií. (McQuail, 1999, s. 5)

Podle **McQuaila** mohou sice média i podkopávat existující kulturu, ale na druhé straně také napomáhat kulturnímu růstu, šíření kultury, invenci a tvořivosti. (McQuail, 1999, s. 20)

Audiovizuální tvorba se svými zákonitostmi a postupy stala významnou složkou globálního, kulturního a mediálního prostoru současné doby. Je prostředníkem komunikace, uměleckého, estetického a sociálního sdělení a kombinuje v sobě různé druhy umění. Podle **Roberta Adlera** by AVT² měla právoplatně patřit do vzdělávacího procesu. Bohužel je často považována za volnočasovou aktivitu jedince, která nemá ambice pro výchovně-vzdělávací rozměr. (Adler, 1985, s. 17) **Adler** je příznivcem anglického teoretika a pedagoga **Herberta Reada**, který se ve své knize *Výchova uměním* zabývá teorií, že každý člověk se v určitém smyslu rodí umělcem. Během života je tato dispozice postupně omezová-

---

¹ Intertextualita – Využití jednoho textu v jiném, propojenost jednotlivých textů.

² AVT - Audiovizuální tvorba.

na. **Read** vidí souvislosti mezi dovednostními základy umění a řemesel, podrobně je analyzuje a pro svou koncepci výchovy, která v určitých ohledech vychází z idejí Platónových, vyvozuje:

Výchova spočívá konec konců především v pěstování různých způsobů projevu. Naučit dítě jak tvořit zvuky, obrazy, pohyby, nástroje a nářadí. Dovede-li člověk dobře dělat pohyby, je dobrým tanečníkem nebo dělníkem, dovede-li dobře tvořit zvuky, je dobrým řečníkem, hudebníkem, nebo dobrým básníkem. Dovede-li dobře dělat obrazy, je dobrým malířem nebo sochařem. Umí-li dělat dobré nástroje a nářadí, je dobrým řemeslníkem. A ve všech těchto procesech je zastoupeno umění, neboť umění není nic jiného, nežli tvoření dobrých zvuků, pohybů, obrazů. Cílem výchovy by tedy mělo být: tvořit umělce ze všech lidí. (Read, 1967, In Adler, 2001, s. 19)

Adler považuje kinematografii a audiovizuální tvorbu za *umělecké osvojování světa estetickými prostředky a účinky, v jehož procesu dochází k rozvíjení specifického citění, tvořivosti, vnímavosti jedince k uměleckému dílu a jeho prostřednictvím k sobě samému i k okolnímu světu.* (Filmová/audiovizuální výchova, 2011)

V této práci se specializujeme na dokumentární film a fotografii, jako na prostředky pro zobrazování a zkoumání sociální a národnostní reality ve společnosti. *Dokumentární film aktivuje nejen uvědomělost estetickou (na rozdíl od striktně informačního či instruktážního filmu), ale i sociální. Pro ty, kteří vyhledávají potěšení z úniku do imaginárních světů fikce, to může znamenat zklamání, avšak pro ty, kteří dychtí po vynalézavém, angažovaném zaujetí naléhavými sociálními tématy a zájmy konkrétních lidí, bývá zdrojem inspirace.* (Nichols, 2010, s. 121)

1.1 O literatuře domácí, zahraniční a cizojazyčné

Domácí prameny

Mgr. **Petr Bilík**, Ph.D. napsal mnoho zajímavých textů a publikací v této oblasti, např. článek *Film a media do škol? Nejlépe přes učitele!* (Bilík, 2007, In Cinepur, č. 49, s. 31) Aktivně publikuje v oblastech dějin českého filmu a literatury, managementu kultury, oborové žurnalistiky a oborového vzdělávání. **Petr Bilík**, jako garant celoživotního vzdělávání

v oblasti filmových, divadelních a mediálních studií a řešitel projektů v rámci ESF OPRLZ³, se již několik let věnuje formování kompetencí středoškolských učitelů v oblasti filmové, mediální a divadelní výchovy (UP Olomouc). Dále byl spoluřešitelem projektu *Pluralita kultury a demokracie* (MŠMT ČR)⁴ a projektu ESF⁵ - *Umění: prostor pro život a hru*. V současnosti je hlavním řešitelem a koordinátorem projektu Partnerská síť univerzit a filmového průmyslu. (viz s. 30) Je odborným asistentem na UP Olomouc a vyučuje např. Dějiny českého filmu / Český film 1898-1945, Český dokumentární film, Management kultury, Praktikum filmové kritiky, Současný český film, Praktikum festivalové produkce, Vývojové tendence nonfiktivního filmu⁶ či Seminář oborového výzkumu.

Dokumentárnímu filmu se věnuje **Rudolf Adler** (pedagog, režisér, scénárista dokumentárních i hraných filmů). Byl vedoucím pedagogem Školy audiovizuální tvorby střediska IMPULS v Hradci Králové, vede kvalifikační kurz pro pracovníky regionálních a místních TV studií s akreditací MŠMT a pravidelně přednáší pro vysokoškolské pedagogy v rámci Centra pro výzkum vysokého školství MŠMT. Ve své publikaci *Cesta k filmovému dokumentu* (2001), která vznikla původně z praktické potřeby jako příprava na semináře a přednášky na FAMU se Adlerovi podařilo vytvořit ucelený pohled na historii vzniku filmového a televizního dokumentárního díla. V teoretické části jsme využili jeho poznatků, které jsou podloženy několikaletou osobní zkušeností ve filmové profesi a také pedagogickou činností.

Kniha *Audiovizuální edukace jako součást mediální výchovy* (2008) dvojice autorů **Jany Krátké** a **Patrika Vacka** nám byla průvodcem v oblasti filmové, audiovizuální výchovy a vzdělávání. Jde o přehledný a aktuální úvod do této problematiky.

Kniha editorů **Jana Jiráka** a **Radima Woláka** s názvem *Mediální gramotnost - nový rozměr vzdělávání* (2007), vznikla propojením příspěvků ze dvou konferencí, týkajících se mediálního vzdělávání a výchovy. V naší práci jsme použili poznatky autorky **Maríny Landové** z jejího příspěvku *Vzdělávací úloha České televize* a autorů **Jana Jiráka** a **Radima Woláka** z jejich příspěvku *Mediální gramotnost jako dimenze současného člověka*.

---

³ ESF OPRLZ - Operační program Rozvoj lidských zdrojů.

⁴ MŠMT ČR - Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky.

⁵ ESF – Evropský sociální fond.

⁶ Nonfiktivní film – pracuje s pravdou, opak fiktivního filmu.

V českém prostředí je velmi málo publikací a pramenů, které by se snažily tato témata podrobněji zpracovat. Proto považujeme tuto knihu za velmi přínosnou. Autoři příspěvků nahlíží na téma mediálního vzdělávání jako na součást institucionalizovaného vzdělávání, ale také upozorňují na neméně důležitou dimenzi v mimoškolním a profesním vzdělávání. Pro představu uvádíme několik názvů příspěvků dalších autorů, z nichž je patrný široký záběr a význam mediální gramotnosti obecně: *Úloha médií v dalším profesním vzdělávání* (**František Pelka**), *Digitalizace fotografie jako oblast novinářského vzdělávání* (**Alena Lábová, Filip Láb**), *Mediální výchova a politická komunikace* (**Jan Křeček**), *Sociologie zpravodajství jako možný rámec mediálního vzdělávání veřejnosti* (**Tomáš Trampota**), *Exkurz do historie českých výstav o médiích* (**Jan Cebe**), aj.

Empirickou část jsme zpracovávali podle knihy **Miroslava Chrásky** *Metody pedagogického výzkumu* (2007), podle knihy autorů **Romana Švaříčka** a **Klary Šed'ové** *Metody kvalitativního výzkumu v pedagogických vědách* (2007) a podle knihy **Jana Hendla** *Kvalitativní výzkum* (2005).

Zahraniční prameny

Důležitým zdrojem, z něhož jsme čerpali v teoretické části naší práce je *Úvod do dokumentárního filmu* (2010)⁷, amerického filmového kritika **Billa Nicholse**. Tato kniha je v akademických kruzích považována za základní teoretickou koncepci dokumentárního filmu a je také využívána jako učební pomůcka. Autor se pokusil vytvořit definice základních pojmů a také zavádí jednoznačné kategorie, které pomáhají v orientaci v různorodé dokumentární kinematografii. Odpovědi na otázky formuluje jednoduše, s použitím velkého množství příkladů.

Publikace **Denise McQuaila** *Úvod do masové komunikace* (1999) se věnuje hlavním oblastem teorie a fungování masových médií. Primárně je určena psychologům, pedagogům, odborníkům sociálních oborů, ekonomům, novinářům, manažerům v oblasti marketingu a reklamy. McQuail nazírá na média z různých úhlů pohledu a popisuje vzájemnou závislost, interakci médií a společnosti a jejich vzájemné působení. *Média reagují na poptávku*

---

⁷ Introduction to Documentary.

po informacích a zábavě a podněcují inovaci a přispívají ke změnám společensko-kulturního klimatu. (McQuail, 1999, s. 10)

Denis McQuail popisuje dvě hlediska nazírání na masová média:

- aspekt společenský = materialistické hledisko (*Ten, kdo vlastní nebo ovládá média, může rozhodovat o jejich činnosti nebo je omezovat*).
- aspekt obsahový = idealistické hledisko (*Vychází z představy, že média jsou nadána silným vlivem, a že prvotní příčinou společenské změny jsou myšlenky a hodnoty přenášené médii bez ohledu na to, kdo média vlastní či ovládá*). (McQuail, 1999, s. 10)

1.2 Vztah tématu k andragogice

Podle **Zdeňka Palána** je andragogika s praxí spjata i tím, že napomáhá utvářet člověka, který je tvůrcem skutečnosti a také tím, že člověku pomáhá přizpůsobovat se změnám, které sám inicioval. Andragogika zkoumá a analyzuje, jakými cestami se osobnost člověka utváří pomocí akulturace, socializace a personalizace. (Palán, 2002, s. 25)

Také film a fotografie mohou mít výrazný vliv na rozvoj osobnosti a vytváření hodnotového systému. Člověk by měl mít možnost získávat relevantní informace, které by podle určitého klíče měl umět zpracovat. Z hlediska andragogiky můžeme film a fotografii považovat za součást kulturní andragogiky. Podle Palána je právě jedním z předmětů kulturní andragogiky kultivace osobnosti prostřednictvím kulturně výchovných činností. (Palán, 2002, s. 161)

Dokumentární tvorba je také významným prostředkem v oblasti občanského vzdělávání, dává možnost nahlédnout na sociální a národnostní realitu z různých úhlů, čímž přispívá k osobnostnímu růstu diváka a navíc může vyvolat a podporovat sociální změny ve společnosti. Z andragogického hlediska se zobrazování sociálních a národnostních problémů ve společnosti prostřednictvím dokumentární tvorby jeví jako vhodná a nenucená forma vzdělávání, jejímž důsledkem může být zvýšení povědomí občanů o dané problematice. V praxi je vzdělávání prostřednictvím filmu a fotografie možné využít v mnoha oborech, např. jako

součástí reminiscenčních terapií⁸ pro seniory a terapeutická pracoviště, pro penologickou výchovu a vzdělávání,⁹ občanské a odborné zájmové vzdělávání (knihovny, školní a výchovná zařízení, tematické festivaly, univerzity třetího věku apod.)

1.3 Vymezení základních pojmů

Kulturní andragogika

Podle **Zdeňka Palána** je nad kulturní andragogikou několik otazníků. Měli bychom nejdříve začít u významu samotného pojmu kultura. Palán vymezuje jako objekt kulturní andragogiky právě kulturu, jako...*komplexní souhrn materiálních (kultura duchovní, kultura materiální), minulých i současných výsledků lidské činnosti, přejímaných a předávaných dalším generacím. Kultura zároveň charakterizuje úroveň vývoje společnosti.* (Palán, 2002, s. 161)

Palán dále uvádí souvislost existence (vzniku) kulturní andragogiky ze společenské potřeby a nutnosti ucelené antropomorfní a sociomorfní úlohy výchovy. *Teoretická východiska kulturní andragogika čerpá z andragogiky, teorie kultury a osvěty. Konstituuje se víceméně narací*¹⁰. (Palán, 2002, s. 162)

Film a fotografii může me považovat za naraci obrazovou a z hlediska andragogického vzdělávání je řadíme právě do kulturní andragogiky.

Velmi důležitou součástí kultury jsou hodnoty. McQuail uvádí charakteristické rysy kultury: je kolektivní a sdílená s ostatními, má symbolickou formu vyjádření, má styl, uspořádání či pravidelnost a dynamickou kontinuitu v čase. Za nejzákladnější vlastnost kultury považuje komunikaci. Lokalizuje kulturu ve třech oblastech: *v lidech, ve věcech a v lidských obřadech.* (McQuail, 1999, s. 17)

Podle Palána je kultura odrazem úrovně společnosti a zahrnuje:

- veškeré lidské výtvoř,

---

⁸ Reminiscenční terapie – stimulace, trénink, léčba pomocí vzpomínek, např. prostřednictvím fotografií a filmů.

⁹ Penologie – věda o trestu a trestání, jejím cílem je proces polepšení, nápravy a pozitivní změny chování.

¹⁰ Narace – prostředkování děje vyprávěním.

- filozofické názory, morální hodnoty, lidskou činnost a její výsledky spojené se vzděláváním,
- socio-kulturní regulativy (hodnoty, normy),
- symbolické systémy (řeč, umění),
- instituce, v nichž se kultura realizuje. (Palán, 2001, s. 161)

Sociální dokumentaristika

Žánr týkající se jak filmového tak fotografického dokumentu. Výpovědní a informační hodnota má stejnou důležitost jako výtvarný element, přínosem je vytříbenost klasického filmového nebo fotografického řemesla. Na rozdíl od publicistiky s kritériem společenské důležitosti, může sociální dokument zobrazovat společensky zcela okrajová témata. K distribuci filmového zpravodajství a publicistiky se v drtivé většině případů využívá televize s masovým dopadem, u dokumentaristiky se o distribuci dělí s kinosály, přenosnými médii a internetem.

Audiovizuální, filmová a mediální výchova

Filmová výchova nebo nauka, audiovizuální výchova, mediální výchova a další variace označují prakticky totéž: odborné aktivity, které vedou k posilování kompetencí žáků a studentů v oblasti filmové historie, audiovizuální kultury, masových médií a také vlastní audiovizuální tvorby. (Krátká, Vacek, 2008, s. 6)

Rozdíl mezi audiovizuální a filmovou výchovou a výchovou mediální podle Adlera: *Mediální výchova pracuje s celým spektrem médií a akcentuje především jejich působení a vliv sociální. Audiovizuální a filmová výchova podněcuje kreativitu, fantazii a tvůrčí užití audiovizuálních výrazových prostředků v komunikaci.* (Adler, 2009, In Lipovská, 2015, s. 41) Podle autora je důležité propojování obou směrů, zejména v diskuzích a analýzách nad vybranými audiovizuálními díly.

Česká televize jako služba veřejnosti

Veřejná služba ČT vychází z potřeb českého státu, který má pilíře, opěrné body, skrze které zaručí *garantovanou* plnou informovanost. Chce informace nezkreslené, nezaujaté, nestranné, objektivní a z hlediska politiky vyvážené. Protože žijeme ve společnosti, která je politicky proměnlivá, nelze se opírat o jednu ideologii, ekonomickou nebo sociální teorii, ale ukazovat názory v jejich mnohosti. Veřejná služba je garantem oné mnohosti a seriózní

nosti. Je ve veřejném zájmu zdraví demokratického státu. Ne pro účely vlády, nýbrž pro službu občanům. Mezi další atributy takové veřejné služby patří budování národní české identity Čechů, Moravanů, Slezanů, Poláků a jiných národů žijících v ČR. Tato identita se dá ztělesnit jen původní uměleckou tvorbou, její podporou od dětských pořadů přes dokumenty, seriály, až po české filmy. Hlavními úkoly veřejné služby v oblasti televizního vysílání stanovené zákonem o ČT jsou zejména:

- poskytování objektivních, ověřených, ve svém celku vyvážených a všestranných informací pro svobodné vytváření názorů,
- přispívání k právnímu vědomí obyvatel České republiky,
- vytváření a šíření programů a poskytování vyvážené nabídky pořadů pro všechny skupiny obyvatel se zřetelem na svobodu jejich náboženské víry a přesvědčení, kulturu, etnický nebo národnostní původ, národní totožnost, sociální původ, věk nebo pohlaví tak, aby tyto programy a pořady odrážely rozmanitost názorů politických, náboženských, filozofických a uměleckých směrů, s cílem posílit vzájemné porozumění a toleranci, a podporovat soudržnost pluralitní společnosti,
- rozvíjení kulturní identity obyvatel České republiky včetně příslušníků národnostních nebo etnických menšin,
- výroba a vysílání zejména zpravodajských, publicistických, dokumentárních, uměleckých, dramatických, sportovních, zábavných a vzdělávacích pořadů a pořadů pro děti a mládež. (Statut ČT, 2012)

2 DOKUMENTÁRNÍ FILM

Dokumentární film je z mnoha různých hledisek (výrobních, diváckých, sledovanosti, distribuce apod.) menšinovou disciplínou. **Martin Štoll** připodobňuje jeho pozici ke klasické hudbě. (Štoll, 2009, s. 7)

Dokumentární film můžeme definovat jako tvůrčí zpracování reality. Od doby svého vzniku na přelomu 19. a 20. století se vyvíjí a proměňuje. Dokumentární tvorba je ovlivněna neustálým rozvojem filmových technologií a vývojem nových druhů médií. Je zrcadlem postojů a změn ve společnosti a hranice jejích možností závisí jak na tvůrci, tak na diváckém očekávání. Významnou roli sehrávají instituce podporující výrobu a propagování dokumentárních snímků.

Slovo dokument je odvozeno z latinského *dokumentum*, což znamená doklad, důležitá listina, důkaz nebo svědectví. V audiovizuální tvorbě slovo dokument zahrnuje filmové a televizní žánry, související s autentickým zachycením reálných událostí, využívající přímých svědeckých výpovědí. (Základy DF, 2012, s. 8)

Dokumentární film vypráví o situacích a událostech týkajících se skutečných lidí (sociálních herců), kteří nám představují sami sebe v příbězích, jež nám přibližují věrohodnou představu o zobrazovaných životech, situacích a událostech či pohled na ně. Specifické hledisko filmového tvůrce nevytváří fikční alegorii, ale spíše zprostředkovává přímý vhled do žitého světa.

Pokud by byl dokumentární film prostou reprodukcí reality, nebyly by tyto problémy zdaleka tak vyhrocené. Měli bychom zde jednoduše reprodukcii či kopii něčeho, co už tu bylo. Avšak dokument není kopií reality, ale reprezentací světa, který již obýváme. Představuje konkrétní pohled na svět takový, s kterým jsme se možná nikdy předtím nesetkali, třebaže jej po faktické stránce známe. Reprodukcii posuzujeme podle toho, nakolik dokáže věrně zobrazit originál - zda je schopna vystihnout zjevné rysy originálu, a sloužit tak účelům vyžadujícím přesnou reprodukcii, například u policejních fotografií či lékařských snímků. Reprezentaci hodnotíme spíše podle toho, jak na nás působí, podle míry vhledu, jež nabízí, a na základě perspektivy, kterou nám vštěpuje. Od reprezentace očekáváme něco jiného než od reprodukce, od dokumentárního filmu něco jiného než od pouhých záznamů faktů. (Nichols, 2010, s. 32 - 34)

Jelikož filmový dokument zobrazuje obrazy sociální reality, můžeme ho považovat za účinný nástroj sociálního pokroku a progresu. Dokumentaristé byli a jsou většinou zastánci humanistických, demokratických a progresivních sociálních idejí. *Toto poslání filmového dokumentu stavěli nad estetickou funkci a často nechtěli být nazýváni umělci. Dokumentární film v jejich pojetí se stává nejen svědkem, ale i angažovaným vykladačem zápasů soupeřících sociálních sil.* (Adler, 2001, s. 64)

Pro dokumentární tvorbu je důležitá schopnost vyprávět příběh o tom, co se děje ve skutečném světě za určitých okolností, co k těmto konkrétním okolnostem či změnám v životě jedince, nebo celé společnosti vede. Otázkou je, nakolik dílo svou podstatou odpovídá skutečnosti, a nakolik je dílem invence filmaře. Tvůrce přidává svůj úhel pohledu, ale divák by si měl na věc udělat svůj názor a vyvodit důsledky pro svůj vlastní příběh a postoj. *Filmový dokument, oslovující diváka jako umělecké dílo, vzniká jedině prostřednictvím osobnosti svého tvůrce, syntetizující téma a umělecký názor. Je to tedy průsečík individuality, obsahu a formy, zaručující jedinečnost a originalitu vzniklého artefaktu.* (Adler, 2001, s. 23)

Dokumentární filmy obvykle pracují s napětím mezi specifickým a obecným, mezi historicky jedinečnými okamžiky a zobecněním. Bez generalizace by se dokumenty příliš nelišily od záznamů konkrétních událostí a zkušeností. Pokud by naopak byly pouhým zobecněním, připomínaly by abstraktní obecné statě. Právě kombinace obou těchto aspektů, tedy jednotlivých záběrů a scén, jež nás přenášejí do určitého místa a času, a z uspořádání těchto prvků do většího celku čerpá tradice dokumentárního filmu svou sílu a kouzlo. (Nichols, 2010, s. 117)

2.1 Cíle, témata a rozdělení dokumentárního filmu

Cíle dokumentárního díla podle autorů publikace *Základy dokumentárního filmu* (2008):

- popis a zdokumentování určitého tématu za účelem uchování informací či znalostí o něm,
- získání a objevení nových skutečností o daném tématu,
- zprostředkování divákovi nahlédnout a vcítit se do reality natáčených lidí,
- obhajoba myšlenek, postojů týkající se dané problematiky a témat prezentovaných v daném filmu,

- zobrazování sociálních a národnostních problémů ve společnosti. (Základy DF¹¹, 2012, s. 8)

Obecně tedy dokumentární film svědčí o specifickém, někdy neobvyklém úhlu pohledu, z něž filmoví tvůrci nahlíží na aspekty našeho světa. Dokumentární filmy vynakládají úsilí, aby nás přesvědčily, přemluvily či predisponovaly k určitému pohledu na svět. (Nichols, 2010, s. 120)

Dokumentární film můžeme dělit podle různých kritérií, např. profesních, filmových, uměleckých, technických nebo podle míry zobrazené skutečnosti. **Goerges Sadoul** dělí dokumentární filmy na *turistické, cestopisné, zeměpisné, přírodopisné, etnografické, historické, sportovní, filmy technické, průmyslové, vojenské atd.*, (Sadoul, 1962, s. 37) a **Luboš Ptáček** rozděluje dokumentární film na *zpravodajský, publicistický, naučný a vědecký a v užším smyslu na dokumentární film s převažující estetickou funkcí.* (Ptáček, 2000, s. 236) **Nichols** vytvořil velmi přehledné rozdělení dokumentárního film a to definováním šesti modů: poetický, výkladový, observační, participační, reflexivní a performativní. Každý z nich se liší od sebe stylistickými prostředky, vztahem k postavám, zapojení autora, filmovými postupy apod. Rozdíly jsou v estetickém i etickém pojetí. Dále existují různé žánry, jejichž charakteristika by vystačila na celou kapitolu. Pro představu uvádíme některé z nich: film časoběrný, angažovaný, situační, inscenovaný, dokusoap¹², deník, portrét, medailon apod. (Nichols, 2010, 116)

Téma, námět a obsah filmového dokumentu vychází přímo ze skutečnosti čili z určité sociální reality. *Obecně lze říci, že se věnují takovým pojmům a tématům, jež jsou spjaty se značným zájmem, diskusí či zkušenostmi společnosti a k nimž může tvůrce přispět vlastním specifickým stanoviskem.* (Nichols, 2010, s. 118)

Adler přidává, že dokumentarista musí co nejvíce poznat látku svého filmu, a že prostředkem tohoto poznání je **vidění, zkušenost a prožitek**. Potom teprve může formulovat téma své práce. Autor definuje téma jako obecně vyjádřenou ideu tvůrce, formulovanou na zá-

---

¹¹ DF - dokumentární film.

¹² Dokusoap - je televizní žánr, který znamená situace dokumentární formou a zpracovává je (stříhá je) jako seriál. Většinou sleduje příběh lidí, které spojuje určité prostředí a vykresluje proměnu jejich vztahů. Tvůrce do průběhu scén nezasahuje, záleží tak na jeho osobnosti, jak blízko se k aktérům dostane.

kladě konkrétního pozorování a prožitku látky z hlediska určité umělecké formy. (Adler, 2001, s. 27)

2.2 Lidskoprávní tematika

Lidskoprávní filmy tvoří důležitou součást sociální dokumentaristiky. Jsou to filmy zaměřené na problematiku lidských práv a souvisí s činnostmi aktivistů i různých neziskových organizací. Rozšiřují informace a povědomí v této oblasti. V poslední době se odvětví lidskoprávního filmu stalo plnohodnotným žánrem dokumentární tvorby. Hovoříme-li o lidskoprávním filmu, je potřeba rozšířit úzké vnímání slova film na veškeré formy audiovizuálního materiálu, které mohou filmaři, aktivisté a pracovníci neziskových organizací pro svou činnost využívat. Patří sem jakýkoliv natočený materiál, například krátké video pořízené k obhajobě někoho či něčeho (videoadvokacie), sociální spoty, ale i amatérské záznamy dokumentující porušování lidských práv. Všechny tyto formy nejlépe vystihuje termín lidskoprávní média - ta jsou součástí širšího okruhu angažovaných médií, která mají různé další formy, ale jeden společný cíl - *vyvolat a podporovat sociální změny ve společnosti*. (Základy DF, 2012, s. 63)

S problematikou lidskoprávních filmů souvisí některé etické problémy vyplývající ze sledování příběhů a osudů lidí, kteří se podrobují natáčení svého utrpení a problémů. Jde o tzv. *riziko proměny jejich utrpení ve zboží*. Divák se pak může navíc cítit lepším, jelikož cítí soucit k protagonistům. Tato nebezpečí lze zmírnit, pokud tvůrci dodržují respekt k důstojnosti lidí, jejichž práva jsou porušována a jejich bezpečnost. Tvůrce kvalitního lidskoprávního filmu by se měl umět vyhnout přílišné emocionalitě. (Základy DF, 2012, s. 66)

Filmy, které se nebojí zaujmout stanovisko, více naplňují morální poslání lidskoprávní kinematografie, protože vyzývají k činu a zároveň nenabízejí utrpení jako zboží. Odrážejí tak potřebu diváků lidskoprávních filmů, aby byla nastíněna možnost řešení problému. (Základy DF, 2012, s. 68)

Velmi přínosný a inspirativní v tomto ohledu je *Web pro učitele o lidských právech*, jehož cílem je zjednodušit začlenění lidskoprávní problematiky do osnov výuky. Jsou zde k dispozici materiály, informace, videa, metodiky a filmy s touto tematikou. Důležitým aspektem je možnost diskuse na webu a také aktuální nabídka souvisejících aktivit a akcí, týkajících se této oblasti. (Lidská práva – Web pro učitele o lidských právech)

3 AUDIOVIZUÁLNÍ DÍLO V SOUVISLOSTECH SE VZDĚLÁVÁNÍM

*Otázkami vzdělávání prostřednictvím médií se dlouhodobě zabývá řada renomovaných mediálních odborníků i pedagogů. Bohužel v českých podmínkách začátku 21. století spíše okrajově, uvádí **Marína Landová** ve svém příspěvku *Vzdělávací úloha České televize*, který je součástí knihy *Mediální gramotnost: nový rozměr vzdělávání*, autorů **J. Jiráka** a **R. Woláka**. (Landová, *Vzdělávací úloha České televize*, In Jirák, Wolák, 2010, s. 101)*

Audiovizuální tvorba, se svými zákonitostmi a postupy, je v současné době významnou složkou globálního kulturního a mediálního prostoru. Je prostředníkem komunikace, uměleckého, estetického a sociálního sdělení. Kombinuje v sobě různé druhy umění a měla by právoplatně patřit do vzdělávacího procesu. Bohužel je často považována za volnočasovou aktivitu jedince, která nemá ambice pro výchovně-vzdělávací rozměr.

Film jako takový lze pro vzdělávání využít zejména proto, že může působit na vnímání člověka mnoha směry. Obrazem, zvukem, pohybem a dějem. My se v této práci zaměřujeme na film a fotografii dokumentárního typu, ale v oblasti filmové edukace je nutno uvažovat o všech žánrech a stylech audiovizuálního díla. Zobrazování sociálních témat a problémů, poukazování na životní příběhy, by mělo zabraňovat rezignaci a povzbuzovat snahu hledat východiska z problematických situací. Tím také napomáhá lidem vidět věci z jiných úhlů pohledu a v různých souvislostech. V tom spatřujeme hlavní smysl a možnost jak měnit mentalitu jedince i společnosti. A právě zde existuje spojnice mezi dokumentární tvorbou, výchovou, pedagogickým i andragogickým vzděláváním. A proto je potřeba systematicky pracovat na získávání mediální gramotnosti a to již od prvního stupně základní školy. Žáci a studenti by se měli stát kritickými diváky, kteří jsou schopni a ochotni o sledovaném audiovizuálním díle přemýšlet a ne ho pouze konzumovat. V souvislosti s masovým rozšířením médií je potřeba zmínit možnost negativního vlivu médií na děti, které si ještě neumí na svět utvořit vlastní názor. Cílem mediální či filmové výchovy by mělo být také vypěstování určitého odstupu od mediálních produktů. Pokud budeme rozumět médiím a filmu, budeme se lépe orientovat v současném světě.

3.1 Audiovizuální, filmová a mediální edukace

Je běžné, že pro porozumění psaným informacím a pro potěšení z literatury je nezbytné naučit se číst a předpokládá se, že čtení obrazu se nikdo učit nemusí. (Krátká, Vacek, 2008, s. 27)

Čím lépe médium čteme, tím více mu rozumíme a tím větší nad ním máme moc. Čtenář stránky i čtenář filmu musejí aktivně pracovat na interpretaci znaků, které vnímají, aby proces intelektualizace završili. (Monaco, 2006, s. 156)

Filmová výchova nebo nauka, audiovizuální výchova, mediální výchova a další variace označují prakticky totéž: odborné aktivity, které vedou k posilování kompetencí žáků a studentů v oblasti filmové historie, audiovizuální kultury, masových médií a také vlastní audiovizuální tvorby. (Krátká, Vacek, 2008, s. 6)

Žák by se měl s filmem a novými médii seznámit, ale zároveň by měl být schopen zařadit pojmy, znaky a odkazy v nich obsažené, do kontextu filmových, potažmo audiovizuálních dějin. Jedině tímto způsobem, třebaže jen částečně, může sofistikovaně pochopit a interpretovat obsah oněch audiovizuálních děl. Interpretace audiovizuálních děl je v současnosti jednou z nezbytných schopností a společenskou dovedností pro komunikaci a vůbec orientaci jedince ve společnosti. Proto je důležité, se interpretací těchto děl zabývat již na střední škole, a alespoň zčásti jazyku těchto děl porozumět.

Jedna z nejdůležitějších věcí je stanovit cíle, kterých by měl žák, po absolvování těchto vyučovacích lekcí zaměřených na interpretaci audiovizuálních děl, dosáhnout. Měl by se orientovat ve fiktivní i reálné výpovědi médií, které ho obklopují. Tedy měl by umět rozlišovat znaky mediální fikce v rámci reklamy, zpravodajství, filmu, dokumentu, realityshow, atd... Audiovizuální díla a odkazy, které se v nich vyskytují, by měl umět zařadit do kontextu (dějin filmu, umění, společnosti atd.) a především by mělo na díla umět vyložit na základě ujasněných interpretačních bodů. (L. Urbánková, 2012, s. 8)

V současné době existují nové kurikulární dokumenty, tzv. rámcové vzdělávací programy (RVP), které nahrazují tradiční osnovy. Na jejich podkladě si školy mohou vytvářet vlastní vzdělávací programy, v nichž je možné dát prostor i filmu a jiným médiím. Záleží na možnostech, schopnostech a oborovém vzdělání pedagogů na jednotlivých školách. Pokud se zamyslíme nad oblastmi, v nichž jsou audiovizuální prvky využitelné, dostáváme komple-

ní systém vzdělávacích oblastí, které vymezuje RVP jako klíčové kompetence. (Krátká, Vacek, 2008, s. 10)

V tomto ohledu považujeme za velmi významný krok, že v r. 2010 byla MŠMT schválena Filmová a audiovizuální výchova pro základní školy a gymnázia jako doplňující, tedy nepovinný vzdělávací obor, přímo vycházející z oblasti umění a kultury. Na Metodickém portálu www.rvp.cz proběhla v letech 2007 - 2009 odborná diskuse, která inspirovala odborníky ke zpracování metodiky tohoto předmětu. Byly definovány cíle, obsah i začlenění FV/AV¹³ do systému všeobecného vzdělávání. Metodickou podporu včetně databáze informačních zdrojů a příkladů dobré praxe lze nalézt na portále www.rvp.cz. (Filmová/audiovizuální výchova, 2010)

Zařazení filmové/audiovizuální výchovy do školní výuky může přesáhnout tzv. *uživatelský přístup* k této technice. Dá se považovat za nástroj pro rozvoj fantazie, kreativity a citovosti žáků, což může pomoci k vývoji osobnosti a k posílení komunikativních schopností pro uplatnění individuality při hledání místa v kolektivu. Posiluje týmovou spolupráci. V neposlední řadě může zlepšovat vnímání a pozorování okolního světa, společenských jevů, názorové reflexe a sebereflexe. (Filmová/audiovizuální výchova, 2010)

Michal Bregant (filmový teoretik a historik) vidí hlavní význam filmové výchovy v cestě k určitému osvobození jedince skrz znalost nástrojů, jimiž filmový (mediální, zábavní) průmysl ovlivňuje veřejnost. *Učit filozofii, to neznamená učit dějiny filozofie, ale rozvíjet filozofické myšlení, a to především pomocí nástrojů, s nimiž pracuje filozof.* Podobně je tomu i s filmem. Divák se stává vlastně partnerem tvůrců, měl by rozumět jejich řeči a jazyku a výrazovým prostředkům. Bregant upozorňuje na to, že tvorba je činnost vědomá a s jejím vnímáním je to stejné. (Bregant, 2008)

V r. 2012 vznikla publikace prostřednictvím programu Jeden svět na školách, který zaštiťuje organizace Člověk v tísni publikace *Základy dokumentárního filmu*. Je určena jak široké veřejnosti projevující zájem o dokumentární filmy, tak hlavně pro učitele a žáky středních škol zapojených do programu Jeden svět na školách. Příručka obsahuje teoretické i praktické základy dokumentární tvorby, včetně dějin DF, různých režijních přístupů

---

¹³ FV/AV – Filmová a audiovizuální výchova.

a aspektů výroby DF. Součástí je DVD s ukázkami uvedených filmů a odkazy na literaturu a prameny k doplňujícímu studiu.

3.2 Projekty zabývající se audiovizuální edukací

3.2.1 Učíme se příběhy

Významný projekt současnosti propojující nejen dokumentární film i fotografii a týkající se bezprostředně občanského vzdělávání je mediální a vzdělávací projekt s názvem *Učíme se příběhy*, který odstartoval na podzim r. 2012. Jeho hlavní ideou je najít a mapovat příběhy lidí, kteří už se cítí být součástí občanské společnosti a mají vizi jinou než konzumní, rychlou a spotřební. Jde o občany, kteří dokázali něco zajímavého, co by se možná na první pohled zdálo neuskutečnitelné. Tito lidé se stávají pozitivními příklady aktivního občanství ve společnosti. Jde o široký záběr lidí, širokou věkovou strukturou i záměry.

Hledáme a zveřejňujeme příběhy z vybraných regionů ČR a tvoříme mapu občanského dění, a tak prakticky posilujeme sounáležitost a úctu k aktivitám spoluobčanů. Forma zpracování příběhů si klade za cíl posilovat modely občanské společnosti a občanských kompetencí (zodpovědné, udržitelné, aktivní občanství, vztah k místu a ke společenství aj. Chceme tím přispět k rozvoji občanského vzdělávání a podpořit vědomí hodnoty české společnosti. Oslovujeme veřejnost a mladé lidi formující si své životní postoje metodou učení se životních strategií z reálných příběhů reálných lidí. Příběh. Nádherné slovo plné vzrušení a plné příslibů. Dobrý příběh je základ všeho umění. I umění žít. (Učíme se příběhy, 2012)

Jako metodika pro sběr příběhů zde funguje orální historie a životopisné vyprávění. Orální historie je typická svým demokratizujícím pojetím dějin i současnosti. Dává možnost reflektovat nenásilnou a neinterpretovanou formou tzv. mikrohistorii, individuální prožitky, motivace, životní strategie a každodenní běh života. Jako jedna z mála vědeckých metod pojímá člověka a jeho vyprávění, jeho zkušenosti a jeho moudrost jako svébytnou hodnotu. Pro rovinu inspirace jsou použity audiovizuální výstupy jako videoportréty, fotky a filmy, které jsou přístupnější mladé a rychlé generaci a mohou ji přivést k naslouchání a učení se z příběhů. Po natočení životopisného vyprávění, vytvořil filmový štáb pro komplexnější vnímání příběhu portréty jednotlivých inspirátorů. Tyto příběhy jsou součástí webových stránek projektu, kde jsou dále doplněny o rozhovory s jednotlivými protagonisty. Dalším

významným prvkem projektu je celoplošné promítání dokumentárního filmu *Žít změnu*, vyrobeného přímo pro tento projekt. Tento film se po domluvě může promítnout na různých místech v celé republice a je vždy doprovázen besedou se členy projektu. Mediální výstupy jsou zpracovávány tak, aby byly přístupné široké veřejnosti, ale daly se využít i ve vzdělávacím procesu, ať už jako součást občanské, nebo etické výchovy. Odborným garantem a iniciátorem projektu je vzdělávací společnost Expertis Praha a projekt je financován z prostředků ESF¹⁴ prostřednictvím Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost státního rozpočtu ČR. Projekt se snaží propojit a zasíťovat aktivní a angažované lidi v regionech České republiky. Od května r. 2014 funguje projekt *Učíme se příběhy* pod hlavičkou spolku Nová kultura. (Učíme se příběhy, 2012)

3.2.2 Audiovizuální edukace - Multimediální pomůcka z audiovizuální kultury

Projekt vznikl v r. 2007 pod záštitou Masarykovy Univerzity v Brně. Kurz je určen nejen pro vyučující, studenty také pro všechny zájemce o oblast audiovizuální kultury. Jde o praktickou pomůcku, kterou lze využít jako součást školní výuky nebo jako samostudium pro rozšíření přehledu vzdělávajících se uživatelů. Jde o kurz obsahující velké množství témat z oblasti audiovize doprovázený videoukázkami, fotografiemi a komentářem k dané problematice. Např. Filmová řeč, Psychologie a etika ve film, Film a multikulturní výchova, Výukové filmy, Film a historie atd. (Audiovizuální edukace, 2007)

3.2.3 Partnerská síť univerzit a filmového průmyslu

Tento projekt nabízí jedinečné příležitosti k přímé interakci mezi filmovými profesionály a akademickou sférou prostřednictvím stáží, workshopů, publikací, exkurzí, seminářů a online platformy. Tím podporuje konkurenceschopnost absolventů filmových studií a rozvoj badatelských i pedagogických přístupů propojujících teorii s praxí. Zároveň praktikům zpřístupňuje nový typ zpětné vazby a zásobárnu talentovaných adeptů. Audiovizuální záznamy a tematický blok textů jsou zpracovávány v odborném časopise *Illuminace*. Hlavním řešitelem a kontaktní osobou je Petr Bilík a existuje přímá vazba na webové

---

¹⁴ ESF - Evropský sociální fond.

stránky projektu FIND.¹⁵ Film Industry Intership Projekt. (FIND - Partnerská síť filmového průmyslu)

3.2.4 Přehled institucí a organizací podílejících se na filmovém vzdělávání

Internetový dokument na Metodickém portálu RVP, který funguje jako metodická podpora k filmové/audiovizuální výchově. Jedná se o přehled institucí a organizací spojených s filmovým vzděláváním, filmových akcí, projektů, literatury atd. (Pastorová, FV/AV)

3.2.5 Mediální výchova a mediální gramotnost

Portál FSV UK pro rozvoj mediální gramotnosti a podporu mediální výchovy. Je určen studentům, učitelům, rodičům i odborníkům. Obsahuje kromě zajímavých informací, odkazů a novinek v tomto oboru také lekce pro učitele mediální výchovy a distanční kurzy v prostředí moodle. Tyto kurzy jsou přístupné všem. (Mediální výchova a mediální gramotnost)

3.2.6 Jeden svět na školách

Audiovizuální vzdělávací portál. Je to jeden z projektů společnosti Člověk v tísni, jehož hlavním cílem je přispět k výchově zodpovědných mladých lidí, aby se orientovali v současném světě. Základem jsou výukové balíčky (audiovizuální lekce), které obsahují dokumentární film nebo spot, přehledně zpracované návody a aktivity pro práci v hodinách, otázky a odpovědi k filmu a další informační materiály. Témata jednotlivých lekcí se týkají aktuálních problémů současného světa (lidská práva, občanská angažovanost, národnostní menšiny, životní prostředí, média aj.) a moderních československých dějin. Projekt spolupracuje s více než 3000 školami.

Na portále je možné shlédnout instruktážní film Tomáše Potočného *I Komenský by promítal aneb Jak pracovat s audiovizuálními materiály*. Ve filmu sdělují své zkušenosti pedagogové, kteří audiovizuální materiály dlouhodobě využívají. Upozorňují na případná úskalí, inspirují a dávají cenné rady. Součástí jsou ukázky z hodin i názory žáků či studentů. (Jeden svět na školách)

---

¹⁵ FIND - Film Industry Intership Projekt.

3.2.7 DAFilms

Projekt vznikl jako výsledek tvořivého partnerství sedmi klíčových evropských festivalů dokumentárního filmu: CPH:DOX Copenhagen, DOK Leipzig, FID Marseille, MFDF Jihlava, Planete Doc Film Festival a Visions du Réel Nyon a od roku 2013 také portugalský festival Doclisboa. Cílem je prosazování žánru dokumentárního filmu, podpora jeho rozmanitosti a kontinuální propagace kvalitních autorských dokumentárních snímků. Internetový portál **DAFilms.cz** je hlavním projektem festivalové sítě Doc Alliance. Představuje mezinárodní platformu online distribuce dokumentárních a experimentálních filmů kladoucí důraz na evropskou kinematografii. Obsahuje více než 1000 filmů, jež jsou za malý poplatek dostupné z celého světa k online zhlédnutí či k legálnímu stažení. Filmy jsou do virtuální databáze zařazovány na základě náročných dramaturgických kritérií. Portál pravidelně nabízí filmové programy různorodé povahy od prezentace archivních historických snímků, celosvětové retrospektivy významných světových autorů, až po nové premiérové formáty. Filmoví tvůrci, producenti, distributoři a studenti mohou na DAFilms.cz své filmy zaregistrovat a poskytnout jim tak prostor v tomto jedinečném distribučním prostředí. Navíc portál tvůrce uváděných snímků přímo podporuje tím, že za ně odvádí 60% z částky zaplacené za zhlédnutí dokumentu. (DAFilms)

3.3 Sociální konstruktivismus

Konstruktivismus je jedním ze soudobých paradigmat didaktiky. Vychází z principu aktivního tvoření znalostí pomocí interakce s okolím. Je opakem pasivního přijímání definitivních obsahů studujícího, kdy naopak jedinec sám konstruuje, aktivně pracuje se získanými vědomostmi a informacemi. *Snaží se realizovat didaktické postupy založené na předpokladu, že poznání se děje konstruováním tak, že si poznávací subjekt spojuje fragmenty informací z vnějšího prostředí do smysluplných struktur a provádí s nimi mentální operace podmíněné odpovídající úrovni jeho kognitivního vývoje.* (Průcha, Walterová, Mareš, 2003, In Eger, 2005, s. 14)

Na oblast audiovizuální a filmové výchovy jsou zásady konstruktivismu velmi dobře aplikovatelné. Podle **Ludvíka Egera** jsou to:

- hledání souvislostí mezi informacemi (AVD a film jsou propojením více druhů umění a dovedností s tím spojených, film vnímáme více smysly, které působí na jedince najednou),

- zvyšování vlastní motivace k učení a jednání (působení filmu z hlediska získávání nových informací, osobnostního rozvoje, inspirace ke změně chování apod.),
- konkrétní samostatná práce (action learning, learning by doing) - praktická práce s médiem. (Eger, 2005. 15)

Lenka Haburajová a Lýdia Lehotczká se konstruktivismu věnují ve svém příspěvku *Sociální konstruktivismus a možnosti jeho využití v kulturních a sociálních studiích při zkoumání integrity*¹⁶, který je součástí knihy *InteRRa 6*. Poukazují na to, že v poznávání lidí a jejich příběhů lze nalézt mnoho konstrukcí. Zmiňují se o úzkém propojení sociálního konstruktivismu s psychologií osobnosti a se vznikem osobnosti člověka. Konstruktivismus považují za přínos jak v oblasti přírodních, formálních i sociálních věd. Konstruktivisté v psychologických i sociologických výzkumech vymezují lidskou bytost jako otevřenou k textům své kultury a jejím utvářením touto kulturou. (Haburajová, Lehotczká, In *InteRRa 6*, 2008, s. 188)

...učení je proces osobní i sociální a úspěšná konstrukce je podpořena dobrým sociálním klimatem, otevřenou komunikací či týmovou spoluprací. (Eger, 2005, s. 15)

Vše, co čteme, slyšíme, vidíme, cítíme, čeho se dotýkáme, je porovnáno s našimi znalostmi a pokud je to kompatibilní s naším mentálním světem, může se to stát poznatkem. Znalost se upevňuje, když ji úspěšně využijeme v prostředí, v němž žijeme a pracujeme. Konstruktivismus klade důraz na interpretaci a aktivní využití získaných znalostí a ne na pouhý přenos informací. (Eger, 2005, s. 16)

3.4 Televize a vzdělávání

Tvorba různých typů vzdělávacích rozhlasových a televizních pořadů, a pořadů se vzdělávacím prvkem a jejich dokonalé propojení na vzdělávací a školské struktury je významnou úlohou médií veřejné služby v měnícím se systému vzdělávání počátku nového tisíciletí. Díky digitalizaci televize vznikají nové možnosti jejího uplatnění v oblasti celoživotního i školního vzdělávání. V naplňování vzdělávací funkce televize v informační a digitální společnosti je v podmínkách ČR bohužel zřejmě největší bariérou to, že chybí koncepčnost.

---

¹⁶ Sociálny konstruktivizmus a možnosti jeho využitia v kulturálnych a sociálnych štúdiách pri skúmaní integrity.

Landová vnímá vzdělávací potenciál televizních pořadů pozitivně, ale poukazuje na problémy vznikající z nesystematičnosti a nejasného určení toho, co je a není považováno za vzdělávací pořad. V r. 2007 byl prezentován výstup z šetření občanského sdružení Hermés (Landová je členkou), jehož cílem bylo podat aktuální informace o vztahu českých médií a oblasti školství a vzdělávání. Podle výzkumu Česká televize vyrábí a vysílá kvalitní vzdělávací pořady i pořady se vzdělávacím prvkem pro všechny věkové kategorie diváků a v různé škále témat. Chybí ovšem systematický ucelený přístup pro plnění vzdělávací funkce. Spolupráce televize jako veřejné služby se školskými orgány při tvorbě své koncepce je nulová. V tomto smyslu funguje pouze spolupráce s jednotlivými školami či pedagogy a to při tvorbě vzdělávacích pořadů. Česká televize prezentuje vzdělávací pořady na webových stránkách omezeně a propojení s dalšími informačními zdroji a vzdělávacími nástroji chybí úplně. Landová poukazuje na vzdělávací prvky v oblasti dokumentární tvorby, menšinových pořadů, kultury a umění. (Landová, Vzdělávací úloha České televize, In Jirák, Wolák, 2010, s. 101 - 107)

3.5 Vybrané dokumentární projekty podporované Českou televizí, za bývající se národnostní či sociální tematikou

CELNICE (2013)

Televizní pořad brněnského studia ČT producentské skupiny **Kamily Zlatuškové**, který vznikl v koprodukcí České televize a slovenské RTSV¹⁷. Jedná se o komponované večery, jejichž součástí je vždy promítnutí jednoho českého a jednoho slovenského dokumentárního filmu na stejné téma, které byly v rámci pořadu nově vyrobeny. Následná talk show, beseda s diváky ve studiu, moderovaná **Michalem Prokopem** a **Adélou Banášovou** pak přináší mnoho zajímavých postřehů. Tvůrci se účelově vyhnuli mapování historie samostatného Česka a Slovenska. Zabývají se současností, kterou rozdělení našich států výrazně ovlivnilo. Autory dokumentárních filmů je 26 renomovaných filmařů, kteří sázejí na opravdovou realitu a emoce. (**Filip Remunda, Vít Klusák, Jan Gogola, Petr Marek, Peter Kerekes, Juraj Lehotský, Zuzana Liová** apod.) Dva pohledy na stejnou věc dávají

---

¹⁷ RTSV - slovenská veřejnoprávní rozhlasová a televizní společnost

jakousi záruku objektivitu. Podle producentky Kamily Zlatuškové jde o témata, která se týkají většiny lidí. *Od víry v Boha, přes pracovní trh, až po Evropskou unii. Samozřejmě nás zajímala sociální situace v rodinách, životní styl, perspektivy, ale třeba také hokej, společný fenomén lidí na obou stranách česko-slovenské hranice.* (Celnice, 2013)

CIZINEC JE NAŠINEC (2013)

Dvanáctidílný dokumentární cyklus o osudech cizinců, kteří se rozhodli žít v naší zemi.

PTÁČATA

Ptáčata je vyjimečný projekt v rámci evropské televizní tvorby. Žánrem docu-soap s prvky reality show. Ptáčata byla prvním českým docu-soap projektem. Motivem tohoto **sociálního experimentu** byla petice rodičů na jedné základní škole v Brně, v níž rodiče apelovali na to, aby jejich děti neměly za spolužáky Romy. V r. 2009- 2010 vzniklo prvních šestnáct dílů časosběrného seriálu, jehož spoluautory byla právě děti (Ptáčata), z oné třídy (převážně romské), které točily na malé kamery svět takový, jak ho vidí oni samy. Ptáčata se kromě školních a výchovných problémů zaměřila také na vlastní rodiny, a tak měli diváci možnosti poznat jak charaktery jednotlivých dětí, tak ty, kteří jsou za jejich životy odpovědní, jejich rodiče a zázemí. Děti se ocitají v situacích, které vymysleli autoři seriálu, ale pro řešení těchto situací je jim ponechána svobodná vůle. Tato první série s podtitulem *Nejsme žádná béčka*, vyvolala ohlas u nás i v zahraničí. Seriál získal v roce 2010 cenu Úřadu vlády ČR v kategorii Čin roku (cenu Gypsy Spirit za počin roku 2010) a v roce 2011 byl nominován na prestižní evropskou televizní cenu CIVIS. V r. 2013 vznikla druhá série s podtitulem *Kdo neskáče, není Ptáče*, která se začala vysílat v lednu 2014. Z jednoho z příběhů vznikl krátký film, který v r. 2013 v konkurenci velkých koprodukčních projektů vyhrál cenu za nejlepší český populárně-vědecký dokument na mezinárodním festivalu Academia Film Olomouc a byl nominován na Japan Prix 2013, kterou zaštiťuje japonský císař. Docu-soap Ptáčata proto není ve výsledku pouze portrétem jedné třídy. Jedná se především o portrét naší společnosti, která si zaslepená předsudečností, neuvědomuje důsledky svého jednání a to, že se bytostně dotýkají konkrétních lidí v konkrétních situacích.

BABYLON

Dokumentární magazín o životě národnostních menšin a cizinců u nás a Čechů v zahraničí.

KOSPOMOLIS

Cyklus ČT, který vznikl v r. 2005 jako náhrada za multikulturní magazín Velký vůz. V současné době se již nevysílá, výroba byla ukončena v r. 2012, ale všechny díly je možné shlédnout na stránkách ČT. Jeho podtitulem je magazín o tom, *že se dá žít i jinak*, zaměřuje se na minority, subkultury, multikulturu a netradiční způsoby života lidí ve společnosti.

MÁRIA A MÁRIA (2013)

Dokument s prvky doku-reality zachycuje pomoc skupiny dobrovolníků romské ženě Márii a její dceři. Mária se svou dcerou žily v ukrajinské osadě Svaljava v neutěšených podmínkách bez střechy nad hlavou a finančních prostředků v naprosté sociální izolaci, vykořeněny uprostřed osady. Objevil je cestovatel Radim Kupec, zveřejnil fotografickou reportáž, sestavil tým a zorganizoval sbírku. Se svým týmem dobrovolníků vyrazil do osady a postavili dům pro obě Márie. Do stavby domu se zapojila část dobrovolníků, ostatní se věnovali dětem a snažili se malou Márii začlenit mezi ostatní, což se opravdu podařilo. O průběhu mise a také pohled s odstupem času zachycuje dokument Jana Plachého. Nechybí ani názory sociologa, úřadů a řeckokatolického kněze, který dům vysvětil.

KHAMORO 2013

Dokumentární film režisérky Markéty Nešlehové o desátém ročníku festivalu Khamoro, který pomáhá Romům najít identitu a bojuje proti stereotypům a xenofobii. Film nezachycuje festival z nezúčastněného diváckého pohledu, ale ze středu dění a je festivalovou součástí.

Q

Magazín o sexuálních menšinách na celém světě.

ČERNÁ SRDCE (2006)

Dokumentární film poskládaný z autentických výpovědí a příběhů čtyř rodin ze zemí Visehradské čtyřky, který vytvořila režisérská dvojice Monika a Břetislav Rychlíkovi. Film je doplněn o černobílé fotografie Jindřicha Štreita a Marie Zachovalové. Tyto fotografie byly součástí doprovodných akcí festivalu Jeden svět. Jde o mužský a ženský pohled na romské rodiny.

Točili jsme ve dvou skupinách, manželka pracovala s fotografem Jindřichem Štreitem v Polsku a u nás. Já jsem natáčel s fotografkou Maruškou Zachovalovou na Slovensku a v Maďarsku. Vzhledem k tomu, že natáčím spíše pozorování situací a občas položím nějakou zneklidňující otázku, brali nás ti, které jsme navštívili, jako součást rodiny. Člověk musí s Romy natáčet bez sentimentu, ale nesmí být cynik. Často se ve svých filmech věnují Romům, točil jsem velký film o romském holocaustu, o rasových vraždách, o intoleranci k Romům, i o netoleranci Romů k nám či k jiným Romům. Moje žena dělala mnohokrát stejná témata. Teď jsme chtěli bez mentorování, bez přiblblého komentování, uvádění do kontextů, sociálních, historických, natočit film, jehož montáž, koláž, střihová skladba připomíná romské písničky. Pudové, pocitové, někdy plné štěstí, jindy bolu či lamentací. Písničky, které třeba řeší a vyzpívávají všednodenní život. Ale třeba se dovíme z té koláže víc o Romech, těch dětech větru, žijících jak rozbité zrcadlo mezi námi. Z těch střepů příběhů jsme chtěli vystavět film jinak než z lineárně vystavěného dramaticky vyklenutého oblouku. A někde pod tím povrchem je duše toho národa. A v dalších plánech jejich osobní dramata, historická traumata i současnost. Proto se někdy ve filmu vypráví fotografií, písničkou, zvuky z reálného života, někdy tam vyhřezne konflikt, někdy se zdánlivě nic neděje. (Rychlík Břetislav, rozhovor)

TO JSOU TĚŽKÉ VZPOMÍNKY (2002)

Dokumentární film režisérky Moniky Rychlíkové o nacistické genocidě Romů za II. světové války. Na základě historických dokumentů a svědectví lidí vede k zamyšlení nejen nad minulostí, ale také nad současností. Pokládá otázku, zda se společnosti poučila a do jaké míry je schopna zajistit účinné mechanismy k zabránění podobných genocid v budoucnosti.

NESENTIMENTÁLNÍ FILM O LÁSCE Z ROMSKÝCH OSAD

Časosběrný dokument z nejhudších východoslovenských romských osad. Pro české diváky je zajímavý i tím, že právě odsud byli koncem šedesátých let Romové hromadně odsunuti do Čech. Režisér Ladislav Kaboš autenticky zachytil hledání a snahu vyřešit romský problém. Bez falešného sentimentu ukazuje, jak je toto hledání těžké a důležité.

Ó TY ČERNÝ PTÁČKU (1997)

Dokumentární film scénáristy a režiséra Břetislava Rychlíka mapuje málo známý romský holocaust. Režisér se vydává s některými z těch, kteří přežili do míst bývalých koncentračních

ních táborů v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu. Také do Berlína, kde ve sklepech vybíralo Gestapo, kdo z Cikánů může přežít a kdo půjde na likvidaci. Dalším místem je vyhlazovací tábor v Osvětimi - Březinka, kde většina těchto Romů skončila. A tak z původního počtu 6 500 Romů jich v r. 1945 zbylo jen několik set. Ve filmu jsou zachyceny původní romské písně s námětem utrpení Romů v koncentračních táborech. Ze snímku je patrné, že rasismus a nacistická ideologie přetrvává až do současnosti.

KMENY (2014)

Koprodukční dokumentární cyklus o životě současných městských subkultur, který přibližuje šestnáct z dvacetišesti témat popsaných v mimořádně úspěšné knize *Kmeny* z roku 2011. Pod vedením **Vladimira 518** se na jeho vzniku podílelo deset současných režisérů mladé generace: **Pavel Abrahám** - Motorkáři, Graffiti, Straight Edge, **Bohdan Bláhovec** - Rap, Goths, **Daniela Gébová** - Punk, **Petr Hátle** - Trash metal, Meatheads, **Jan Látal** - Neohippies, Hipsteři, **JQr** - Skins, Tuning, **Jan Strejcovský** - Otaku, **Štěpán FOK Vodrážka** - Tattoo, **Jirka Volek**, Hooligans, **Jan Zajíček** - Hackeři. Vzniklo tak šestnáct dokumentárních filmů, které Česká televize uvedla do vysílání na jaře 2015.

3.6 Festivaly zaměřené na dokumentární tvorbu

Festivaly a kulturní akce mají primárně vzdělávací charakter, můžeme je zařadit do zájmového vzdělávání a jsou významnými prvky kulturního vzdělávání. **Šerák** považuje kulturní výchovu v současné době za neopomenutelný prvek v rozmachu a kultivaci osobnosti a upozorňuje, že tento rozvoj se týká žáků, studentů i dospělých. (Šerák, 2009, s. 139)

Na festivalech dochází ke střetu a propojování rozmanitých kultur, čímž dochází k posílení multikulturního vnímání ve společnosti. Dochází zde k otevírání dialogu mezi lidmi a k podporování tolerance.

Tolerance je vlastnost i postoj, což zahrnuje ochotu k dialogu, otevřenost nechat se oslovit něčím jiným s tím, že si uvědomuji své předem dané názory, pracuji s nimi a také důležitá je myšlenka změny. (Skácelová, Multikulturní společnost a hledání sama sebe, In Gulová, Štěpařová, 2004, s. 58)

Filmové festivaly s nejrůznější tematikou, jejichž doprovodnými akcemi jsou fotografické výstavy, besedy a workshopy mají v České republice velkou tradici a během celého roku se jich koná okolo stovky. Na ukázkou uvádíme některé z nich, které se zaměřují na dokumentární tematiku:

Letní filmová škola v Uherském Hradišti - festival s velkou tradicí, pořádaný již od r. 1992. Jedním z hlavních cílů Filmové školy vždy bylo vzdělávat mládež a veřejnost v oblasti kinematografie, fotografie a dalších disciplínách umění.

MFDF Jihlava¹⁸ - největší přehlídka autorských dokumentárních filmů ve střední a východní Evropě. Festival je propojen s dalšími organizacemi zabývajícími se dokumentární tvorbou. Spolupodílí se na projektu Česká radost, který zprostředkovává kinodistribuci DF v českých a slovenských kinech. MFDF Jihlava inicioval vznik Centra dokumentárního filmu v r. 2014, které se zabývá DF na mnoha úrovních např. vzdělávání, knihovny, video-oteka, výzkum atd. Dalšími aktivitami MFDF Jihlava jsou vydávání odborné literatury a iniciování kulturních, společenských a vzdělávacích aktivit.

Jeden svět - Mezinárodní festival dokumentárních filmů o lidských právech Jeden svět, který pořádá společnost Člověk v tísni, je v současnosti největším dokumentárním festivalem s tematikou lidských práv na světě. Úspěšně spolupracuje s různými světovými organizacemi. V rámci festivalu jsou celoročně vytvářeny projekty a aktivity v rámci vzdělávání (spolupráce se školami, organizacemi, pořádání besed, výstav, projekcí). Součástí je audiovizuální vzdělávací portál Jeden svět na školách (viz s. 31).

Febiofest - festival dokumentárních a experimentálních filmů.

3.7 Dokumentární tvorba a muzeopedagogika

Muzea obecně nabízejí možnost sdílení audiovizuálních i fotografických děl v rámci besed, výstav a projektů, čímž mohou výrazně doplňovat svou vzdělávací funkci. Podle **Spousty** jsou muzea a galerie místem estetických zážitků, ale mají prostor pro dobrodružství a napětí a zároveň mohou plnit i funkci terapeutickou. (Spousta, 1996, s. 68)

V tomto směru nelze opomenout spolupráci mezinárodního festivalu dokumentárních filmů zaměřený na lidsko-právní tematiku Jeden svět, který v muzeích po celé České republice, pořádá každoročně projekce a besedy k filmům na různá témata, která rezonují ve společnosti. Dalším příkladem je např. Muzeum romské kultury Brno, pro které byl v r. 2002

---

¹⁸ MFDF Jihlava - Festival dokumentárních filmů Jihlava.

ve spolupráci s Asociací Film a Sociologie a s Českou televizí natočen dokumentární film *To jsou těžké vzpomínky*. Film je součástí přednášek o romském holocaustu. Muzeum se kromě sbírek, výstav a různých aktuálních projektů soustředí také na vzdělávání učitelů formou akreditovaných kurzů. (Křížová, Schuster In Balvín, Kowalczyk, Kwadrans, 2011, s. 138)

4 FOTOGRAFIE JAKO PROSTŘEDEK ZOBRAZOVÁNÍ SOCIÁLNÍ A NÁRODNOSTNÍ REALITY VE SPOLEČNOSTI

Dokumentární fotografie je fotografický styl, který představuje fotografický dokument jako zobrazení reality, časový dokument, apel nebo upozornění na danou skutečnost. Je však potřeba rozlišovat objektivní (věcné) a subjektivní (myšlenkové) záměry. Například ideologické nebo sociální pozadí. Dokumentární fotografie vlastně zachycuje minulé i současné problémy lidstva. Můžeme nahlížet na dokumentární fotografii jako na obraz sdělení a prostředek komunikace, jehož elementárním smyslem je upozorňovat na sociální a národnostní problémy ve společnosti. Nedílnou součástí je ovšem hledisko umělecké hodnoty fotografie. Podle **Davida Šponara** je v současnosti sociální tematika ve fotografii chápána spíše jako umělecký záměr, ne jako sdělení. Snahou fotografů, kteří se zabývají sociálním dokumentem je zejména umělecké ztvárnění života lidí a náhled do jejich intimity.

Sociální apel je nahrazován spíše sociálním cítěním s fotografovaným objektem. Posun této základní vlastnosti sociální fotografie je přirozeným vyústěním doby, ve které žijeme. (Šponar, 2008, s. 34)

Není prakticky možné ani důležité pro tuto práci obsáhnout seznam autorů zabývajících se sociálními tématy, ani posuzování kvality jejich díla, ale považujeme za nezbytné upozornit alespoň na některé z nich. Stejně tak se nebudeme zabývat historií dokumentární fotografie, jelikož se soustředíme na současnou situaci v této oblasti. Je těžké rozdělit tvorbu dokumentárních fotografií podle témat, jelikož v drtivé většině se prolínají. Jedno však mají společné a to je **potřeba vytvořit svědectví**, zachytit unikající přítomnost a předložit tuto realitu druhým. Fotografie je jejich výrazovým a komunikačním prostředkem, díky němuž tuto potřebu realizují. Fotografie je také základem obrazu filmového.

Film a fotografie jsou prostředkem, jehož prostřednictvím majoritní společnost získává povědomí o životě jiných etnik a představuje významný multikulturní prvek. Zobrazování národnostní problematiky by mělo být součástí multikulturní výchovy, filmové edukace (viz kapitola 2) a hraje důležitou roli i z andragogického hlediska. V současné době působí na území ČR a SR několik vynikajících fotografů zabývajících se dokumentováním národnostních menšin. Každý z nich má svůj osobitý styl a používá vlastní prostředky osobitého ztvárnění. Fotograf **Vít Šimánek**, absolvent Institutu tvůrčí fotografie v Opavě ve své diplomové práci, zmapoval vývoj české fotografie Romů od 60. let 20. Století. Toto téma je považováno za jedno z nejexponovanějších dokumentárních témat dokumentární fotografie

humanistického zaměření. Šimánek se zamýšlí *nad důvody, které vedly a vedou fotografy k tak častému zobrazování tohoto etnika, ať už je to atraktivnost odlišného stylu života, mentalita nebo svéráznost kultury. Je známo, že Romové se rádi dokumentují, pokud naváží s fotografem přátelský vztah a jsou rádi středem pozornosti. Zmiňuje také touhu ukázat toto etnikum v jiném světle. Ne jako násilníky a kriminálníky, ale zejména jako lidské bytosti, bezprostředně se radující i trpící ztrátami života.* (V. Šimánek, 2003, str. 8)

Přestože je toto téma již mnohokrát zpracovávané, je stále aktuální a potřebné poznávat toto etnikum, které je právoplatnou součástí naší společnosti. Zvýšený zájem o tuto problematiku svědčí o její důležitosti a významu. *Romové nejsou ani jen dobří, ani jen zlí. Za to, jací jsou, může často situace, v níž se ocitli. Násilí je nejednou důsledkem ztráty životní rovnováhy a o tu člověk přijde, když už dál nedokáže vzdorovat vnějším tlakům. Nezbyvá než doufat, že dokumentární fotografové snad prostřednictvím svých snímků výraznou měrou přispějí ke vzájemnému porozumění mezi majoritní společností a samotnými Romy, národa, který nikdy proti nikomu nevedl žádnou válku, ani netoužil po moci.* (Šimánek, 2003, s. 102)

Převážná část Šimánkovy práce je založena na krátkých monografických studiích autorů (např. **Josef Koudelka, Karel Cudlín, Evžen Sobek, Libuše Jarcovjáčková, Viktor Kolář, Iva Zimová, Jindřich Štreit** atd.) a je obohacena o desítky fotografií.

...přístup k sociální fotografii je výsledkem lidské zkušenosti, znamená pochopit její společenský a emotivní význam jak pro fotografa, tak pro společnost. (Šponar, 2008, s. 35)

JINDŘICH ŠTREIT

Fenomén české sociální dokumentární fotografie již po několik desetiletí. Jeho ústředním tématem je vesnice, ale věnuje se různým sociálním a národnostním tématům. Pozoruhodná je jeho schopnost, jak si získat důvěru fotografovaných. V jeho tvorbě se odráží potřeba krásy, lásky, něhy a přátelství. Jeho tradičním regionem, v němž začal zpracovávat toto téma je region v okolí Sovince, ale fotografoval po celém světě, od Velké Británie přes Rusko až po Japonsko. S obrovským pracovním nasazením uspořádal stovky vlastních výstav a vydal mnoho knih. Vedl a vede řadu skupinových projektů sociologicky či humanitárně zaměřené dokumentární fotografie, učí na Institutu tvůrčí fotografie Slezské univerzity a na FAMU. Je členem několika uměleckých skupin a spolků. Získal mnoho českých i celostátních ocenění a v r. 2014 dokonce titul Doctor honoris causa. Jeho fotografie

jsou zastoupeny ve sbírkách po celém světě. Vydal přes třicet knih svých fotografií, např. **Vesnice je svět, Cesta ke svobodě, Cesty života, Vítkovice, Japonsko 1995 - Návraty, Ocelový svět, Paměť času aj.**

ROBERT GOLÁŇ

Fotograf na volné noze, žijící ve Vsetíně. Fotografuje od r. 1993 a věnuje se soustavně dokumentování české společnosti. Jeho stěžejním tématem je *člověk a jeho příběhy*. Ke své tvorbě používá výhradně klasickou černobílou fotografii. Vytvořil několik cyklů, které systematicky doplňuje. Jeho témata jsou obyvatelé Valašska v jejich původním prostředí (cyklus **Starousedlíci**), portréty valašských umělců (např. akademický malíř **Miroslav Adámek**, akademický sochař **Pavel Drda**, výtvarník a básník **Miloš Požár**), divadelní fotografie ochotnického Divadla v Lidovém domě Vsetín a Městského divadla Zlín a život romské menšiny v soudobé české společnosti (trilogie **Exodus 2004?, Romské cesty a Č. P. 1336**). Tato volná trilogie byla sondou do života tohoto etnika a velmi souvisela s aktuální politickou situací v regionu v celonárodním kontextu. V Romských cestách autor vypráví obrazem o osudu vsetínských Romů. Publikace začíná ve slovenských osadách Bystřany a Rudňany, odkud vsetínští Romové pocházejí. Poslední z nich **Č.p. 1336** bylo zachycení likvidace pověstného vsetínského *Pavlačáku*, kdy Goláň zdokumentoval všechny fáze této kauzy. Zmapoval život obyvatel ve zdevastovaném domě až po jejich vystěhování i demolicí. Na základě příběhu tohoto domu se tehdy stal kontroverzní precedens vsetínské předvolební kampaně a radikální politické řešení této situace překročilo hranice regionu a figurovalo v nejvyšší české politice. Ukázky fotografií z Goláňovy tvorby jsme zařadili do příloh P V.

ŠYMON KLIMAN

Je jedním z nejzajímavějších současných fotografů. Ve své tvorbě se zabývá především portréty lidí z různých sociálních a kulturních prostředí. Programově se věnuje otevřené společnosti a snaží se zprostředkovat kontakt mezi společnostmi a fotografovanými objekty. Jeho projekt s názvem **Beautiful People - Krásní lidé** se dostal do povědomí veřejnosti a získal několik ocenění. Tématem jsou Romové vidění optikou jejich vlastního světa. Fotografie zachycují Romy uvnitř jejich vlastní kultury a prostředí. Podtextem je motto: *Šaty dělají člověka*. Kliman vytvořil velkoformátové portréty obyvatel slovenských romských osad, kteří si pro fotografii oblékali své nejhezčí šaty a stávali se tak *krásnými lidmi*. Cílem

je nabourat stereotypy vnímání romské komunity, především u nás na Slovensku. Chtěl jsem dostat jejich tváře na titulní strany časopisů a napomoci tak k zrušení různých předpokládání, které o nich má většinová společnost. (Lasáková, 2013)

Inspirace zřejmě vyšla z Klimanovi zkušenosti v módní fotografii. Projekt **Fashion in Action - Móda v akci** je propojením dokumentární a módní fotografie. Principem je umístění profesionální modelky do různých sociálních prostředí, v nichž by je nikdo nečekal a zachycování reakce, kterou tato skutečnost vyvolává.

V projektu s názvem **Partyzáni** vytvořil Kliman portréty stárnoucích účastníků Slovenského národního povstání, které kombinoval s příběhy a audiovizuálními nahrávkami. Tím vzniklo sugestivní intermediaální dílo. Cyklus prezentuje i streetartovou formou a to lepením velkoformátových fotografií na ulicích. Šymon Kliman v tomto projektu obnovuje historickou paměť a umožňuje nám dostat se blíže k pamětníkům významných dějinných událostí. Pokládá je za opravdové hrdiny, o nichž by měl vědět celý národ.

LUKÁŠ HOUDEK

Romista, který se od r. 2005 věnuje dokumentární fotografii a v posledních letech se věnuje vlastním výtvarným projektům. Fotografoval obyvatele v různých romských lokalitách v ČR, na Slovensku, ve Slovinsku, Moldavsku, Kosovu, Albánii a na Ukrajině. Vznikly tak soubory **Neviditelní** a **Teorie přizpůsobivosti**. Později zaznamenával život členů kasty dómů v Indii, kteří jsou současníci Romů. V r. 2008 vytvořil dokumentární fotografie kmenů žijících v Keni, jejich tradiční způsob života, který postupně mizí. Soubor **V jednotě je síla** dokumentuje originálním způsobem demonstraci Stop černému rasismu v Severních Čechách. Projekt **Do jiného světa** je kolekcí více než stovky fotografií z rodinných alb rokycanských Romů, které zaznamenávají jak situace z jejich každodenního života napříč několika dekadami minulého století, tak důležité okamžiky československého romského etnoemancipačního hnutí. Každá z fotografií je opatřena časovým údajem, který je i přes svou přesnost orientační. Jelikož se i naše paměť v čase proměňuje, mění se i pohled a vzpomínky pamětníků na fotografované osoby a situace. Projekt je tak spíše než vyprávěním skutečného příběhu o rokycanských Romech odrazem jejich představ a interpretace zaznamenaných událostí.

V posledních letech se také ve své tvorbě věnuje tématu poválečného vysídlení Němců a proměnám českého pohraničí (**Umění zabíjet, Umění dosídlit, Odložené životy, Musíš**

zapomenout na Johanna). Aktivně se zabývá psaním blogů na různá sociální témata, reaguje a upozorňuje na konkrétní situace vznikající ve společnosti. Ve své tvorbě se zabývá zejména problematikou identity, ať už své vlastní nebo ostatních. Fotografie Lukáše Houdka jsou zastoupeny ve sbírkách MOCAK - Muzea současného umění v Krakově, Uměleckoprůmyslového muzea v Praze, Německého historického muzea v Berlíně, Slovenského národního muzea v Martinu, Muzea romské kultury v Brně, ve sbírce Künstlerhaus Schirnding a soukromých sbírkách v České republice i zahraničí.

EVA DAVIDOVÁ

Etnoložka, folkloristka, socioložka a fotografka. Patří k zakladatelům české romistiky. Významně se podílela na zakládání Muzea romské kultury, vybudovala unikátní sbírku fotografií s romskou tematikou. Od padesátých let se věnuje romské kultuře a sociologii. V letech 1958 - 1959 pořídila snímky kočovných olašských Romů, kteří se poté museli usadit na základě zákona č. 74/1958. Ve fotografické dokumentaci života Romů pokračovala i v dalších letech. Přednášela romistiku na mnoha univerzitách, je členkou *International Romani Union* a *Gypsy Lore Society*. Získala cenu Roma Spirit 2014 za celoživotní dílo. Cílem projektu Roma Spirit je podpořit aktivní snahy všech, kteří se podílejí na zlepšení situace Romů v České republice. Projekt má vytvořit platformu pro prezentaci pozitivních a reálných přínosů a široké veřejnosti tak přiblížit aktivity organizací i jednotlivců, zaměřené na podporu integrace Romů do společnosti.

Z díla Evy Davidové uvádíme nejvýznamnější tituly:

Romano drom - Cesty Romů (kniha vydaná v r. 1995 o změnách v postavení a způsobu života Romů v Čechách, na Moravě a na Slovensku v letech 1945 – 1990)

Fotografie každodenního života Romů z let 1956 - 1995 (vydáno v r. 2004)

Romové a česká společnost - hledání domova, porozumění a vzájemného soužití (2001)

Vlachicka djila - texty a zvukový záznam nejstarších nahrávek hudebního folkloru olašských Romů z České a Slovenské republiky (2001)

Z hlediska nové generace dokumentárních fotografů hraje důležitou roli Institut tvůrčí fotografie v Opavě, odkud se rekrutují velmi zajímaví a úspěšní dokumentaristé.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

„Vidět, znamená věřit – říká jedno přísloví. Nejpřesvědčivějším ze všech výrazových prostředků je řeč oka, jediný společný jmenovatel pro nás všechny.

Je stále důležitější, aby se lidé na světě poznávali, nacházeli vzájemné porozumění – toto je naléhavá nutnost naší doby a to je bezpochyby nejdůležitější úkol filmu a fotografie.“

ROBERT FLAHERTY

5 SMÍŠENÝ VÝZKUM

5.1 Výzkumný problém, cíl smíšeného výzkumu

Výzkumný problém

Smyslem práce je poukázat na film a fotografii jako na prostředky pro zkoumání sociálních a národnostních realit a na jejich význam pro vzdělávání dospělých, filmovou, audiovizuální a mediální výchovu. Upozornit na to, že touto cestou lze např. vyvolat a podporovat sociální změny ve společnosti, posilovat lidskou identitu a osobnostní rozvoj.

Jako hlavní výzkumný problém smíšeného výzkumu jsme si stanovili:

Popsat a prozkoumat dokumentární film a fotografii v souvislosti se vzděláváním.

Výzkumný cíl

Výzkumný cíl koresponduje s hlavním výzkumným problémem. Jako výzkumný cíl smíšeného výzkumu jsme si stanovili:

Pomocí smíšeného výzkumu prozkoumat a analyzovat povědomí, přístup společnosti k dokumentární tvorbě a poukázat, že by filmová a fotografická tvorba měla být platnou součástí vzdělávání.

K naplnění našeho cíle se budeme nahlížet na dokumentární tvorbu ze dvou stran. A to z pohledu diváků DT (vzdělávaných) a z pohledu tvůrců DT (vzdělávajících).

Smíšený výzkum je definován jako obecný přístup, v němž se míchají kvantitativní a kvalitativní metody, techniky nebo paradigmaty v rámci jedné studie. (Hendl, 2005, s. 60)

Jako první jsme zvolili metodu výzkumu kvantitativní (dotazníkové šetření), jejímž cílem je zmapovat přístup a informovanost české společnosti o sociální dokumentaristice v souvislosti se vzděláváním. Zajímalo nás, zda respondenti znají tvůrce, zda je toto téma zajímavé a považují je za důležité pro svůj rozvoj. Druhou použitou metodou praktické části je metoda kvalitativní, jejímž cílem je prozkoumat a vyhodnotit, jak odborníci z oblasti dokumentární tvorby vnímají a používají film či fotografii jako prostředek pro zobrazování sociální a národnostní reality a jaké zde vidí souvislosti (možnosti) se vzděláváním. Kombinací obou výzkumů se budeme snažit naplnit cíl naší práce.

6 KVANTITATIVNÍ VÝZKUM

Výzkumným cílem kvantitativního výzkumu je zmapovat přístup a informovanost české společnosti o sociální dokumentaristice v souvislosti se vzděláváním. K tomu, aby mohlo být zhodnoceno povědomí a přístup české společnosti k dokumentární tvorbě, je nutné si stanovit dílčí výzkumné otázky, které mají vztah k hlavní výzkumné otázce.

Jako hlavní výzkumnou otázku kvantitativního výzkumu jsme zvolili:

Jaké má česká společnost povědomí a přístup k dokumentární tvorbě a považuje DT za platnou součást vzdělávání?

Tato hlavní výzkumná otázka je rozpracována na dílčí podotázky, na něž chceme tímto výzkumem odpovědět:

Výzkumná otázka č. 1

Jaký způsob preferují respondenti pro sledování dokumentární tvorby? (K této výzkumné otázce se vztahuje dotazníková položka č. 5).

Výzkumná otázka č. 2

Jaký mají respondenti postoj k dokumentární tvorbě v souvislosti se vzděláváním dospělých a zda ji považují za důležitou v souvislosti s vyvoláváním a podporováním sociálních a národnostních změn ve společnosti? (K této výzkumné otázce se vztahují dotazníkové položky č. 6, 7 a 8).

Výzkumná otázka č. 3

Jaký mají respondenti postoj k audiovizuální, filmové či mediální výchově? (K této výzkumné otázce se vztahují dotazníkové položky č. 9 a 10).

Výzkumná otázka č. 4

Jak podle respondentů plní veřejnoprávní televize jako služba veřejnosti svou vzdělávací roli? (K této výzkumné otázce se vztahují dotazníkové položky č. 11, 12).

Výzkumná otázka č. 5

Jaký mají respondenti vztah a přístup k dokumentární tvorbě? (K této výzkumné otázce se vztahují dotazníkové položky č. 6, 7, 14, 15, 18, 19, 20, 21 a 22).

6.1 Výzkumné hypotézy

1. Věk ovlivňuje způsob, jaký respondenti preferují pro sledování dokumentární tvorby.
2. Pohlaví respondentů ovlivňuje způsob, jaký preferují pro sledování dokumentární tvorby.
3. Odborné vzdělání respondentů (v oblasti filmu, médií, audiovize) má vliv na spokojenost s nasazováním dokumentární tvorby ve správné vysílací časy tak, aby je viděla co nejpočetnější skupina diváků.

Výzkumný soubor

Výzkumná data jsme získali pomocí dotazníkového šetření. Ze základního souboru všech občanů české společnosti, jsme zvolili menší výběrový vzorek. Nejprve jsme vytvořili zkušební dotazník, který vyplnilo 10 respondentů. Poté proběhlo několik drobných úprav a dotazník byl rozeslán přes Facebook a emaily vybranému počtu náhodných respondentů z celé České republiky, kteří byli požádáni, zda by mohli dotazník také šířit dál. Jelikož například starší generace není tak zběhlá v používání internetu, zvolili jsme také variantu tištěné formy dotazníku a ten byl předložen padesáti respondentům. Celkem jsme tak oběma způsoby získali 216 odpovědí. Z těchto vyplněných dotazníků musely být vyřazeny ty, které vykazovaly chybné vyplnění, a to zejména chybějící odpovědi nebo označení více odpovědí. Ke konečné realizaci výzkumu jsme měli k dispozici 200 dotazníků. Dále jsme zvláště z tohoto vzorku hodnotili skupinu občanů, kteří uvedli, že mají *vzdělání v oboru*. Tohoto výběru jsme docílili filtrační otázkou č. 4: *Jste vzdělán v oboru, který nějak souvisí s filmem, dokumentární tvorbou, fotografií, médií či audiovizuální tvorbou nebo se profesně pohybujete v některém z těchto oborů?* Délka vyplnění dotazníku byla 5 – 10 minut.

Metody a sběr dat

Pro dosažení cílů byla zvolena metoda kvantitativního výzkumu, a to konkrétně dotazníkové šetření. Vzor dotazníku jsme vložili jako přílohu P I. Dotazník byl vytvořen pomocí dotazníkové služby Survio¹⁹ a obsahoval 21 předem připravených otázek. Byly použity

---

¹⁹ Survio – on line systém na tvorbu dotazníků

otázky uzavřené, kdy respondent vybíral jednu nebo více předpřipravených odpovědí, otázky dichotomické, kdy respondent odpovídal ze dvou vzájemně se vylučujících odpovědí, otázky trichotomické, kdy se přidává neutrální odpověď do dichotomické otázky a polytomické, kdy respondent vybíral z několika různých odpovědí, konkrétně to byly otázky výčtové. Sběr dat probíhal od 22. listopadu 2014 do 26. prosince 2014.

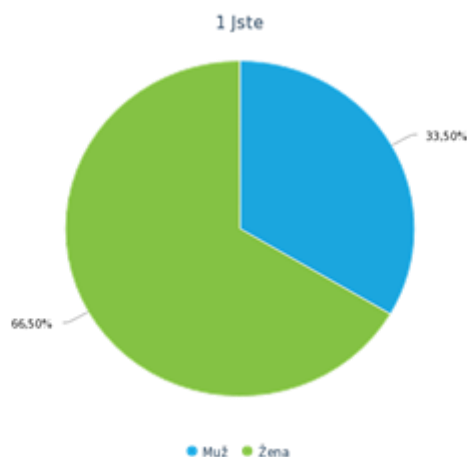
6.2 Analýza získaných dat

Díky principu dotazníkového šetření proběhla analýza dat přehledně. Vyhodnocení a znázornění bylo provedeno pomocí grafů a tabulek v programu MS Excel. Vždy jsme uvedli číslo a znění otázky a poté komentář dosažených hodnot. Metodologii výzkumu jsme konzultovali s Miroslavem Chráskou a postupovali jsme podle jeho zásad. Doporučuje řídit se **validitou** (platnost - zda měříme to, co měřit chceme), **reliabilitou** (spolehlivost, přesnost) a **praktičností** (jednoduchost, hospodárnosti, proveditelnost v praxi). (Chráška, 2007, s. 171)

Otázka č. 1: Vaše pohlaví

Tabulka č. 1: pohlaví dotazovaných (vlastní zdroj)

Odpověď	Počet odpovědí	
	Absolutní četnost	Relativní četnost
Muž	67	33,5
Žena	133	66,5
Celkem	200	100

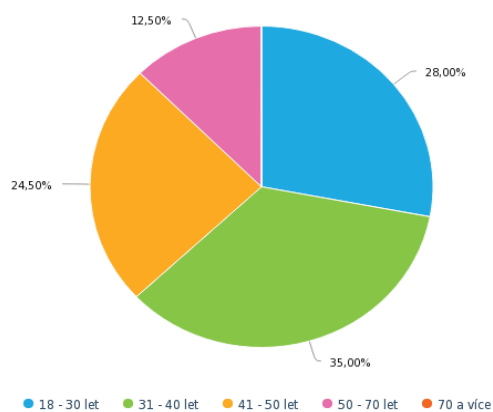
Graf č. 1: pohlaví dotazovaných (vlastní zdroj)

Výzkumu se zúčastnilo 200 respondentů, z tohoto počtu bylo 67 mužů (33,50%) a 133 žen (66,50%). Jak můžeme vidět, převažují téměř dvojnásobně ženy.

Otázka č. 2: Zvolte prosím jednu z uvedených věkových kategorií

Tabulka č. 2: věk dotazovaných (vlastní zdroj)

Odpověď	Počet odpovědí	
	Absolutní četnost	Relativní četnost
18 - 30	56	28
31 - 40	70	35
41 - 50	49	24,5
51 - 70	25	12,5
Celkem	200	100

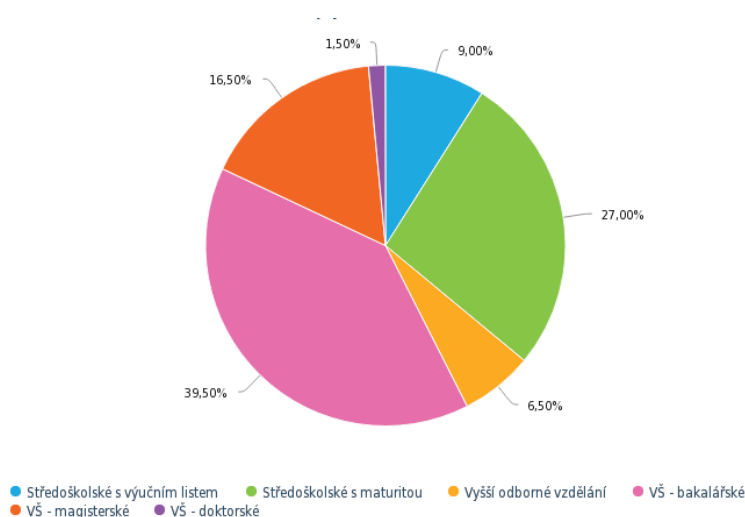
Graf č. 2: věk dotazovaných (vlastní zdroj)

Z celkového počtu 200 respondentů bylo 28% (56) ve věku 18 - 30 let. Nejvíce zastoupená věková skupina byla věková kategorie 31 - 40let a to 35% (70). Dále následovali respondenti ve věku 41 – 50 let, kterých bylo 24, 50% (49) a nejméně zastoupená skupina byla 51 - 70 let, kde se účastnilo 12,50% (25) respondentů.

Otázka č. 3: Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

Tabulka č. 3: nevyšší dosažené vzdělání (vlastní zdroj)

Odpověď	Počet odpovědí	
	Absolutní četnost	Relativní četnost
Středoškolské s výučním listem	18	9
Středoškolské s maturitou	54	27
Vyšší odborné vzdělání	13	6,5
VŠ - bakalářské	79	39,5
VŠ - magisterské	33	16,5
VŠ - doktorské	3	1,5
Celkem	200	100

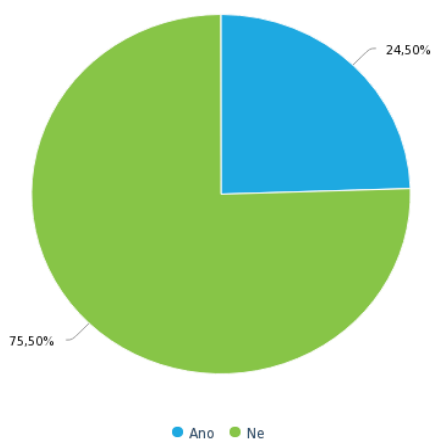
Graf č. 3: nejvyšší dosažené vzdělání (vlastní zdroj)

K nejvyššímu dosaženému vzdělání uvedlo 18 respondentů (9%), že má středoškolské vzdělání s výučním listem a 54 respondentů (27%) středoškolské s maturitou. Vyšší odborné vzdělání mělo 13 respondentů (6,50%). Nejpočetněji zastoupenou skupinou ve zkoumaném vzorku byli respondenti s vysokoškolským bakalářským vzděláním a to 79 respondentů (39,50%). Vysokoškolské magisterské vzdělání uvedlo 33 respondentů (16,50%) a nejméně zastoupenou skupinou byli respondenti s vysokoškolským doktorským vzděláním a to v počtu 3 osoby (1,50%).

Otázka č. 4: Jste vzdělán v oboru, který nějak souvisí s filmem, dokumentární tvorbou, fotografií, médií či audiovizuální tvorbou nebo se profesně pohybujete v některém z těchto oborů?

Tabulka č. 4: odborné vzdělání (vlastní zdroj)

Odpověď	Počet odpovědí	
	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ano	49	24,5
Ne	151	75,5
Celkem	200	100

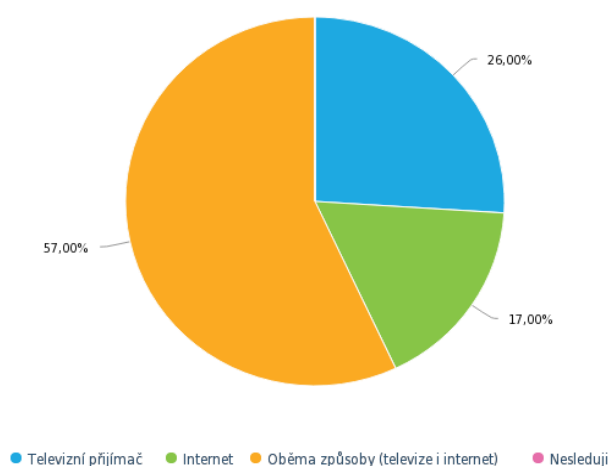
Graf č. 4: odborné vzdělání (vlastní zdroj)

Z výzkumu vyplynulo, že z celkového počtu respondentů uvedlo 49 osob (24,50%), že má odborné vzdělání nebo se profesně pohybuje v oblasti filmu, dokumentární tvorby, médií či audiovizuální tvorby. Tato filtrační otázka je pro náš výzkum důležitá z důvodu zkoumání hypotézy č. 3, jejíž potvrzení budeme zkoumat u příslušných otázek.

Otázka č. 5: Sledování dokumentární tvorby preferujete prostřednictvím

Tabulka č. 5: způsob sledování dokumentární tvorby (vlastní zdroj)

Odpověď	Počet odpovědí	
	Absolutní četnost	Relativní četnost
Televizní přijímač	52	26
Internet	34	17
Oběma způsoby	114	57
Nesledují	0	0
Celkem	200	100

Graf č. 5: způsob sledování dokumentární tvorby (vlastní zdroj)

Z dotazníkového šetření vyplynulo, že 26% (52) respondentů preferuje sledování dokumentární tvorby na televizním přijímači, 17% (34) na internetu oba způsoby používá větší polovina zúčastněných osob a to 57% (114).

K této dotazníkové položce se vztahují hypotézy č. 1 a 2 : **Věk a pohlaví respondentů ovlivňuje způsob, jaký respondenti preferují pro sledování dokumentární tvorby.** Nejdříve byly stanoveny nulové a alternativní hypotézy:

Hypotéza 1:

Ho: Ženy i muži preferují stejný způsob sledování dokumentární tvorby. (Mezi četnostmi preferencí způsobu sledování dokumentární tvorby mezi muži a ženami neexistuje statisticky významná souvislost).

H_A: Ženy preferují jiný způsob sledování dokumentární tvorby než muži. (Mezi četnostmi v preferování způsobu sledování dokumentární tvorby mezi muži a ženami existuje statisticky významná souvislost).

Při verifikaci této hypotézy zkoumáme souvislost mezi pohlavími a odpověďmi na způsob sledování dokumentární tvorby a budeme postupovat podle metody výpočtů testového kritéria kontingenční tabulky Chí kvadrát.

Tabulka č. 6: Kontingenční tabulka souvislostí mezi pohlavími a preferencemi způsobu sledování dokumentární tvorby, n = 200 (vlastní zdroj)

Pohlaví	Ženy	Muži	Celkem Σ
Televizní přijímač	37 (34,58)	15 (17,42)	52
Internet	24 (22,61)	10 (11,39)	34
Oběma způsoby	72 (75,81)	42 (38,19)	114
Celkem Σ	133	67	200

V tabulce je přehled pozorovaných četností P a vypočítaných očekávaných četností O (hodnoty uvedené v závorkách). Očekávané četnosti jsou „teoretické četnosti“, které by odpovídaly platnosti nulové hypotézy. Očekávanou četnost pro příslušné pole kontingenční tabulky se vypočítáme tak, že násobíme vždy odpovídající marginální četnosti v tabulce a tento součin dělíme celkovou četností n. (Chráška, 2007, str. 77)

Výpočet testového kritéria Chí kvadrát x pro kontingenční tabulku provedeme podle statistického postupu zvlášť pro každé pole tabulky podle vzorce:

$$\chi^2 = \sum \frac{(P - O)^2}{O}$$

$$0,1693 + 0,0854 + 0,1914 + 0,3361 + 0,1696 + 0,9801 = \mathbf{1,3319}$$

Dále vypočítáme stupeň volnosti f pro kontingenční tabulku podle vzorce:

$$F = (r - 1) \times (s - 1) = \mathbf{2}$$

Ve statistických tabulkách najdeme pro vypočítaný počet stupňů volnosti a zvolenou hladinu významnosti $\alpha = 0,05$ kritickou hodnotu testového $\chi^2_{0,05}(2) = 5,991$.

Při srovnání vypočítané hodnoty testového kritéria s kritickou hodnotou, vyhodnocujeme, že vypočítaná hodnota je nižší: $1,3319 < 5,991$.

V tomto případě tedy přijímáme nulovou hypotézu a můžeme konstatovat, že: *Mezi četnostmi preferencí způsobu sledování dokumentární tvorby mezi muži a ženami neexistuje statisticky významná souvislost.*

Hypotéza 2

Podle stejného statistického postupu budeme verifikovat hypotézu č. 2, kdy budeme zkoumat, **zda je statisticky významný rozdíl mezi věkem respondentů a způsobem sledování dokumentární tvorby.**

H₀: Věk nemá vliv na tom, jaký způsob sledování dokumentární tvorby respondenti preferují.

H_A: Věk má vliv na tom, jaký způsob sledování dokumentární tvorby respondenti preferují.

Tabulka č. 7: Kontingenční tabulka souvislostí mezi věkem a způsobem sledování dokumentární tvorby, n = 200 (vlastní zdroj)

Věk	18 - 30	31 - 40	41 - 50	50 - 70	Celkem
Tel. přijímač	10 (14,56)	15 (18,20)	18 (12,74)	9 (6,5)	52
Internet	16 (9,52)	10 (11,39)	5 (8,33)	3 (4,25)	34
Oběma způsoby	30 (31,92)	45 (39,90)	26 (27,93)	13 (14,25)	114
Celkem Σ	56	70	49	25	200

$$\chi^2 = \sum \frac{(e - o)^2}{o}$$

$$= \frac{(10 - 14,56)^2}{14,56} + \frac{(15 - 18,20)^2}{18,20} + \frac{(18 - 12,74)^2}{12,74} + \frac{(9 - 6,5)^2}{6,5} + \frac{(16 - 9,52)^2}{9,52} + \frac{(10 - 11,39)^2}{11,39} + \frac{(5 - 8,33)^2}{8,33} + \frac{(3 - 4,25)^2}{4,25} + \frac{(30 - 31,92)^2}{31,92} + \frac{(45 - 39,90)^2}{39,90} + \frac{(26 - 27,93)^2}{27,93} + \frac{(13 - 14,25)^2}{14,25}$$

$$1,4281 + 4,4107 + 0,1154 + 0,5626 + 0,3033 + 0,6518 + 2,1717 + 1,3312 + 0,1333 + 0,9615 + 0,3428 + 0,1096 = \mathbf{12,522}$$

Dále vypočítáme stupeň volnosti f pro kontingenční tabulku podle vzorce:

$$f = (r - 1) \times (s - 1) = \mathbf{6}$$

Ve statistických tabulkách najdeme pro vypočítaný počet stupňů volnosti a zvolenou hladinu významnosti $\alpha = 0,05$ kritickou hodnotu testového kritéria $\chi^2_{0,05}(6) = \mathbf{12,592}$.

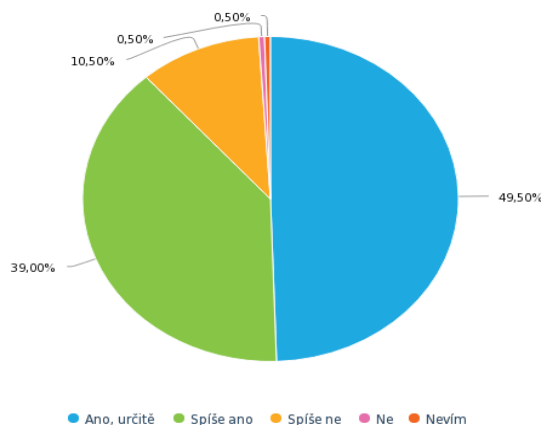
Při srovnání vypočítané hodnoty testového kritéria s kritickou hodnotou, vyhodnocujeme, že vypočítaná hodnota je nižší: $\mathbf{12,522 < 12,592}$.

V tomto případě tedy opět přijímáme nulovou hypotézu a můžeme konstatovat, že: *Mezi četnostmi preferencí způsobu sledování dokumentární tvorby a věkem respondentů neexistuje statisticky významná souvislost.*

Otázka č. 6: Myslíte si, že dokumentární tvorba může vyvolat a podporovat změny ve společnosti (národnostní, sociální, lidskoprávní, apod.)?

Tabulka č. 8: změny ve společnosti (vlastní zdroj)

Odpověď	Počet odpovědí	
	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ano určitě	99	49,5
Spíše ano	78	39
Spíše ne	21	10,5
Ne	1	0,5
Nevím	1	0,5

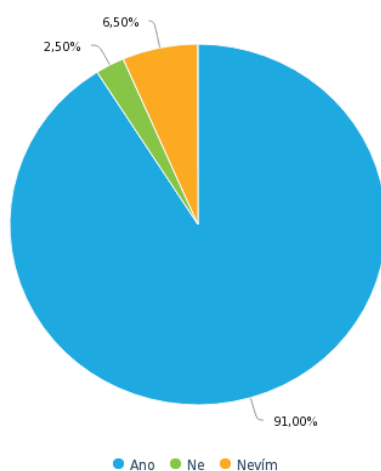
Graf č. 6: změny ve společnosti (vlastní zdroj)

Téměř 90% dotazovaných si myslí, že dokumentární tvorba může vyvolat a podporovat změny ve společnosti. Z toho 49,5% (99) vybralo odpověď *Ano určitě* a 39% (78) *Spíše ano*. Variantu *Spíše ne* zvolilo 10,5% (21) a pouze jeden respondent nesouhlasil a jeden respondent odpověděl, že *Neví*.

Otázka č. 7: Myslíte si, že dokumentární filmy s národnostní tematikou mohou ovlivnit vnímání odlišných kultur a mohou být jakýmsi neformálním prostředkem multikulturní výchovy obecně?

Tabulka č. 9: vnímání kultur, multikulturní výchova (vlastní zdroj)

Odpověď	Počet odpovědí	
	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ano	182	91
Ne	5	2,5
Nevím	13	6,5
Celkem	200	100

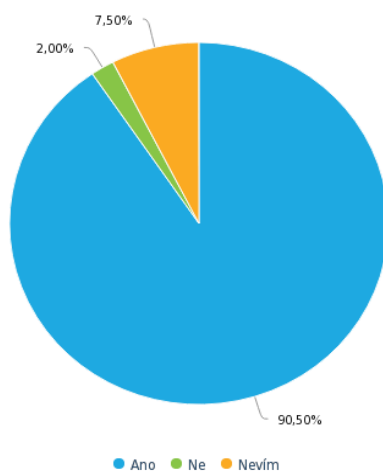
Graf č. 7: vnímání kultur, multikulturní výchova (vlastní zdroj)

Z této dotazníkové položky jsme se dozvěděli, že drtivá většina respondentů 91% (182) si myslí, že dokumentární filmy s národnostní tematikou mohou ovlivnit vnímání odlišných kultur a mohou být neformálním způsobem multikulturní výchovy. Pouze 2,5% (5) odpovědělo *Ne* a 6,5% (13) vybralo možnost *Nevím*.

Otázka č. 8: Považujete dokumentární tvorbu za platnou součást vzdělávání (celoživotní vzdělávání, občanské vzdělávání, osobnostní vzdělávání, informální vzdělávání apod.)?

Tabulka č. 10: DT jako součást vzdělávání (vlastní zdroj)

Odpověď	Počet odpovědí	
	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ano	181	90,5
Ne	4	2
Nevím	15	7,5
Celkem	200	100

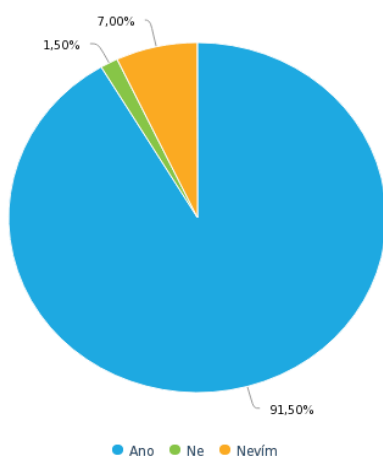
Graf č. 8: DT jako součást vzdělávání (vlastní zdroj)

U této dotazníkové položky jsme získali téměř shodné výsledky jako u položky č. 7. Drtivá většina respondentů 98,5% (181) považuje DT za platnou součást vzdělávání. Pouze 2% (4) odpověděla záporně a 7,5% dotazovaných zvolilo odpověď *Nevím*.

Otázka č. 9: Myslíte si, že je audiovizuální, filmová či mediální výchova důležitá?

Tabulka č. 11: důležitost AV, FV, MV (vlastní zdroj)

Odpověď	Počet odpovědí	
	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ano	183	91,5
Ne	3	1,5
Nevím	14	7
Celkem	200	100

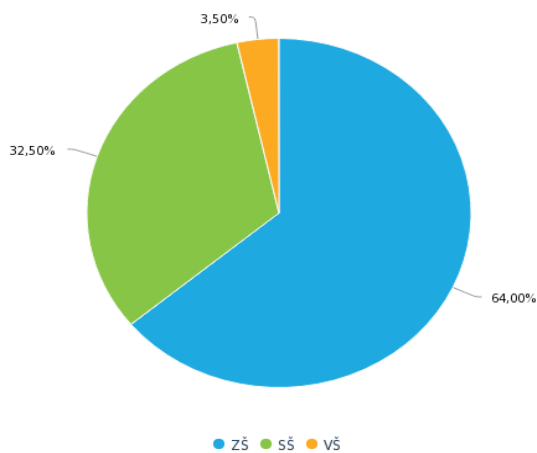

Graf č. 9 : důležitost AV, FV, MV (vlastní zdroj)

Otázka č. 10: Pokud jste v předchozí otázce odpověděli/la Ano, označte prosím, od kterého stupně vzdělávání si myslíte, že by se měla AV (audiovizuální výchova), FV (filmová výchova), MV (mediální výchova) vyučovat?

Tabulka č. 12: stupeň vzdělávání (vlastní zdroj)

Odpověď	Počet odpovědí	
	Absolutní četnost	Relativní četnost
ZŠ	121	64
SŠ	55	32,5
VŠ	7	3,5
Celkem	200	100

Graf č. 10 : stupeň vzdělávání (vlastní zdroj)

Z vyhodnocení dotazníkových položek č. 9 a 10 vyplývá, že z celkového počtu 200 respondentů považuje drtivá většina 183 (91,5%) AV, FV, MV za důležitou. Z těchto 183 osob, které odpověděly kladně, zvolilo 121 (64%) možnost základního stupně vzdělání, 55 respondentů od střední stupeň a 7 respondentů vysokoškolský stupeň.

Otázka č. 11: Na dané stupnici ohodnoťte, jak plní Česká televize (jako služba veřejnosti) svou vzdělávací roli v rámci dokumentární tvorby.

Tabulka č. 13: hodnocení vzdělávací role ČT (celkový počet respondentů)

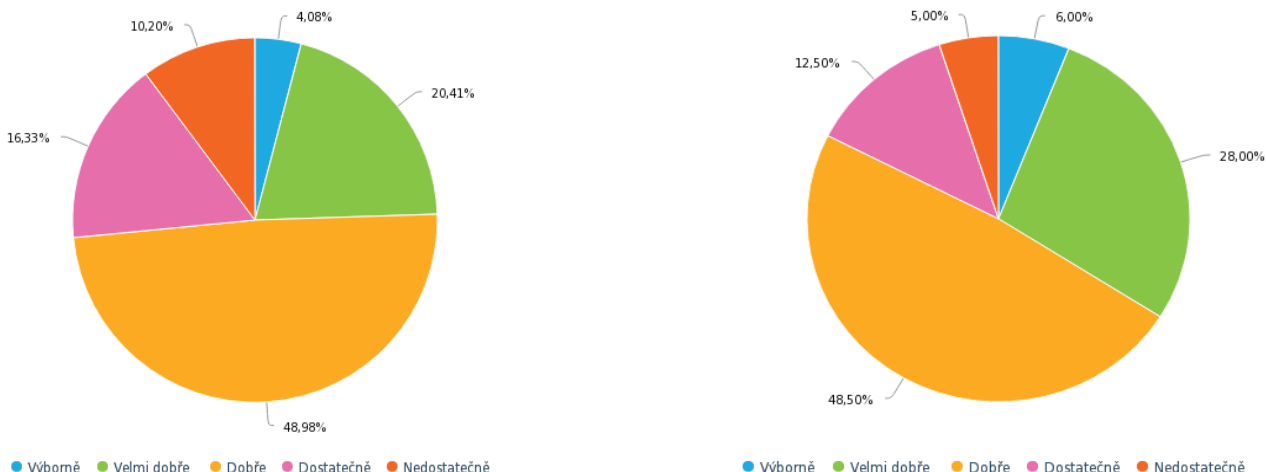
Odpověď	Počet odpovědí	
	Absolutní četnost	Relativní četnost
Výborně	12	6,00
Velmi dobře	56	28,00
Dobře	97	48,50
Dostatečně	25	12,50
Nedostatečně	10	5
Celkem	200	100

Tabulka č. 14: hodnocení vzdělávací role ČT (respondenti bez odborného vzdělání ROB)

Odpověď	Počet odpovědí	
	Absolutní četnost	Relativní četnost
Výborně	10	6,62
Velmi dobře	46	30,46
Dobře	73	48,34
Dostatečně	17	11,26
Nedostatečně	5	3,31
Celkem	151	100

Tabulka č. 15: hodnocení vzdělávací role ČT (respondenti s odborným vzděláním ROV)

Odpověď	Počet odpovědí	
	Absolutní četnost	Relativní četnost
Výborně	2	4,08
Velmi dobře	10	20,41
Dobře	24	48,98
Dostatečně	8	16,33
Nedostatečně	5	10,20
Celkem	49	100

Graf č. 11: hodnocení vzdělávací role ČT (respondenti bez odborného vzdělání ROB)

Graf č. 12: hodnocení vzdělávací role ČT (respondenti s odborným vzděláním ROV)

Požádali jsme respondenty, aby na stupnici 1 (*Výborně*) až 5 (*Nedostatečně*) ohodnotili vzdělávací roli ČT v rámci DT. Z dotazníkového šetření vyplynulo, že pouze 12 (6%) osob si myslí, že ČT tuto roli plní *Výborně*, 56 (28%) *Velmi dobře*, téměř polovina dotazovaných 97 (48,50%) *Dobře*, 25 (12,50%) *Dostatečně* a 10 (5%) *Nedostatečně*. Protože nás zajímalo, zda ROB a ROV mají jiný názor na plnění vzdělávací role ČT, vyhodnotili jsme ještě obě skupiny zvlášť. (viz tab. č. 11, 12 a graf č. 11, 12). Z výsledků je patrné, že skupina ROV (respondenti s odborným vzděláním) je ještě o něco více nespokojena než ROB. Možnost *Nedostatečně*, zvolilo o 7% respondentů ROV více než ROB, možnost *Dostatečně* o zhruba 5%. Naopak z respondentů ROB vybralo o 2,5% více možnost *Výborně* a o 10% více *Velmi dobře*. U obou skupin skončila téměř stejně varianta *Dobře* a to okolo 49%. Dá se tedy konstatovat, že na našem vzorku společnosti se ukázalo, že lidé nejsou s plněním vzdělávací role ČT příliš spokojeni.

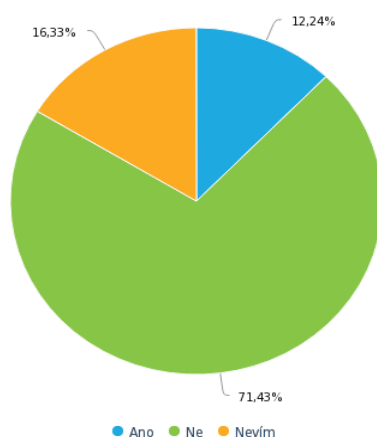
Otázka č. 12: Myslíte si, že jsou dokumentární filmy v ČT zařazovány do vysílání ve správném vysílacím čase tak, aby je mohla vidět co nejpočetnější skupina diváků?

Tabulka č. 16: správné vysílací časy (respondenti bez odborného vzdělání ROB)

Odpověď	Počet odpovědí	
	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ano	40	26,8
Ne	71	46,4
Nevím	40	26,8
Celkem	151	100

Tabulka č. 17: správné vysílací časy (respondenti s odborným vzděláním ROV)

Odpověď	Počet odpovědí	
	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ano	6	12,2
Ne	35	71,4
Nevím	8	16,4
Celkem	49	100

Graf č. 13: vysílací časy (respondenti s odborným vzděláním - ROV)

V kvalitativním šetření jsme dospěli ke skutečnosti, že tvůrci (z našeho vzorku respondentů), kteří by problematice efektivnosti vysílacích časů měli rozumět, nejsou s nasazováním dokumentární tvorby ve vhodný vysílací čas spokojeni. Můžeme tedy předpokládat, že respondenti s odborným vzděláním (ROV) by měli být s vysílacími časy více nespokojeni, než ti bez něj (ROB). Výsledek dotazníkového šetření nám opravdu potvrdil, že ROV byli více nespokojeni a to v 71,43% (35 ze 49 respondentů) na rozdíl od ROB s 46,4 % (71 ze 151 respondentů). Spokojených ROV bylo 12,24% (6 ze 49 respondentů), což je opět méně než 26,8 % (40 ze 151 respondentů). Zbytek respondentů vybralo odpověď *Nevím* a to 16,33% (8 ze 49 ROV) a 26,8 % (40 ze 151 ROB).

S touto položkou se pojí verifikace **hypotézy č. 3:**

Odborné vzdělání (v oblasti filmu, médií, audiovize) má vliv na spokojenost respondentů s uváděním dokumentární tvorby ve správných vysílacích časech tak, aby je viděla co nejpočetnější skupina diváků.

Nejprve si opět formulujeme nulovou a alternativní hypotézu:

H_0 : Mezi respondenty s odborným vzděláním a bez něj neexistuje statisticky významný rozdíl v hodnocení spokojenosti s nasazováním dokumentární tvorby v efektivních vysílacích časech tak, aby je viděla co nejpočetnější skupina diváků.

H_A : Mezi respondenty s odborným vzděláním a bez něj existuje statisticky významný rozdíl v hodnocení spokojenosti s nasazováním dokumentární tvorby v efektivních vysílacích časech tak, aby je viděla co nejpočetnější skupina diváků

Při verifikaci této hypotézy zkoumáme souvislost mezi názorem ROB a ROV na to, zda ČT nasazuje dokumentární tvorbu ve vhodné časy, tak aby je mohl sledovat co nejvyšší počet diváků. Budeme opět postupovat podle metody výpočtů testového kritéria kontingenční tabulky Chí kvadrát.

Tabulka č. 18: kontingenční tabulka souvislostí srovnání daného hodnocení respondentů s odborným vzděláním a bez něj (vlastní zdroj)

Odborné vzdělání	Ano	Ne	Celkem Σ
Spojenost ano	6 (11,27)	40 (34,73)	46
Spokojenost ne	35 (25,97)	71 (80,03)	106
Nevím	8 (11,76)	40 (36,24)	48
Celkem Σ	49	151	200

V tabulce je přehled pozorovaných četností P a vypočítaných očekávaných četností O (hodnoty uvedené v závorkách). Očekávané četnosti jsou *teoretické četnosti*, které by odpovídaly platnosti nulové hypotézy.

Výpočet testového kritéria Chí kvadrát x pro kontingenční tabulku provedeme podle statistického postupu zvlášť pro každé pole tabulky podle vzorce:

$$\chi^2 = \sum \frac{(P - O)^2}{O}$$

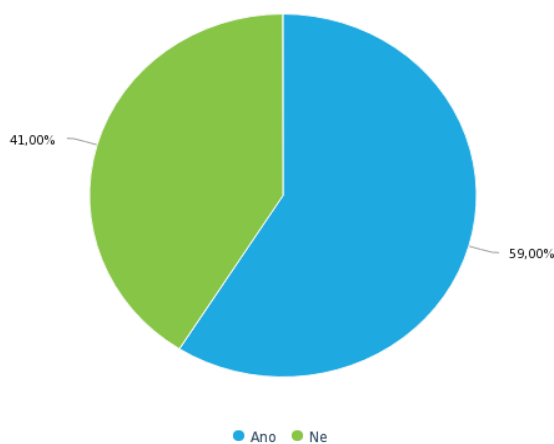

Otázka č. 13: Účastnil/a jste se nějakého veřejného promítání dokumentárního filmu nebo fotografií s následnou besedou k tématu?

Tabulka č. 19: promítání s besedou (vlastní zdroj)

Odpověď	Počet odpovědí	
	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ano	118	59
Ne	82	41
Celkem	200	100

Graf č. 14: promítání s besedou (vlastní zdroj)

Z celkového počtu respondentů se někdy zúčastnilo promítání dokumentárního filmu nebo fotografií, po němž následovala beseda k danému tématu 59% (118 osob) a 41% (82 osob) se takové akce nezúčastnilo. Důležitost a nový rozměr tohoto druhu *setkávání* popisujeme v kvalitativní části našeho výzkumu, na s. 84 - 87.

Otázka č. 14: Byl/a jste někdy na projekci dokumentárního filmu v kině?

Tabulka č. 20: projekce dokumentárního filmu v kině (vlastní zdroj)

Odpověď	Počet odpovědí	
	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ano – byl/la jsem 1x	53	26
Ano – byl/la jsem více než 1x	87	45,1
Ano – chodím pravidelně	19	8,5
Ne	41	20,4
Celkem	200	100

Rozebírat návštěvnost diváků na produkci českých filmů by bylo téma na samostatnou práci. Nás na našem vzorku zajímalo, zda se někdy zúčastnili projekce dokumentárního filmu v kině a pokud ne, tak z jakého důvodu. Došli jsme k výsledkům, že 26 % (53) bylo na dokument v kině *1x*, 45,1% (87) *více než 1x*, 8,5% (19) *Chodí pravidelně* a 20,4% (41) nebylo *Nikdy*. Samozřejmě zde může existovat mnoho aspektů, které ovlivňují výsledky. Například místo bydliště (dostupnost kina), finanční náročnost (drahé vstupné), nabídka filmové produkce jednotlivých kin apod. V případě, že respondenti odpověděli, že nikdy nebyli na projekci DF v kině, požádali jsme je o uvedení důvodu. Ze získaných odpovědí uvádíme několik konkrétních příkladů:

- *raději jdu do kina na něco zábavného si odpočinout a ne přemýšlet,*
- *já si snad ani nepamatuji, že by se u nás něco takového promítalo,*
- *co se týče dokumentů, uspokojí mě nabídka internetu,*
- *nedostupnost kina, špatné dopravní spojení,*
- *nedostatek času a výhody pohodlí domova,*
- *nedostupnost kina a finance,*
- *nedostatečná propagace filmů,*
- *neznalost nabídky filmů v kině,*
- *nedostatek času.*

Otázka č. 15: Znáte název alespoň jednoho českého filmového festivalu, který uvádí dokumentární filmy? (pokud ano, do okénka napište název)

Tabulka č. 21: filmový festival (vlastní zdroj)

Odpověď	Počet odpovědí	
	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ano	98	49
Ne	102	51
Celkem	200	100

Ze získaných dat můžeme vypočítat, že více než polovina respondentů 51 % (102) nezná žádný festival zaměřený na DT. Ovšem u těch, kteří odpověděli kladně 49 % (98) se v otevřené podotázce, v níž jsme požadovali název, objevily desítky různých festivalů. Nejčastěji to byl **Mezinárodní festival dokumentárních filmů Jihlava, Jeden svět, Febiofest, MFF Karlovy Vary a LFŠ Uherské Hradiště**. Objevili se zde také názvy jako **Mezipatra, EtnoFilm, Horolezecký festival v Teplicích nad Metují, Expediční kamera, Akademia Film Olomouc (AFO)**, aj.

Otázka č. 16: Označte filmy nebo cykly, které jste viděl/la nebo sledoval/la

V této položce jsme respondentům nabídli některé stěžejní dokumentární filmy a cykly se sociální a národnostní tematikou, jejichž vznik podporovala ČT a všechny byly v posledních letech odvysílány. Některé z nich se staly velmi známými a mluvilo se o nich často v médiích a některé šly i do distribuce kin. Několik z těchto dokumentů popisujeme v teoretické části naší práce v kapitole **3.5 Vybrané dokumentární projekty podporované Českou televizí, zabývající se národnostní či sociální tematikou**. Zajímalo nás, jaké má náš vzorek respondentů povědomí o těchto filmech a požádali jsme je, aby označili snímky, které viděli. U každého názvu uvádíme procenta a v závorce počet respondentů (z celkového počtu 200), kteří označili, že daný snímek viděli.

- PTÁČATA** (televizní experiment, romské děti samy natáčejí svůj život a zabývají se různými otázkami) **31,2% (58)**
- BABYLON** (dokumentární magazín o národnostních menšinách v ČR a Čechů v zahraničí) **21,5% (40)**
- KOSMOPOLIS** (multikulturní magazín ČT) **28% (52)**

- CELNICE** (komponované večery, doplněné autorskými dokumentárními filmy českých a slovenských autorů na daná témata) **15,6% (29)**
- PATERČATA** (dokumentární cyklus o paterčatech, které se narodily romské rodině) **51,6% (29)**
- ČERNÁ SRDCE** (dokumentární film - příběhy čtyř romských rodin ze zemí Visegrádské čtyřky). **11,8% (22)**
- ČTYŘI V TOM** (dokumentární cyklus ČT o průběhu těhotenství čtyř žen, žijících v odlišném sociálním prostředí). **51,6% (96)**
- ŽENY PRO MĚNY** (dokumentární film o fenoménu ženské krásy) **23,1% (43)**
- ČESKÝ SEN** (dokumentární film o stavbě fiktivního hypermarketu a posedlosti českých občanů k nakupování) **59,1% (110)**
- POPELČIN KOMPLEX** (skupinová terapie pěti žen, které spolu stráví několik dní a nocí na odlehlem místě za přítomnosti kamery) **11,3% (21)**
- MAGICKÝ HLAS REBELKY** (dokumentární film o životě **Marty Kubišové**) **23,1% (43)**
- KATKA** (časoběrný dokument o životě drogově závislé ženy) **59,1% (110)**
- CIZINEC JE NAŠINEC** (dokumentární cyklus o osudech cizinců v naší zemi) **10,2% (19)**
- ŠMEJDI** (dokumentární film o zneužívání seniorů na předváděcích akcích) **58,1% (108)**
- NÁŠ VENKOV** (dokumentární cyklus ČT o různých osudech lidí na českém venkově) **30,6% (57)**
- MANŽELSKÉ ETUDY** (cyklus časoběrných dokumentů o rodinách a jejich životních osudech) **57% (106)**

- DĚLNÍCI BULVÁRU** (dokumentární film o principech současného bulváru v ČR) **28% (52)**
- BÝT ROMEM** (časoběrný dokumentární film o osudech romského aktivisty a hudebníka **Vojty Lavičky**) **11,3% (21)**
- SHOW** (zrod a cesta do světa showbyznysu uměle vytvořené dětské skupiny 5Angels - produktu podnikatelského úsilí, jemuž se podařilo vyšplhat z lokální úrovně na nejvyšší příčky českého mainstreamu) **15,1% (28)**
- OKO NAD PRAHOU** (dokument o architektovi **Janu Kaplickém**) **26,9% (50)**
-

Otázka č. 17: Znáte některého tvůrce dokumentárních filmů? (do okénka napište jméno)

Tabulka č. 22: tvůrce DF

Odpověď	Počet odpovědí	
	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ano	122	61
Ne	78	39
Celkem	200	100

V dotazníkové položce č. 17 odpovědělo kladně 61 % (122 lidí) a záporných odpovědí bylo 39 % (78 lidí). V doplňující otázce se ale vyskytly desítky tvůrců, jimž vévodily **Olga Sommerová** a **Helena Třeštíková**. Často uváděným tvůrci např. **Břetislav Rychlík**, **Filip Remunda**, **Vít Klusák**, **Karel Vachek**, **Fero Fenič** a **Jan Špáta**. Někteří respondenti uváděli také méně známé nebo začínající dokumentaristy, jako např.: **Teodora Remundová**, **Petr Marek**, **Bohdan Bláhovec**, **Ivo Macharáček**, **Olga Špátová**, **Miroslav Janek**, **Pavel Koutecký**, **Igor Chaun**, **Milan Maryška**, **Linda Jablonská**, **Monika Rychlíková**, **Apolena Rychlíková**, **Tomáš Hodan**, **Silvie Dymáková**, **Viliam Poltikovič** apod., což svědčí o dobrém přehledu respondentů.

Otázka č. 18: Znáte některého dokumentárního fotografa nebo fotografku? (do okénka napište jméno)

Tabulka č. 23: znáte některého dokumentárního fotografa nebo fotografku?

Odpověď	Počet odpovědí	
	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ano	81	40,5
Ne	119	59,5
Celkem	200	100

Na tuto otázku odpovědělo 40,5 % (81) respondentů pozitivně a 59,5% (119) negativně. U této položky byl požadavek na uvedení jména. Po vyhodnocení můžeme zhodnotit, že respondenti prokázali znalost mnoha konkrétních dokumentárních tvůrců. Některá jména se opakovala velmi často. V drtivé většině respondenti uváděli **Jindřicha Štreita**. Dalším často opakujícím se jménem byl **Jan Šibík**. Poté v několika případech **František Koudelka**, **Robert Golář** či **Viktor Kolář**. Objevila se tam ale i jména jako **Dana Kyndrová**, **Jan Kratochvíl**, **Jaroslav Balvín**, **Jiří Zrzouň**, **Bohdan Holomíček** aj.

Otázka č. 19: Navštívil/a jste někdy z vlastní iniciativy výstavu fotografií?

Tabulka č. 24: Návštěva výstavy fotografií z vlastní iniciativy (vlastní zdroj)

Odpověď	Počet odpovědí	
	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ano	172	86
Ne	28	14
Celkem	200	100

Z dotazníkové položky č. 19, která se týkala návštěvy výstavy fotografií z vlastní iniciativy vyplynulo, že převážná většina respondentů 86 % (172) odpověděla kladně a pouze 14% (28) nenavštívilo nikdy výstavu fotografií z vlastní iniciativy. K této otázce byla v případě kladné odpovědi nabídnuta možnost podotázky s označením souvislosti. Ze získaných dat jsme vypořizovali, že respondenti se zúčastnili výstavy v těchto souvislostech:

- samostatná výstava jednoho autora (102 respondentů),

- společná výstava více autorů (93 respondentů),
- doprovodný program, např. festivalu (93 respondentů),
- vernisáž (75 respondentů),
- náhoda (64 respondentů).

Z vlastních odpovědí respondentů se objevily např. tyto:

- *navštěvuji výstavy, protože je to mé zaměstnání,*
- *průběžně sleduji, pokud čas dovolí,*
- *obsah pracovní náplně v zaměstnání,*
- *celoživotní zájem o tento obor,*
- *při pracovní příležitosti,*
- *vlastní autorská výstava,*
- *nebyla jsem, ale napravím to!*

Organizování fotografických výstav považujeme za důležité nejen z hlediska informovanosti o různých sociálních realitách a z hlediska setkávání lidí, což vede ke vzniku dialogu, ale také z důvodu, že fotografie mají svou uměleckou a výpovědní hodnotu, která je v kulturním prostředí výstavního místa značně podtržena. Velmi přesně popisuje tuto skutečnost David Šponar:

Rychlost doby, ve které nyní žijeme, a dostupnost informací obrazu může způsobovat celkovou netečnost a přehlížení čehokoliv, co se nás bezprostředně netýká. Výstavní sály mají tedy opodstatněnou roli takzvané zóny klidu, kde se můžeme nechat zaujmout a při tom se nesoustředit jen na vlastní ego, ale také na problémy ostatních lidí. Umělecké ztvárnění sociálního dokumentu jen podtrhuje výsledný efekt, který v nás má fotografie zanechat. Je tedy logický, přiměřený a na místě. (Šponar, 2008. s. 34)

Otázka č. 20: Znáte, případně využíváte některé internetové stránky/portál, týkající se dokumentárních filmů, fotografií či filmového vzdělávání obecně?

Tabulka č. 25: stránky, portál (vlastní zdroj)

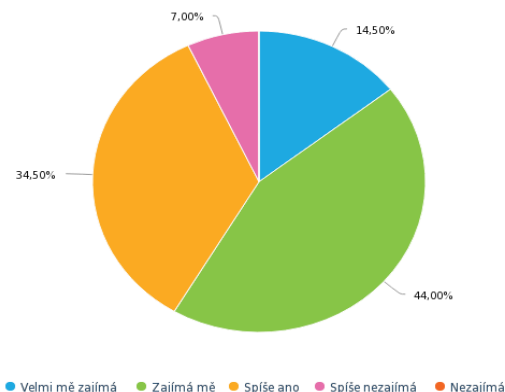
Odpověď	Počet odpovědí	
	Absolutní četnost	Relativní četnost
Ano - využívám občas	72	36,36
Ano - využívám často	32	15,16
Ne	96	48,48
Celkem	200	100

Z dotazníkového šetření jsme vypořozovali, že větší polovina respondentů zná, případně využívá nějaké internetové stránky/portál s odborným zaměřením na dokumentaristiku. Z toho asi 37% (72) *Využívá občas* a 15% (32) *Využívá často*. Druhá skupina respondentů okolo 49% (96) *Nezná* a tím pádem nevyužívá těchto služeb.

Otázka č. 21: Označením jedné z možností ohodnoťte Váš osobní přístup k DT

Tabulka č. 26: přístup k dokumentární tvorbě (vlastní zdroj)

Odpověď	Počet odpovědí	
	Absolutní četnost	Relativní četnost
Zajímá velmi	29	14,5
Zajímá	88	44
Spíše ano	69	34,5
Spíše ne	14	7
Nezajímá	0	0
Celkem	200	100

Graf č. 15: přístup k dokumentární tvorbě (vlastní zdroj)

Z výsledků dotazníkové položky č. 21 vyplývá celkem vysoký zájem o dokumentární tvorbu. Z celkového počtu 200 respondentů se 44% (88 osob) o DT *Zajímá*, 14,5% (29) *Zajímá velmi* a 34,5% (69) odpovědělo *Spíše ano*. Pouze 7% (14) vybralo odpověď *Spíše ne* a žádný z respondentů nezvolil možnost *Nezajímá*.

6.3 Vyvození závěrů kvantitativního šetření

V této kapitole se analýzou námi stanovených výzkumných podotázek pokusíme odpovědět na hlavní výzkumnou otázku: **Jaké má česká společnost povědomí a přístup k dokumentární tvorbě a považuje ji za důležitou součást vzdělávání?** Dále se budeme snažit přispět k prokázání faktu, že filmová a fotografická dokumentární tvorba (zobrazování sociálních a národnostních realit ve společnosti) by měla být platnou součástí vzdělávání, což je naším hlavním výzkumným cílem obou výzkumů.

Interpretace výzkumné otázky č. 1: Jaký způsob preferují respondenti pro sledování dokumentární tvorby? (dotazníková položka č. 5)

Na našem vzorku respondentů (počet 200) jsme zjistili, převážná většina má pozitivní a kladný vztah k dokumentární tvorbě obecně, a že dokumentární tvorbu sleduje. Zjistili jsme, že více než 50% dotazovaných sleduje dokumentární tvorbu kombinovaně, prostřednictvím internetu a televizního přijímače. Pomocí metody výpočtů testového kritéria kontingenční tabulky χ^2 kvadrát jsme zkoumali, zda má věk či pohlaví vliv na způsob sledování dokumentární tvorby. Výsledkem v obou případech bylo potvrzení nulových hypotéz. Tedy, že mezi četnostmi preferencí ve způsobu sledování dokumentární tvorby neexistují statisticky významné rozdíly v souvislosti s věkem ani s pohlavím.

Interpretace výzkumné otázky č. 2: Jaký mají respondenti postoj k dokumentární tvorbě v souvislosti se vzděláváním dospělých a zda ji považují za důležitou v souvislosti s vyvoláváním a podporováním sociálních a národnostních změn ve společnosti? (dotazníkové položky č. 6, 7 a 8)

Drtivá většina respondentů (90,5%) považuje dokumentární tvorbu za platnou součást vzdělávání, ať už se jedná o občanské vzdělávání, osobnostní rozvoj, celoživotní vzděláva-

ní apod. Téměř shodného výsledku jsme zaznamenali také u otázky, zda si respondenti myslí, že dokumentární filmy s národnostní tematikou mohou ovlivnit vnímání odlišných kultur a mohou být jakýmsi neformálním prostředkem multikulturní výchovy obecně. Dalším zkoumaným jevem byl fakt, zda respondenti považují DT za důležitou v souvislosti s vyvoláváním a podporováním sociálních a národnostních změn ve společnosti. Můžeme konstatovat, že téměř 90% dotazovaných si myslí, že dokumentární tvorba může vyvolat a podporovat změny ve společnosti. Z toho 49,5% (99) vybralo odpověď *Ano určitě* a 39% (78) *Spíše ano*. Variantu *Spíše ne* zvolilo 10,5% (21) a pouze jeden respondent nesouhlasil a jeden respondent odpověděl, že neví.

Interpretace výzkumné otázky č. 3: Jaký mají respondenti postoj k audiovizuální, filmové či mediální výchově? (dotazníkové položky č. 9 a 10).

Téma audiovizuální, filmové a mediální edukace se rozebíráme v teoretické části naší práce. Zahrnuli jsme ho také do dotazníkového šetření a došli jsme k závěru, že drtivá většina 183 (91,5%) AV, FV, MV považuje za důležitou. Zjišťovali jsme, jaký stupeň vzdělávání považují respondenti za vhodný pro tento typ edukace. Z těchto 183 lidí, kteří odpověděli kladně, zvolilo 121 respondentů možnost od *Základního stupně vzdělání*, 55 respondentů od *Středního stupně* a 7 respondentů zvolilo *Vysokoškolský stupeň*.

Robert Adler upozorňuje na to, že se produkty současné audiovizuální a filmové tvorby se objevují v různých kvalitách a souvislostech na každém kroku a mají obrovský vliv na utváření hodnotového systému každého člověka, zejména pak dětí. Adler je propagátorem filmové výchovy a výchovy hrou již od raného věku a to už na základních školách. Na svých přednáškách a ve svých textech vysvětluje vzdělávací obsahy, významy a pilíře kvalitní filmové výchovy. Považuje za důležité seznamovat pedagogy s možnostmi techniky a moderních technologií, za účelem podporování schopnosti tvoření u svých žáků a upozorňuje na důležitost faktu, **že technika není cílem, ale prostředkem (sebe)realizace.** (Adler, 2001. S. 31)

Podle Lenky Urbánkové je interpretace audiovizuálních děl v současnosti nezbytnou schopností a společenskou dovedností. Považuje za důležité zabývat se interpretací těchto děl od střední školy. (Urbánková, 2012, s. 8)

Zařazení audiovizuální/filmové a mediální výchovy do výuky způsobuje překročení uživatelského přístupu k této technice a otvírá cestu k tvůrčímu využití, rozvoji fantazie, kreati-

vity, vývoji osobnosti, rozšíření komunikačních schopností, lepšímu fungování v kolektivu a v týmu. Dále posiluje schopnosti vnímání okolního světa, tvůrčí i názorové sebereflexe. Filmová řeč a její výrazové prostředky vycházejí z historicky předcházejících umění (výtvárné umění, hudba, literatura, poezie atd.) a přináší jakousi syntézu, která dříve v jednotlivých uměních nebyla možná. (Urbánková, 2012, s. 12)

Interpretace výzkumné otázky č. 4: Jak vnímají respondenti vzdělávací roli veřejnoprávní televize jako služby veřejnosti? (dotazníkové položky 11, 12)

Podle McQuaila je nástup televize a její ohromná přitažlivost důvodem k mnohým úvahám o důsledcích pro sociální zkušenost. Jelikož televize diváky neustále *vystavuje selektivnímu pohledu společnosti prakticky na každý aspekt života*, odpovídá za většinu procesů kultivace a kulturní asimilace. (McQuail, 1999, s. 19)

Přínos a funkce veřejnoprávní televize, jako služby veřejnosti a její vzdělávací role, jsou důležitými tématy naší práce. V teoretické části se věnujeme televizi v souvislosti se vzděláváním a také projektům, které vytvořila a podporovala Česká televize v oblasti dokumentární tvorby se sociální a národnostní tematikou. V kvalitativní části řešíme názory dotazovaných na tuto problematiku v položkách č. 11 a č. 12. V dotazníkovém šetření jsme zkoumali názor respondentů na hodnocení vzdělávací role České televize a také na spokojenost s nasazováním dokumentární tvorby ve správné vysílací časy tak, aby je viděla co nejpočetnější skupina diváků. Došli jsme k závěru, že na našem vzorku respondentů se ukázalo, že společnost není příliš spokojena ani v jednom ze zkoumaných případů. Dá se tedy předpokládat, že diváci by si představovali lepší úroveň vzdělávací role ČT a také by uvítali uvádění DT v lepších vysílacích časech. Jelikož jsme záměrně rozdělili respondenty na skupinu s odborným vzděláním ROV a na skupinu bez odborného vzdělání ROB, mohli jsme zkoumat rozdíly mezi oběma skupinami. Výsledky jsou patrné z tabulek a grafů u příslušných dotazníkových položek. U otázky vysílacích časů jsme potvrdili alternativní hypotézu, za použití metody výpočtů testového kritéria kontingenční tabulky Chí kvadrát. Verifikací hypotézy jsme došli k závěru, že jsou statisticky významné rozdíly v hodnocení spokojenosti s vysílacími časy mezi ROV a ROB. Skupina s odborným vzděláním hodnotila daleko přísněji než laická veřejnost.

Interpretace výzkumné otázky č. 5: Jaký mají respondenti vztah a přístup k dokumentární tvorbě?

Posledním zkoumaným jevem je, jaký mají respondenti vztah a přístup k dokumentární tvorbě obecně a jaké mají povědomí o tvůrcích v této oblasti. Z výsledků našeho šetření můžeme říct, že respondenti mají velmi pozitivní vztah k dokumentární tvorbě, ať filmové či fotografické a vidí v ní velký potenciál pro osobnostní i společenský rozvoj. Z celkového počtu 200 respondentů neprojevil nikdo nezájem o DT. Naopak téměř 60% uvedlo *Zájem*, z toho 14,5% *Zájem velký*. Zbýlých 34% odpovědělo, že je DT *Spíše zajímavá*. Z šetření jsme také zjistili, že asi polovina dotazovaných zná či aktivně využívá některé z internetových stránek nebo portál, týkající se dokumentárních filmů, fotografií či filmového vzdělávání. Celkově respondenti prokázali, že mají celkem dobrý přehled o dokumentárních tvůrcích i jejich dílech a účastní se aktivit souvisejících s DT. Konkrétní výsledky analyzujeme u daných dotazníkových položek. (k této výzkumné otázce se vztahují dotazníkové položky č. 6, 7, 14, 15, 18, 19, 20, 21 a 22).

Pomocí dotazníkového šetření a analýzou všech pěti výzkumných otázek jsme odpověděli na hlavní výzkumnou otázku a přispěli k prokázání faktu, že filmová a fotografická dokumentární tvorba (zobrazování sociálních a národnostních realit ve společnosti) by měla být platnou součástí vzdělávání.

7 KVALITATIVNÍ VÝZKUM

7.1 Výzkumný problém, cíl kvalitativního výzkumu

Cílem kvalitativního výzkumu je prozkoumat a vyhodnotit, jak odborníci z oblasti dokumentární tvorby vnímají a používají film či fotografii jako prostředek pro zobrazování sociální a národnostní reality a jaké zde vidí souvislosti či možnosti pro vzdělávání. Tím bychom měli dojít k propojení obou výzkumů a dospět k naplnění hlavního cíle smíšeného výzkumu.

K naplnění výzkumného cíle kvalitativního šetření je potřeba postupovat podle stanovených dílčích cílů.

Dílčí cíle:

- a) výběr vhodného vzorku pro výzkum,
- b) realizace polostrukturovaných rozhovorů,
- c) zpracování rozhovorů,
- d) analýza záznamu rozhovorů,
- e) stanovení kategorií a kódů podle analýzy,
- f) interpretace výsledků analýzy, srovnání s kvantitativním šetřením a s teoretickými poznatky.

7.2 Výzkumná metoda a sběr dat

Kvalitativní metoda sběru dat prošla v minulosti řadou změn. Od upřednostňování kvantitativních metod přes používání kvalitativních a kvantitativních metod jako soupeřících paradigmat až po současnou snahu kombinovat tyto dvě metody a využívat jejich silné stránky (Švaříček, Šed'ová, 2007). O to jsme se pokusili v našem výzkumu i my. Logika kvalitativního výzkumu je induktivní, po nasbírání dat začne výzkumník pátrat po pravidelnostech vyskytujících se v těchto datech, formuluje předběžné závěry a hledá pro ně oporu v datech. Výstupem je formulace nové hypotézy či teorie (Švaříček, Šed'ová, str. 24, 2007). Hypotézy a teorie vzniklé na základě kvalitativního výzkumu nelze zobecňovat. Takže výsledky našeho šetření jsou platné jen pro vzorek, na kterém jsme data získali. Je důležité vyvarovat se výroků, které zobecňují uvedená tvrzení (Švaříček, Šed'ová, str. 25,

2007). Švaříček a Šedřová definují kvalitativní výzkum jako *proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů založený na hlubokých datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu. Záměrem výzkumníka provádějícího kvalitativní výzkum je za pomoci celé řady postupů a metod rozkrýt a reprezentovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu* (Švaříček, Šedřová, 2007, str. 17).

Při realizaci výzkumu jsme použili metodu moderovaných rozhovorů - interview. Ze tří stupňů moderovaných rozhovorů (nestrukturovaný, polostrukturovaný a strukturovaný) byl konkrétně zvolen způsob polostrukturovaného rozhovoru. Respondentům byly kladeny předem stanovené otázky, které byly doplňovány, rozšiřovány a upřesňovány podle odpovědí v průběhu rozhovoru. Nevýhodou této metody je časová náročnost na přípravu i vedení rozhovoru a nízký počet respondentů, které lze oslovit. Další nevýhoda je ve srovnatelnosti dat, kdy respondenti mohou odpovídat na otázky různě a utíkat od daného tématu. Jednotlivé rozhovory byly nahrávány na záznamové zařízení, posléze následovala doslovná transkripce a analýza. Rozhovory byly ve třech případech vedeny v přirozeném prostředí respondentů, v jednom případě prostřednictvím služby Skype a probíhaly od listopadu 2013 do února 2014. Před rozhovorem jsme měli připraven záznamový arch s informacemi o respondentovi a okruhy otázek a podotázek pro jednotlivé respondenty, který zároveň sloužil k zapisování poznámek. Jelikož se jednalo o respondenty s různým odborným zaměřením, otázky se lišily dle jednotlivých osob, ale byly směřovány, tak aby odpovídaly výzkumnému cíli. Rozhovory trvaly 20 - 40 minut, včetně úvodu a závěru. Respondenti byli v úvodu požádáni o souhlas s nahráváním a informováni o zachování anonymity, která ale ve všech případech nebyla pro respondenty důležitá.

7.3 Výzkumný soubor

Pro výzkum byl použit záměrný výběr čtyř respondentů, kteří se aktivně pohybují v oblasti dokumentaristiky. S komunikací a získáváním dat nebyl problém, jelikož oslovení respondenti jsou zvyklí komunikovat i mediálně a tak nebyla narušena neformálnost a otevřenost rozhovorů. Z důvodu zachování anonymity jsou respondenti označeni začátečními písmeny jejich jména. Přehled respondentů je následující tabulce.

Tabulka č. 27: respondenti kvalitativního výzkumu (vlastní zdroj)

Respondent	Pohlaví	Jméno	Profese
R1	žena	K	Kreativní producentka České televize
R2	žena	E	Dramaturgyně dokumentární tvorby
R3	žena	L	Iniciátorka projektu Učíme se příběhy
R4	muž	J	Fotograf národnostních menšin

7.4 Zpracování dat

7.4.1 Transkripce

Po realizaci jednotlivých rozhovorů jsme provedli transkripci. Audiozáznam jsme doslovně přepsali do textové podoby a doplnili je o interní informace (kontaktní údaje respondenta, přidělený akronym, datum uskutečnění interview, profesi respondenta, detaily audionaahrávky atd.). Poté jsme rozhovory převedli do tištěné podoby a očíslovali jednotlivé řádky z důvodu orientace v textu pro následnou segmentaci a kódování.

7.4.2 Segmentace

Přepsané rozhovory jsme rozpracovali na jednotky (segmenty), které byly dále zkoumány. Segmenty mohou být části vět, samostatná slova, odstavce. Po několikanásobném pročitání rozhovorů jsme vybírali hlavní slova, pojmy, témata a obraty, které se nám zdály důležité, opakovaly se nebo byly vhodné pro analýzu. K těmto segmentům jsme přiřadili doslovně citované pasáže z rozhovorů s označením respondenta a číslem příslušného řádku v daném interview. Ukázkou segmentace jsme zařadili do příloh této práce, jako přílohu P IV.

7.4.3 Kategorizace – kódování

Kódování je podle Švaříčka a Šed'ové univerzální a efektivní způsob, jak nastartovat analýzu dat. Pro kódování dat jsme zvolili otevřené kódování. Jako první je přidělen kód danému jevu a za druhé následuje kategorizace a seskupování kódů. Postupovali jsme podle metody, která se nazývá *kódování v ruce aneb metoda papír a tužka*. (Švaříček, Šed'ová, 2007, str. 213) Pomohli jsme si barevným rozlišováním. Skládali jsme postupně do skupin

prvky a pojmy, které spolu souvisely. Z nich jsme poté vytvořili kategorie. K následné analýze jsme zvolili tyto kategorie:

Charakteristika respondentů (proč, jak a co o sobě řekli).

Síla médií (aby se lidé dívali a jak).

Setkávání (aby se lidé sdružovali, a jaký to má dopad).

Jak na to (projekt).

Co na to divák (reakce společnosti).

7.5 Analýza

7.5.1 Charakteristika respondentů (proč, jak a co o sobě řekli)

Tato kategorie charakterizuje přístup respondentů k jejich konkrétní činnosti týkající se dokumentární tvorby, jejich úhel pohledu, popř. cíle, kterých by chtěli dosáhnout.

Respondentka 1 (K) - kreativní producentka v ČT Brno se zaměřuje na autorský a situační film, sociální experiment a podporuje mladé dokumentární filmaře. Na otázku: *jaký má přístup k projektům týkajících se národnostních menšin*, odpověděla, že v tomto směru menšinové věci vyhledává, ale že je dost kritická a radikální a proto některé věci odmítá.

...dělám na tématech a filmech podle toho, jestli mi přijdou podstatné. Jestli je ten projekt romský nebo ne, tak to pro mě není automaticky zelená. (K)

Jejím cílem je *i za cenu určité kontroverze* pracovat s tématy a podporovat projekty, které se vymykají stereotypům, vzbuzují v divákovi otázky a nutí ho přemýšlet.

Doporučení:

...u nás je opravdu potřeba začít s hlubší obrodou. Kompetentní lidé v ČT by si měli uvědomit, že mají společenskou zodpovědnost, za to, co se točí a vysílá. (K)

Respondentka 2 (E) - bývalá dramaturgyně dokumentární tvorby ČT Ostrava. Podílela se na výrobě mnoha filmů se sociální tematikou. Na otázku: *Jak ji ovlivnila její profese*, odpověděla: *Rozhodně to byla vzpruha mého ženského sebevědomí. Bylo pro mě úžasné, že máš nějakou vizi – téma, které tě nadchne a potom se svým štábem se to zrealizuje a všichni hromadně jdete za tou tvou myšlenkou, abyste ji zhmotnili. Zabývali jsme se zajímavými příběhy a lidmi z regionu, spíše okrajovými tématy, menšinami a to mě strašně bavilo, že jsem je mohla zviditelnit. Dokumentaristé mají možnost a poslání přiblížit téma a svět své-*

ho díla obrovskému množství lidí. Považuje za důležité, zobrazovat příběhy, které mohou inspirovat další lidi ve věcech, o nichž by u sebe pochybovali...že se mohou podívat na věc z úhlu pohledu někoho jiného a vidět tak nové souvislosti. Samozřejmě je důležité hlídat tu ošemetnou hranici toho, aby divák nebyl nucen přijmout právě ten jeden úhel, ale aby spíš nabízel možnost konfrontace. (E)

Respondentka 3 (L) - založila a vede společnost zabývající se kariérovým a podnikovým poradenstvím, ženským podnikáním a byla iniciátorkou projektu *Učíme se příběhy*, který popisujeme v teoretické části (s. 29). Ve zkratce jde o projekt, jehož cílem je různými způsoby včetně filmu a fotografie mapovat a sdružovat lidi, kteří se rozhodli žít pomaleji, udržitelně, sousedsky, občansky aktivně, v blízkém vztahu s přírodou a svým okolím. Příběhy osobností, které do dnešní kultury konzumu a rychlosti přinášejí kulturní změnu a celoživotní vzdělávání. *Osobně v dokumentární tvorbu velmi věřím, mám producentskou zkušenost a ráda bych také zrealizovala i vlastní autorský dokument. (L)*

Respondent 4 (J) - fotograf národnostních menšin s doktorandským vzděláním a profesí. K fotografování se dostal přes běžné rodinné záznamy postupně se v rámci tehdejšího zaměstnání (Ústav pro studium romské kultury) začal zabývat fotografií dokumentární. *Uvědomil jsem si, že je potřeba udělat obraz Romů nejen teoreticky, ale také prakticky. V mém případě to bylo formou fotografií. (J)*

Romský leader **Emil Ščuka** jeho tvorbu definoval tak, že fotografuje a ukazuje na Romech spíše to krásné, co v nich je, než to ošklivé. Jeho ideou je fotografií ukázat Romy v tom lepším, ale reálném světle. *Já dokumentuji přímo realitu, např. festivaly, osady, akce tak, jak jsou a snažím se dělat záběr tak, aby mohl být prezentován. (J)* Má za sebou mnoho samostatné výstav a jeho fotografie ilustrují několik knih (zejména básnických sbírek) romských autorů (např. **Vlado Oláh**).

Já si myslím, že i v tom dítěti, které leze do popelnice, se dá najít krása toho dítěte. I v tom zamazaném obličejí se dá najít a o to já se snažím, takže mým zájmem není dehonestovat, ale naopak honestovat. (J)

7.5.2 Síla médií - aby se lidé dívali a jak

Kategorie sdružuje následující kódy: sledovanost, vysílací časy, posílení povědomí, úhel pohledu, autorita, ovlivňování, propaganda, inspirace, realita, negace, rasismus, stereotypy, televize, role ČT, společnost, poučený divák, mediální gramotnost, odpověd-

nost a etika tvůrce, diskuse, kontroverze, společenská zodpovědnost tvůrce, vliv recenze, vzdělávání prostřednictvím médií, síla médií, úskalí tvůrců.

Dva z našich informantů mají několikaletou praxi v České televizi a to přímo v oblasti dokumentární tvorby. U obou byl z rozhovoru patrný rozpor a nespokojenost se schématem vysílacích časů. Jako tvůrci se sice cítí společensky zodpovědní za obsah i formu jejich audiovizuálního díla a za možnost přiblížit téma a svět svého filmu či pořadu velkému počtu lidí, ale pokud je programové oddělení nasadí v nevhodný čas, je jejich práce znehodnocována.

My jako tvůrci nemáme žádný vliv na to, aby byly naše pořady nasazeny ve vhodný čas. To je věc systému. Pokud to vidí málo lidí, tak je to vysílání jaksi do zdi o nějakém výrazném ovlivnění a vzdělávání nejde mluvit. Tady je potom vina na programové struktuře a vedení televize. (E)

Z dotazníkového šetření této práce vyplynula značná nespokojenost ohledně vysílacích časů dokumentární tvorby také ze strany diváků. Z celkového počtu 200 respondentů vyjádřilo nesouhlas 53% (106 osob), 24% (48 osob) odpovědělo, že neví a pouze 23% (46 osob) bylo spokojeno s nasazováním dokumentární tvorby v efektivních vysílacích časech tak, aby je mohl sledovat co největší počet diváků. Ze skupiny respondentů, kteří uvedli, že mají odborné filmové vzdělání, bylo procento nespokojenosti ještě vyšší a to 71,43% a spokojenost projevilo jen 12,24% dotázaných. Vzdělávací role ČT se týkala i položka č. 12, v níž měli respondenti ohodnotit na dané stupnici: jak ČT jako služba veřejnosti plní svou vzdělávací roli. Tam se na našem vzorku respondentů se ukázalo, že lidé nejsou s plněním vzdělávací role ČT příliš spokojeni.

Pro představu uvádíme přirovnání z knihy Mediální gramotnost, z něhož jsou vysledovatelné zajímavé možnosti vzdělávání prostřednictvím médií (televize):

Vzdělávání prostřednictvím médií má obrovskou potencialitu. Jediný pořad může sledovat až několik miliónů diváků - to je ve srovnání s klasickou formou vzdělávání nepředstavitelná efektivita. Kvalitní vzdělávací pořad, který by shlédl v jednom okamžiku jeden milion diváků, by pro klasické další vzdělávání při srovnatelném efektu představovalo zhruba 30 000 učitelů, 30 000 učeben a k tomu další náklady (otop, světlo, doprava, 1 milion žáků na místo vzdělávání a další náklady (J. Jiráček, R. Wolák, 2007, s. 114).

Média mají obrovskou sílu posílit povědomí o možnostech a situacích z různých sociálních oblastí a realit. *Vnímám, že lidé reagují na média a to, co projde televizí či dokonce kinem, má velkou váhu. (L)*

Od respondentky (K) jsme se dověděli, že sledovanost je jedním z kritérií, od něhož se odvíjí existence pořadů. Dalšími jsou odborné reakce na recenze a třetí významné festivalové ceny. Proto některé velmi zajímavé cykly a pořady skončily a staly se minulostí. Z jejích zkušeností vyplývá, že daleko větší problém, než samotná realizace a výroba projektu, je prosazení do zajímavého vysílacího času. Podle jejího názoru by měla systematicky televize prostřednictvím výběru vysílacího času sama upozorňovat na zajímavá díla a témata podle obsahu a ne podle sledovanosti.

*...myslím, že to nemají formovat ty čísla, podle toho jestli chce divák Donutla nebo Bohdalovou, ale že televize má být ten **iniciátor a normalizátor**, který řekne tohle je důležité, tomuhle věnujte pozornost, a proto to vysíláme v tomto čase. (K)*

Respondenti (J), (K) a (L) dále upozorňují na nebezpečí propagandy a prosazování jednostranného subjektivního názoru tvůrce.

...ne všichni si umí z nabízené skutečnosti a souvislostí ve filmu vzít to podstatné. Není cílem přebírat bezhlavě názor tvůrce filmu, ale cílem je utvoření vlastního názoru, umění konfrontovat a zamýšlet se nad tím, co je nabízeno....(J)

...je potřeba, aby se lidé naučili vnímat filmy, jelikož tady schází jakýsi klíč k pochopení a vnímání náročnějších výpovědí, čtení poesie, obrazů apod. (E)

Respondentka (L) pokládá fakt uvedení dokumentu v televizi za autoritativní, ale upozorňuje, že z internetových diskusí a reakcí na pořady vyplývá, že význam a myšlenky filmů nejsou často divákem správně pochopeny. *Ze zkušeností víme, že když v televizi běží alternativní dokumenty, tak mohou být autoritou i inspirací, ale chybí tam zpětná vazba.*

7.5.3 Setkávání - aby se lidé sdružovali, a jaký to má dopad

Kategorie sdružuje následující kódy: setkávání, komunita, beseda, sdílení, inspirace, ovlivňování, diskuse, rozlišné kultury spolu, festivaly, návštěvnost kin, zpětná vazba.

Všichni čtyři respondenti se shodují na tom, že setkávání při projekcích, popř. následná diskuse s odborníkem či tvůrci má velký vliv na vnímání dané problematiky. Podle nich tak lze tak nahlížet na témata z různých úhlů pohledu, divák má lepší šanci si utvořit vlastní názor a určitým způsobem se zapojí a stane součástí zobrazované reality. Důležitá je

míra ztotožnění. Například u filmů s lidskoprávní tematikou (viz s. 25) existuje jakýsi rozpor v tom, že diváci často chtějí po zhlédnutí filmu nějakým způsobem pomoci, či zapojit se do konkrétního projektu a neví co podniknout. V tomto ohledu fungují efektivně např. festivaly, jejichž součástí jsou doprovodné akce, výstavy fotografií, besedy, diskuse s filmaři, politiky, aktivisty, novináři apod.

Součástí projektu Učíme se příběhy (viz s. 29) byl natočen film Žít jinak, který se promítal v různých regionech s tím, že si už různí iniciátoři po celé republice organizovali tato setkání. Hosté pro besedy se odvíjeli od konkrétního regionu a hlavně to byli lidé, kteří figurovali ve filmu nebo v portrétech. Na pozadí těch témat a příběhů, které tam jsou, se odehrávají diskuse. Čímž lidé mohou sdílet ten příběh a někdy je to platforma založená na tom, že „aha“, takto lidé smýšlejí a je to vlastně taková inspirace pro činnosti v různých regionech.

Ono je to zcela jiné, když se dívá člověk sám anebo naopak ve skupině. A tento náš dokument je ideální právě na hromadné sledování - tím nabývá hodnotu. Diskuse vyvolává reakce. Tím, že na to promítání přicházejí lidé z různých sfér a založení, tak pak vznikají velmi plodné rozhovory. (L)

Informantka (K) zase považuje účast a komunikaci na promítání za důležitou z pohledu tvůrce, který vidí reakce diváků tzv. v *přímém přenosu* a vzniká tak pro něj zpětná vazba. O promítání Ptáčat na filmovém festivalu ve Zlíně řekla, že měla velký strach, že děti film nepřijmou, jelikož nebyl primárně určen dětem, ale spíše dospělým. *Ty děti přesně reagovaly na místech, kde jsme ve střížně plánovali, smály se a reagovaly zděšeně a pohoršeně tam, kde měly. (K)*

Dále zmiňuje důležitost hromadné identifikace s daným problémem. *Celé to zafungovalo tím, že ony pochopily, že to není žádné pitvoření a není to o tom, že ty jsi malý a já jsem velký. Že to jsou každodenní situace a ta míra ztotožnění byla velká bez ohledu na nějakou etnickou nebo národnostní příslušnost. (K)*

Na základě takové úspěšné projekce se může stát, že film, jeho tvůrci či protagonisté jsou zváni na další akce, nebo např. do televizního vysílání, čímž dílo a celá problematika získává nový rozměr. Tak tomu bylo např. v tomto případě Ptáčat. *My se v Ptáčatech nesnažíme vzdělávat ve smyslu někoho poučovat, ale podle mě je mnohem důležitější identifikace, která jde přes situace a žitou zkušenost. (K)*

Co se fotografie týče, uvádí paní (L), že má v souvislosti s projektem Učíme se příběhy vynikající zkušenosti s výstavami fotografií na festivalech, jelikož lidé fotografie velmi vnímají. Navíc se touto formou míchají různé kultury a považuje festivaly za jednu z nejzajímavějších forem propagace. Klade důraz na výběr správného místa a události.

...lidé přijdou záměrně načerpat zážitky a informace, zajímá je to téma a mají chuť diskutovat. Není to jen o šíření kultury a informací, významný je element sounáležitosti ve skupině - komunitě. (E)

Paní (E) považuje setkávání u dokumentárních filmů a fotografií za jednu z možností sdružování lidí, která v jiné formě a za pomoci nových technologií, v podstatě nahrazuje dřívější společné aktivity, u nichž si lidé povídali a řešili různá témata.

...dračky peří, přástky - hledáme jak a čím se družit.

Pan (J) jako fotograf zejména národnostních menšin popisuje pozitivní dopad toho, když uskuteční výstavu v místech, kde byly fotografie pořízeny. *Pane J, vy jste nám tady ty Romy aktivizoval a oni od té doby chodí k nám na úřad a chtějí organizovat různé akce, prezentují se na náměstí, pozvali divadelní soubor Romathan apod. Má také mnoho konkrétních případů socializace a zapojení tzv. nepřizpůsobivých občanů do aktivní společnosti právě na základě podnětů z realizovaných výstav a setkání. Je to ukázka mé filozofie, chtěl jsem, aby se Romové viděli v takové nějaké hezčí pozici než jen v osadách.*

Pan (J) dokumentuje také významné romské osobnosti. Má snahu ukázat a prezentovat, že *i lidé z osad se mohou stát osobnostmi, které mají celonárodní význam nejen pro romskou kulturu.*

K tomuto tématu se vztahují dotazníkové položky č. 13, 14, 15 a jejich vyhodnocení jsou uvedeny u jednotlivých dotazníkových položek. Ve zkratce se dá říct, že skoro 60% dotazovaných se někdy zúčastnilo promítání dokumentárního filmu s besedou. Otázka návštěvnosti DF v kinech souvisí s celkovým stavem společnosti a bylo by to téma na samostatnou práci. Z výsledků vyplynulo, že 45% bylo na DF film v kině více než jednou a 26% alespoň jednou. Přes 8% dotazovaných uvedlo, že chodí pravidelně a 20% nenavštívilo nikdy DF v kině.

...ve Skandinávii a zejména v Dánsku se chodí na dokumenty do kina mnohem víc, než na hrané věci, tam je ta kultura úplně na jiné úrovni, což je úplná senzace. (K)

V r. 2011 vznikl ze spolupráce MFDF Jihlava a distribuční společnosti Verbasum Imago Projekt Česká radost v českých kinech. Je to projekt společné distribuce a propagace dokumentárních filmů. Princip spočívá ve výběru pěti filmů a každé kino, které má zájem se projektu účastnit, se zaváže odpromítat podle svých možností minimálně tři z nich. Poté je možné v dané lokalitě hrát filmy bez dalšího omezení, tedy dle zájmu o jednotlivé konkrétní tituly. Ze zkušeností vyplývá, že dokumentární filmy dosahují dobré návštěvnosti, pokud nabízejí **možnost diskuze diváků nad tématy filmů s jejich autory**. (Česká radost v českých kinech)

České dokumentární filmy již dávno nevznikají jen pro televizní obrazovky. Jsou kinematografickými díly, která si zaslouží velké plátno, dobrý zvuk a soustředěné diváky. Jsem rád, že projekt Česká radost v českých kinech přinese výběr pozoruhodných českých dokumentů do desítek kin po celé České republice. Přijďte se i vy přesvědčit, jak výrazný je současný český dokument. (Hovorka Marek, ředitel MFDF Jihlava)

Položka č. 15, v níž jsme se respondentů ptali, zda znají nějaký český festival, na němž se uvádějí dokumentární filmy, dopadla těsně ve prospěch kladných odpovědí. 105 respondentů (52,02%) uvedlo, že *Ano* a 95 (47,98%), že *Ne*. Doplňující otázkou bylo uvést název nějakého festivalu. Z výsledků vyplynulo, že naši respondenti mají celkem široké povědomí o festivalech a objevilo se zde desítky různých názvů, v němž nejexponovanějším tuzemským festivalem byl Festival dokumentárních filmů Jihlava.

7.5.4 Jak na to (projekt)

Tato kategorie sdružuje kódy: systematický přístup, inventarizace, projekt, orientace, filmová a audiovizuální edukace, vzdělávací role ČT, služba veřejnosti, MV, AVD, FV, žurnalistika, výchova k občanství.

Z uskutečněných rozhovorů vyplývá, že existuje velká nabídka zajímavých audiovizuálních děl, která mají vzdělávací potenciál, ale velmi těžce se v ní orientuje. Problematice filmové a audiovizuální edukace se věnujeme ve třetí kapitole teoretické části této práce.

V praktické části bychom se chtěli zaměřit na to, jaký názor mají naši respondenti obou výzkumů a také odborníci, kteří se tímto tématem zabývají.

Podle pana (J) by bylo potřeba diferencovat díla nejen podle žánrů, témat, tvůrců, významu, výrobní technologie apod., ale také národnostně a metodicky. To by umožnilo objeve-

ní nových přístupů, které by v praxi výrazně ovlivnily kurikula vzdělávacích předmětů mnoha oborů, zejména pak mediální, audiovizuální a filmové výchovy.

Toho, co nabízí televize a internet, je velké množství a lidé se třeba jen náhodně dostanou k něčemu, a projekt na utřídění těchto věcí by byl vynikající. Protože na základě toho by mohla vzniknout aplikace do studia, do osnov a tak dále. Myslím, že přišel čas, aby se zinventarizovalo to, co dosud je, aby se rozčlenilo to, co mělo nějaký úspěch, aby se o tom mluvilo, aby to přešlo do metodických kroků, a aby se cílevědomě pracovalo s dokumentárními filmy, fotografiemi, publikacemi. Tak by se postoupilo dál. (J)

Respondentka (E) uvedla: *Pevně věřím, že dokumentární filmy jsou dělány s dobrou vůlí, ale hrozí tady to, že jsou subjektivní a tím, že je jich takové množství, tak se v tom běžný člověk těžko orientuje.*

V oblasti systematizace vzdělávací dokumentární tvorby by mohla významně pomoci Česká televize jako služba veřejnosti, která má svou povinnost vzdělávat ve své legislativě.

Podobný názor popsala Marina Landová ve svém příspěvku *Vzdělávací úloha České televize*:

V úvahách o digitalizaci vysílání České televize a rozšíření její programové nabídky se opakovaně objevuje možnost vytvoření samostatného vzdělávacího a dokumentárního televizního programu, který by mohl významným způsobem prohloubit a doplnit vzdělávací funkci České televize jako média veřejné služby. Prohloubení vzdělávacího potenciálu ČT důsledným propojením již nyní ve vzdělávací a dokumentárních pořadů s jejich širokou webovou prezentací a rozsáhlým e-learningovým vzděláváním pro vzoru webových stránek BBC neexistuje. Přitom by mohlo být levnější a rychlejší alternativou finančně náročné digitalizace (Landová, Vzdělávací úloha ČT, In Jiráček, Wolák, 2007, s. 102)

Názor veřejnosti na hodnocení vzdělávací role ČT jsme zkoumali v dotazníkovém šetření, a to zvláště u respondentů s odborným vzděláním a bez něj. Výsledky analyzujeme u příslušné položky č. 11.

Žádný z informantů kvalitativního šetření není spokojen s plněním role veřejnoprávní televize v oblasti vzdělávání. Nejde tak o kvalitu a množství pořadů, nýbrž v orientaci v nich. Také Landová vnímá vzdělávací potenciál televizních pořadů pozitivně, ale poukazuje na problémy vznikající z nesystematičnosti a nejasného určení toho, co je a není považováno za vzdělávací pořad. (Landová, Vzdělávací úloha ČT, In Jiráček, Wolák, 2007, s. 102)

Zajímavý je i postřeh paní (E) na téma projektu, který by systémově mapoval dokumentární tvorbu v České televizi.

Myslela jsem, že s nástupem digitalizace to půjde ruku v ruce. V archivu je tolik úžasného materiálu pro vzdělávání a hlavně stále vznikají nové aktuální pořady. Den co den. Ovšem nedávno jsem zrovna procházela stránky České televize s tím, že jsem čekala, že už nějaká systematizace funguje. Opak je pravdou. Pouze výčet pořadů, rozdělený podle žánrů a abecedně podle názvů. Žádná interaktivita, žádné jiné kategorie tam nejsou. A jako bonus, po kliknutí na odkaz VLIV VYSÍLÁNÍ NA DĚTI, se místo recenze či odborného článku, který jsem čekala, objevila pouze jedna věta: „Česká televize doporučuje konzultovat odbornou pomoc s některým ze specializovaných zařízení“. A pod tím byly tři doporučená dětská krizová centra v Praze. Takže asi tak o projektu systematizovaného vzdělávání v ČT. (E)

Abychom byli objektivní, musíme se na problematiku vzdělávání skrz film a fotografii podívat i z jiných úhlů pohledu. Nelze obviňovat pouze televizi jako veřejnou službu, přestože by měla svou funkci v oblasti vzdělávání plnit komplexněji a s konkrétními výstupy pro školní institucionální vzdělávání. Další problém je v nedostatečné metodice vzdělávání pedagogů v oblasti filmové/audiovizuální a mediální výchovy.

Filmová, audiovizuální a mediální výchova v souvislosti s výchovou k občanství a multikulturní výchovou

Mediální výchova upozorňuje na to, že *pro uplatnění jednotlivce ve společnosti je důležité umět zpracovat, vyhodnotit, využít podněty, které přicházejí z okolního světa, což vyžaduje stále větší schopnost zpracovat, vyhodnotit a využít podněty přicházející z médií. Média se stávají důležitým socializačním faktorem, mají výrazný vliv na chování jedince a společnosti, na utváření životního stylu a na kvalitu života vůbec.* (Jeřábek, 2005, In Jiráček, Wolák, 2007, s. 8)

Z vyhodnocení dotazníkových položek č. 9 a 10 v kvalitativní části této práce vyplývá, že z celkového počtu 200 respondentů považuje drtivá většina 183 (91,5%) AV, FV, MV za důležitou. Z těchto 183 lidí, kteří odpověděli kladně, zvolilo 121 respondentů možnost od *Základního stupně vzdělání*, 55 respondentů od *Středního stupně* a 7 respondentů zvolilo *Vysokoškolský stupeň*.

Jana Krátká a Patrik Vacek, kteří se zabývají problematikou audiovizuální výchovy, uvádějí, že filmová, mediální studia i pedagogika musí spoléhat na vlastní metodologický in-

strumentář, a že pro adekvátní zpracování edukace v této oblasti je nanejvýš vhodné spolupracovat s výstupy psychologů, sociologů, estetiků nebo ekonomů (J. Krátká, P. Vacek, 2008, s. 69). Ve svých skriptech *Audiovizuální edukace jako součást mediální výchovy* se komplexně zabývají touto problematikou a uvádějí, že zatím má běžná provozní praxe s filmem potíže, jelikož bývá často chápán jako prostředek pro vyplňování volného času, který nemá velké výchovné vzdělávací cíle. *V blízké budoucnosti je zřejmě nedostižný ideál mediálního pedagoga, který by pro žáky a studenty fungoval v roli průvodce mezi médii a nabízel jim způsoby, jak je kriticky vyhodnocovat a číst.* (J. Krátká, P. Vacek, 2008, s. 52)

Z toho vyplývá, že v současnosti záleží na konkrétních osobnostech pedagogů, kteří jsou schopni s audiovizuálními díly pracovat a zařazovat je do výuky. Jde o systematický proces vyvolávání diskuse s žáky a studenty. Pedagogové by měli audiovizuální tvorbu považovat za jeden ze zdrojů učení.

Mediální výchova se v rámci RVP rozvíjí jako schopnost „žít s médii“ - úzce souvisí s výchovou k občanství, která směřuje k tomu, aby učila mládež zajímat se o svět, ve kterém žije a může jí být velkým pomocníkem. Právě tím, že v žácích pomáhá vyvolat zájem o témata, která se týkají věcí veřejných. (Jirák, Wolák, 2007, s. 10)

Respondentka (**K**) vidí také v projektu Ptáčata rozměr, který souvisí s praktickou výchovou k občanství. Popisuje konkrétní situace, kdy děti (Ptáčata), demonstrovala proti hernám a poté se u nich probudil velký zájem o věci dějící se okolo nich. Ptaly se na souvislosti událostí, které viděly ve zpravodajství, projevovaly aktivní zájem o pomoc a řešení různých situací. Nazvala tento proces *svéráznými hodinami občanské výchovy*.

*Jsem zvědavá, jaké ohlasy přinese nová šestidílná série. A především zda vzbudí společenskou diskusi, protože jsme tematicky trochu přiostrili. Děti vyrostly a začínají o světě přemýšlet. A my jim v rámci natáčení dáváme podněty. Aby na základě vlastní zkušenosti zkoušely přemýšlet o světě a společnosti. Tedy například když volíme předsedu třídy, tak reflektujeme demokracii a volby obecně a tak podobně. Děti jsou záduchivější, přemýšlivější, svérázný humor jim ale zůstal (**K**).*

Informantka (**L**) mluví o projektu *Učíme se příběhy*, jako o cestě a příležitosti k aktivnímu občanství. Projekt je založen na mapování příběhů zajímavých lidí prostřednictvím dokumentárního filmu a dokumentárních portrétů. Jde o občany České republiky, kteří svým pohledem a občanskou tvořivostí dokazují zázraky v oblasti vzdělávání, kultury, životního

prostředí, zdraví, komunitní i sociální práce. Hlavním smyslem je posilování modelů občanské společnosti a kompetencí občanů.

Chceme tím přispět k rozvoji občanského vzdělávání a podpořit vědomí hodnoty české společnosti. Oslovujeme veřejnost a mladé lidi formující si své životní postoje metodou učení se životních strategií z reálných příběhů reálných lidí. (L)

Platforma projektu Učíme se příběhy, vyzývá lidi k propojení. Proměňuje ve společnosti v nové hodnoty a má ambici být jakýmsi kanálem, který vyzdvihuje zajímavé a kvalitní věci. *Aby společnost viděla, že něco už tady je, a že je zde nový směr a lidé, kteří už něco dokázali a chtějí to ukazovat dál. (L)*

Informantka dále zmiňuje, že na pozadí témat a jednotlivých příběhů se odehrávají diskuse, které jsou pro účastníky inspirací pro konkrétní činnosti v různých regionech. Na otázku, zda počítají s propojením projektu do školní metodiky či osnov, odpovídá, že projekt sice byl pod grantem Ministerstva školství, ale původně byl určen pro dospělou populaci, nikoliv pro děti a mládež, takže by to bylo v rozporu s původním nastavením. Nicméně opět funguje šíření přes jednotlivé pedagogy, kteří se s projektem setkávají a aplikují některé výstupy ve své praxi. *A pro výuku občanské výchovy se ukázalo, že když na promítání a besedy chodí pedagogové (zejména středních škol), tak ty naše příběhy a strategii berou jako inspiraci a pouští to studentům. Potom vznikají zajímavé diskuse i na školách. (L)*

Mediaální gramotnost bývá často považována za nový rozměr vzdělávání a není jen záležitostí institucionalizovaného (školního) vzdělávání. Má svou dimenzi v mimoškolním vzdělávání (kromě jiného i prostřednictvím médií) a také rozměr profesní přípravy (např. výchova budoucích novinářů nebo učitelů). A to z toho důvodu, že se často filmoví kritici, kteří mohou výrazně ovlivnit přístup diváků k filmu, rekrutují z řad žurnalistů. A ti potom přebírají úlohu společenské zodpovědnosti za audiovizuální dílo. Podle naší informantky (K), to nejsou až tak filmaři a tvůrci, kteří mají moc ovlivňování společnosti, ale právě recenzenti, kritici, filmoví a televizní publicisté. V tom vidí jeden ze zásadních problémů v propagaci menšinových žánrů a nekomerčních věcí, které mohou posunout úroveň společnosti a rozpoutat diskusi nad důležitými sociálními či národnostními problémy.

Je potřeba směřovat na žurnalistické školy, kde se to fakt těm lidem musí říct a vysvětlit, že když píšou filmové a televizní recenze, to je úplně jedno, jestli jsou to romské nebo jiné věci, tak to je důležité. Prostě to, jak někteří recenzenti dokážou potopit skvělé filmy a tím pádem na ně nikdo nejde do kina a tím pádem často ten režisér ani další film neudělá. (K)

Podle Krátké a Vacka nelze chtít po kritikách nezaujaté a absolutní hodnocení, jelikož žádná kritika není jen subjektivní nebo objektivní. Filmové dílo je hodnoceno podle různých kritérií a je velkou mírou ovlivněno osobními preferencemi autora kritiky, osobním rozhledem, ideovým založením a také mediální gramotností. Filmová a televizní kritika by měla být intelektuálně podloženým způsobem reflexe a poučenou rozpravou o médiu. (J. Krátká, P. Vacek, 2008, s. 61)

Tématu multikulturní výchovy v souvislosti s dokumentární tvorbou jako součástí změn ve společnosti se vztahují dotazníkové položky č. 6 a. 7 v našem dotazníkovém šetření. Drtivá většina respondentů (91%) souhlasila s názorem, že DT může být neformálním prostředkem multikulturní výchovy, a že prostřednictvím DT s národnostní tematikou lze ovlivňovat vnímání odlišných kultur. Více než dvě třetiny respondentů považuje DT za možnost, jak vyvolat a podporovat sociální změny ve společnosti.

Co se týká multikulturní výchovy, respondentka (**K**) uvádí, že učitelé a pedagogové jsou významnou diváckou skupinou (Ptáčata), zejména ti, kteří využívají tento cyklus v praktické výuce. Klade důraz na jejich osobnost, respekt a autoritu a na schopnost vést s žáky a studenty dialog na zobrazovaná témata.

To se shoduje s názorem pana (**J**). *Není to jen o tom, že mohou pouštět filmy v hodinách, ale měli by také reagovat na to, co studenti, děti sami sledují nebo čtou v novinách, s čím přijdou a ten pedagog by měl mít v kapse ten svůj vlastní názor a měl by ho těm žákům a studentům říct.*

Pan (**J**) také upozorňuje na důležitost zobrazování zajímavých a významných osobností konkrétních menšin, které má za důsledek zvýšení sebevědomí a posílení identity příslušníků daných etnik. **Julius Tancoš** v knize *Multikulturní výchova v teorii a praxi* vytvořil ucelené konkrétní postupy a rady multikulturní výchovy a vzdělávání. Jejich součástí je využívání novinových zpráv, videozáznamů z romských relací v televizi, romských časopisů k tomu, aby se např. romské děti *cítily příslušníky velkého národa, rozptýleného po celém světě*. Dále zdůrazňuje (stejně jako respondent **J**, který zachycuje a vystavuje romské osobnosti na svých fotografiích) nutnost, aby byly osoby s typicky romskou vizáží mediálně pozitivně prezentovány. Měly by se hledat příležitosti k tomu, aby se ve škole vystavily - aniž by to působilo násilně - fotografie Romů, kteří nějak vynikli, reprodukce uměleckých obrazů s romskou tematikou apod. (Tancoš, In. Gulová L. a E. Štěpařová, 2004, s. 34)

Názorným příkladem použití audiovizuálního díla ve vyučování je projekt *Okamžik jednoho zázraku*. Tvůrci natočili film a vytvořili metodickou příručku pro pedagogy. Přehlednou formou nabízí varianty práce s filmem a jeho zařazení do různých předmětů, podle jejichž specifika se realizují různé aktivity. Metodika vychází z transkulturního přístupu a je zaměřena na vnímání kulturních rozdílů. Primárně je určena pro průřezové téma Multikulturní výchova, ale lze s ním pracovat v mnoha rovinách, jejichž praktická východiska autoři nabízejí. Hlavním myšlenkou filmu je umět rozlišit to, co vidíme od toho, co interpretujeme. Součástí metodické příručky je DVD. (*Okamžik jednoho zázraku*, 2008)

7.5.5 Co na to divák (společnost)

Tato kategorie sdružuje kódy: cílová skupina, poučený divák, pozitivní a negativní reakce, úhel pohledu, rasismus, propaganda, stereotypy.

Pro každého tvůrce je důležitá cílová skupina diváků, pro kterou je původně dílo vytvořeno, reakce a zpětná vazba, kterou vyvolá. V tomto ohledu fungují diskusní fóra na internetu, kde divák může vyjádřit svůj názor a autor získá pohled z druhé strany. Většinou každý pořad i snímek má své webové stránky s možností diskuse a získání podrobnějších informací.

Všichni naši respondenti zažili ohlasy a reakce na svou tvorbu, ať pozitivní nebo negativní. Co se týká dokumentární tvorby s národnostní tematikou, zjistili jsme, že v české společnosti stále přetrvávají rasistické názory a fungují zažitá stereotypy v nazírání na otázku romské menšiny. Za stereotyp můžeme považovat i *nekritický přístup* k romské menšině a snahu ukazovat pouze to dobré a zajímavé. *To co bych přesně nechtěla je ukazovat zpívající a tančící temperamentní Romy, takové dokumenty jsou stereotyp.* (K)

Většinou v diskusích reagují negativně lidé, kteří Ptáčata nesledovali, pouze viděli upoutávku apod. Proto je pro mě důležité, aby se lidé dívali a poté si vytvořili vlastní názor. Nikdo neříká, že je důležité za každou cenu ta ptáčata milovat, ale spíš pochopit, že to není *banda vyžírků a zlodějů*, tak jak jsou tady ty stereotypy zažité. Naopak z často velmi nekritických a obdivných reakcí vyvozuje určitou stagnaci. *Takto bychom se nikam neposunuli, ani já, ani Ptáčata, ani celá ta problematika.* (K)

V r. 2013 bylo založeno Sdružení pro tradice národnostních menšin, jehož cílem je sblížit národnostní menšiny s národnostní majoritou prostřednictvím vzájemného poznávání kulturních tradic všech populací žijících na území české republiky. *Výsledkem společenského*

snažení není snaha po splynutí romské populace s majoritní společností, ale o to, jak oboustranně přijmout základní pravidla nutná pro společné soužití, pochopit odlišnosti a krásy obou kultur, a zvýšit potřebu po oboustranné vzájemné komunikaci, a to tak, že se společnost bude dozvídat vhodnou formou o tradicích (svatby, narození, pohřby) a o odlišnostech života Romů. Jen tak může postupně docházet k odstranění mýtů (každý Rom krade, lže, vyhýbá se práci). (Sdružení pro tradice národnostních menšin, 2013)

Respondentka (**K**) uvedla hned několik různých reakcí na projekt Ptáčata:

- *nejradši by je postavili ke zdi a postrříleli, nebo že na ně chystají pece a pecičky (rasismus)*
- *teď jsou to roztomilé děti a za pár let z nich budou šlapky, zloději, vrazi a fetišáci (stereotyp),*
- *někteří si dali tu práci a napsali přímo mně a to už byly agresivní výpady typu: jsi černá kurva, cigánfilka a svině,*
- *někteří Romové (ojediněle) mě nazvali nejlivnější českou rasistkou (že když o nich mluvím jako o Romech, tak se dopouštím rasismu a selekce),*
- *zaznamenali jsme některé reakce normálních Romů, nebo třeba Romů, kteří studují na vyšších stupních vzdělání, kterým přišlo, že ten seriál je v některých ohledech příliš kritický, že neukazuje jenom ty dobré věci.*

Můžeme všimnout rozdílu mezi přístupem televizní producentky (**K**) a iniciátorky projektu *Učíme se příběhy* (**L**) v propagaci jejich projektů. Producentka Ptáčat se snaží i za cenu určité kontroverze, aby se dívala co nejpestřejší skupina diváků. Je pro ni *důležité lidi přilákat a pak ať si udělají ten názor sami*. Naopak u projektu *Učíme se příběhy* byla zvolena jiná strategie. Vycházeli ze zkušeností, že když v televizi běží alternativní dokumenty, tak lidé, kteří dané problematice nerozumí nebo mají jiný názor, vyvolávají negativní diskuse. Mohli by namítat, že jde o jednostranný pohled, a že chybí špatná stránka věci.

*My neukazujeme celou realitu v ČR, my ukazujeme, co je tady fungujícího. A proč se zbytečně potýkat s negacemi a lidmi, kteří jsou svým způsobem mimo dění. Ukazuje se, že pokud je něco dobré a lidi to zajímá, tak si k tomu cestu najdou. (**L**)*

Na závěr uvádíme názor **Apoleny Rychlíkové** (filmové dokumentaristky), která soudí, že vztah médií a diváků, je reciproční. Čili obě strany se vzájemně ovlivňují a obohacují. *Takový vztah pak může vyvérat ve zkvalitnění celospolečenské diskuze, což by citlivým pro-*

blematikám, jako je rasová, potažmo kulturní nevráživost, jenom prospělo. (Apolena Rychlíková, 2014)

7.6 Vyvození závěrů kvantitativního a kvalitativního šetření

Cílem této bakalářské práce bylo prozkoumat povědomí a přístup společnosti k dokumentární tvorbě a prokázat její vzdělávací potenciál. Nahlíželi jsme na toto téma z pohledu tvůrců (kvalitativní šetření) i z pohledu diváků, na vzorku veřejnosti (kvantitativní šetření). Sběr a analýza dat pomocí smíšených metod výzkumu umožňuje vzájemné doplňování kvalitativního a kvantitativního přístupu. Vzniklá směs nebo kombinace dat je založena na využití síly a komplementarity jednotlivých přístupů. (Hendl, 2005, s. 62) Proto jsme se snažili využít výsledků z dotazníkového šetření v kvalitativní části a naopak a tím naplnit hlavní výzkumný cíl naší práce.

Stěžejním tématem této práce je film a fotografie v souvislosti se vzděláváním. V praktické i teoretické části jsme jím velmi zabývali a došli jsme k závěru, že pro diváky i tvůrce je důležitý tzv. poučený divák. Z našeho výzkumu také vyplynula potřeba se zabývat dokumentární tvorbou tak, aby se mohla v budoucnu stát platnou součástí formálního vzdělávání. Možností by byl projekt, který by systematicky mapoval dokumentární tvorbu, její možnosti a použití v praxi. S tím souvisí potřeba filmového, audiovizuálního a mediálního vzdělávání již od nejnižších stupňů vzdělávání. Zjistili jsme, že prostřednictvím filmu a fotografie lze obohatit různé předměty již na základních školách (multikulturní výchova, občanská výchova, literatura apod., z hlediska vzdělávání dospělých a celoživotního vzdělávání je to kvalitní a nenásilná forma občanského, sociálního, osobnostního i vědomostního rozvoje. Většina respondentů kvalitativního šetření považuje dokumentární tvorbu za platnou součást vzdělávání, ať už se jedná o občanské vzdělávání, osobnostní rozvoj, celoživotní vzdělávání apod. V drtivé většině si myslí, že dokumentární tvorba může vyvolat a podporovat sociální a národnostní změny ve společnosti a také, že filmy s národnostní tematikou mohou ovlivnit vnímání odlišných kultur a jsou neformálním prostředkem multikulturní výchovy.

V kvantitativní části jsme např. zjišťovali, jaký způsob respondenti preferují pro sledování dokumentární tvorby a zda existuje statisticky významný rozdíl mezi pohlavím či věkem a způsobem sledování DT. V kvalitativní části jsme se také zabývali vztahem tvůrců a diváků. Pochopili jsme, jak důležitá je v tomto ohledu důležitá zpětná vazba (pozitivní či

negativní reakce a jejich důsledky). S tím úzce souvisí projevy rasismu, národnostních stereotypu, propagandy apod.

Došli jsme k zajímavým výsledkům např. v oblasti (ne)spokojenosti s nasazováním dokumentární tvorby ČT ve správné vysílací časy, tak aby je viděla co největší skupina diváků. U tvůrců, kteří přikládají velkou váhu schématu vysílacích časů, jsme zaznamenali značnou nespokojenost v tomto ohledu. Navíc pro tvůrce ovlivňují vysílací časy výsledky sledovanosti, která má vliv na další souvislosti jejich práce a existenci projektů obecně. S tím souvisí hodnocení vzdělávací role ČT jako služby veřejnosti, kterou jsme měli možnost hodnotit z obou stran. V kvantitativní části jsme také zkoumali statisticky významné rozdíly mezi vysílacími časy a hodnocením vzdělávací role u respondentů s odborným vzděláním a bez něj.

Další zajímavou skutečností pro vzdělávání prostřednictvím filmu a fotografie, na kterou jsme narazili v kvalitativní části u tvůrců, je význam setkávání lidí na projekcích v kinech a na projekcích, které jsou spojené s následnou besedou k tématu, výstavy fotografií, festivaly apod. Jde o kulturní akce, které jsou založeny na vzájemné komunikaci mezi lidmi, přináší témata k diskusím a multikulturně propojují společnost. Zkoumali jsme přehled veřejnosti o dokumentárních tvůrcích z oboru filmu i fotografie, o existenci dokumentárních filmových festivalů a také jejich povědomí o stěžejních projektech ČT s národnostní a sociální tematikou. Výzkumným šetřením se prokázal velký zájem o dokumentární tvorbu ze strany veřejnosti, což považujeme za zajímavé a pozitivní zjištění.

Zobrazování sociálních a národnostních realit prostřednictvím filmu a fotografie umožňuje divákovi nahlédnout tam, kam by se svým úhlem pohledu nemohli dostat a získat tak povědomí o skutečnostech a souvislostech života druhých lidí, často odlišných sociálních skupin.

7.7 Doporučení pro praxi

Jako doporučení pro praxi bychom chtěli uvést několik myšlenek, které vyplynuly z teoretické a praktické části této práce.

Bakalářská práce je vhodná k prostudování pedagogy, zejména občanské, multikulturní, audiovizuální, filmové, mediální výchovy a pro studenty těchto a příbuzných oborů.

Dále by mohla zaujmout tvůrce různých multikulturních projektů, filmové dokumentaristy, fotografy, televizní tvůrce a získaná data by jim mohla být inspirací a vodítkem pro jejich konkrétní činnost.

Samozřejmě by práce mohla sloužit široké veřejnosti k lepší orientaci v tématu a uvědomění si různých možností v souvislosti se vzděláváním, které dokumentární film a fotografie nabízejí.

V praxi je vzdělávání prostřednictvím filmu a fotografie možné využít v mnoha oborech. Např. reminiscenční terapie pro seniory a terapeutická pracoviště, pro penologickou výchovu a vzdělávání, občanské a odborné zájmové vzdělávání (knihovny, školní a výchovná zařízení, tematické festivaly, univerzity třetího věku apod.)

Výsledky smíšeného výzkumu ukázaly značnou nespokojenost jak tvůrců, tak diváků se vzdělávací rolí České televize a to by mohlo být zajímavé pro vedení ČT.

Dále vyplynula potřeba vytvoření projektu, který by systematicky mapoval dokumentární tvorbu a mohl být využit pro školní vzdělávání. S tím souvisí důraz na kvalitní vyučování filmové, audiovizuální a mediální výchovy již od nejnižších stupňů vzdělávání. A to jde ruku v ruce s fundovanou přípravou učitelů, profesorů a vzdělavatelů.

DISKUSE

V této poslední kapitole bych se ráda věnovala postřehům a poznatkům, které jsem načerpala v průběhu psaní této práce a propojila je s vlastním úhlem pohledu na problematiku dokumentární tvorby. Přestože film a fotografie jsou fenomény současnosti, existuje poměrně omezené množství písemných pramenů či odborných výzkumů v souvislosti se vzděláváním. Publikace, která by tomuto tématu věnovala v plné šíři, neexistuje vůbec. Ocenila jsem fundovanost příspěvků v několika diskusních fórech týkajících se filmového a audiovizuálního vzdělávání. Např. Metodický portál RVP - inspirace a zkušenosti učitelů. Z diskuse, která zde probíhá, vyplynulo opodstatnění a správný obsah prototypu audiovizuální výchovy, který by se mohl zařadit do vzdělávacího rámce, problémy kvality vzdělávání pedagogů, jak vymezit pozici filmové (audiovizuální) výchovy v kurikulárních dokumentech apod.

Právě vyučovací předměty vycházející z oborů oblasti Umění a kultura představují výbornou příležitost k rozvoji vyšších hladin myšlenkových operací, jakými je i tvorba. Pokud je tvořivost jako obecná intelektuální dovednost rozvinuta, je pravděpodobné, že ji člověk bude schopen uplatnit v různých oblastech své činnosti. Právě v tom je cenný potenciál, který v sobě skrývá filmová/audiovizuální výchova. Komplexnost filmového díla s jeho dynamikou, barvou, zvukem, hudbou a v současné době relativně snadno dostupnou technologií a možnostmi následných úprav, činí tento druh umění mimo-řádně atraktivním pro současné žáky. Aniž bych pomíjel ostatní stránky věci, domnívám se, že je užitečné zdůraznit možnosti, které filmová/audiovizuální výchova nabízí v oblasti podpory a rozvoje tvořivosti. Na závěr se bohužel musím podotknout, že asi ještě chvíli potrvá, než pro její širší uplatnění bude dostatek kvalifikovaných učitelů. (Karel Tomek, 2007)

V současné době má na českých školách mediální výchova mnohem lepší postavení, než filmová/audiovizuální výchova, jelikož se tento obor podařilo prosadit do RVP jako průřezové téma. Je povinně zařazována do výuky na základních školách i na gymnáziích. Díky péči prof. Jana Jiráka a jeho kolegů má také rozpracovanou metodiku. (Lipovská, 2015, s. 66)

Právě Lipovská zmapovala historický vývoj i současnou situaci v této problematice ve své práci nazvané Soudobé snahy o prosazení filmové/ audiovizuální výchovy ve všeobecném vzdělávání (2015). Autorka je přesvědčena, že v nadcházejících letech čeká filmovou

a audiovizuální výchovu renesance v pravém slova smyslu, protože všechny okolnosti nasvědčují progresivnímu vývoji. (Lipovská, 2015, 72)

Podrobněji popisují souvislosti i další literaturu týkající se audiovizuální, filmové a mediální edukace v teoretické části této práce.

V diskusi považuji za nutné uvést, že nebylo možné obsáhnout, ba ani zmínit velké množství významných tvůrců a jejich děl, kteří se zasloužili o rozvoj sociální dokumentaristiky v ČR. Je to téma neustále se vyvíjející a živé. Myslím si, že zobrazování sociálních a národnostních realit prostřednictvím filmu a fotografie je důležité jak pro diváky, tak pro tvůrce. Vzniká tak jakýsi kolotoč, který udržuje společnost „v obraze“. Filmy, fotografie, sociální experimenty, poukazování na životní příběhy a souvislosti zabraňuje rezignaci a povzbuzuje snahu hledat východiska z problematických situací. Z výsledků našeho výzkumu jsme zjistili mnoho zajímavých poznatků, zasahujících do různých sfér. Televize, návštěvy kin, projekcí, besed a festivalů nemusí být jen zábavnou volnočasovou aktivitou, ale také prostředkem vzdělávání a osobnostního růstu. Navíc média obecně jsou médii více než vlivným. V případě veřejnoprávní televize, jejímž cílem není vydělávat a profitovat, nýbrž skrze tvorbu kultivovat a zlepšovat mediální prostředí, vzniká možnost vytvářet prostor pro komunikaci, diskusi a každý z nás se může připojit.

Jelikož se v bakalářské práci zabývám národnostní tematikou a považuji její zobrazování prostřednictvím dokumentární tvorby, za podstatnou a důležitou, uvádím zde jeden aktuální příklad za všechny. Velmi povzbuzující pro českou společnost a pro vývoj multikulturalismu v ČR je obrovský úspěch hraného dokumentárního filmu režiséra Petra Václava *Cesta ven*, který nejprve úspěšně bodoval na světových filmových festivalech a nakonec získal sedm ocenění (nejlepší film, herečka v hlavní roli, režie, scénář, zvuk, střih, kamera) v nejprestižnějším českém udělování filmových cen Český lev.

Petru Václavovi se bez jakékoliv poetizace a sociálního sentimentu podařilo zobrazit současná dilemata Romů, kteří se snaží plnohodnotně zařadit do většinové společnosti. *Cesta ven* je snímkem, který se odhodlává postihnout v citlivě zvolených úhlech pohledu méně viditelný a o to palčivější výsek současné společenské situace. Prostřednictvím sociálního vzorku adaptabilních Romů reaguje na médii opomíjené důsledky hospodářské krize a na politiku vylučování jedinců ze sociálního systému. Režisér obsadil do filmu Romy neherce a hlavní hrdinka Žaneta je v podání Romky Klaudie Dudové rozhodně jednou z nejpůsobivějších ženských postav, jaké kdy naše kinematografie vytvořila. (Jiříšně, *Cesta ven*, 2014)

Lidé často nevědomě přebírají zažité názory a stereotypy naší společnosti. Film a fotografie jsou prostředkem, jak bořit tyto mýty. To, že snímek *Cesta ven* dosáhl tak výrazného úspěchu ve velké konkurenci hraných filmů, je známkou, že se naše společnost v multikulturním ohledu začíná uzdravovat. Nezbyvá než doufat, že *Cesta ven* nezůstane jen osamoceným zablýsknutím na lepší časy.

ZÁVĚR

Bakalářská práce pojednává o dokumentárním filmu a fotografii v souvislostech se vzděláváním a o tom, jak tyto dva fenomény fungují, jako prostředky zobrazování sociálních a národnostních realit.

V teoretické části jsme se snažili vymezit teoretická východiska zkoumané problematiky. V první kapitole jsme popsali domácí a zahraniční prameny, z nichž jsme čerpali. Vymezili jsme vztah tématu k andragogice a popsali základní pojmy. Druhá kapitola je věnována dokumentárnímu filmu, jeho cílům, tématům a rozdělení. Samostatnou podkapitolou je lidsko-právní tematika v dokumentárním filmu, jelikož souvisí s problematikou lidských práv a činností různých neziskových organizací. Jsou důležitým prostředkem vzdělávání z andragogického hlediska, jelikož jejich cílem je podporovat sociální změny, rozšiřují informace a občanské povědomí společnosti. Třetí kapitola nese název Audiovizuální dílo v souvislosti se vzděláváním. Zabývali jsme v ní audiovizuální, filmovou a mediální edukací, popsali jsme sedm důležitých projektů, které se touto edukací zabývají. Dále jsme téma audiovizuálního a filmového vzdělávání zasadili do souvislostí sociálního konstruktivismu, který patří mezi soudobá paradigmatata didaktiky. Televize a vzdělávání je dalším důležitým prvkem v teoretické části této práce. Uvedli jsme také vybrané dokumentární projekty podporované Českou televizí, zabývající se národnostní či sociální tematikou. Nemohli jsme opomenout význam festivalů zaměřených na dokumentární tvorbu, jelikož tyto kulturní akce mají vzdělávací charakter a velký význam pro tvorbu zdravé multikulturní společnosti. Poslední posledním tématem třetí kapitoly je dokumentární tvorba a muzeopedagogika. Čtvrtá kapitola se zabývá dokumentární fotografií, jež je stejně jako film komunikačním prostředkem, jehož prostřednictvím získává společnost povědomí o různých sociálních realitách.

Praktickou část tvoří smíšený výzkum, který je kombinací kvantitativního a kvalitativního výzkumu. Kvantitativní šetření je založeno na vyhodnocení získaných dotazníků. Jeho cílem bylo zmapovat přístup a informovanost české společnosti o sociální dokumentaristice v souvislosti se vzděláváním. Kvalitativní šetření jsme provedli pomocí realizace rozhovorů, s cílem prozkoumat a vyhodnotit, jak odborníci z oblasti dokumentární tvorby vnímají a používají film či fotografii jako prostředek pro zobrazování sociálních a národnostních realit a jaké zde vidí souvislosti či možnosti pro vzdělávání. Rozhovory byly analyzovány, konfrontovány a srovnávány s teoriemi z literatury a s výsledky kvantitativního výzkumu.

Problematika dokumentárního filmu a fotografie v souvislosti se vzděláváním je zatím poměrně novým jevem a zatím není v odborné literatuře nijak zvlášť ukotvena. Považujeme toto téma za velmi aktuální a myslíme si, že se nám podařilo vytvořit zajímavou práci, významnou z andragogického i pedagogického hlediska.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ADLER, Rudolf. *Cesta k filmovému dokumentu*. Praha: AMU, 2001. ISBN 80-85883-72-4.

BALVÍN, Jaroslav, Łukasz KWADRANS a Małgorzata KOWALCZYK. (eds.) *Situation of the Roma minority in the Czech Republic, Hungary, Poland and Slovakia*. Wrocław: Prom, 2011, ISBN 978-83-62969-01-2.

BALVÍN, Jaroslav a Lenka VAVREKOVÁ A KOLEKTIV. *InteRRa 6: Interkulturalita a národnostné menšiny: v sociálnych, filozofických, pedagogických, kultúrnych, historických a prirodovedných súvislostiach*. Spišská Nová Ves: Hnutie R - Spiš, 2008. ISBN 978-80-970032-1-0.

EGER, Ludvík. *Technologie vzdělávání dospělých*. Západočeská univerzita, 2005. ISBN 8070433981.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2. CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: Základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

GULOVÁ, Lenka a Ema ŠTĚPAŘOVÁ (eds). *Multikulturní výchova v teorii a praxi*. Brno: Pedagogická fakulta MU, 2004. ISBN 80-86633-14-4.

JIRÁK, Jan a Radim WOLÁK. *Mediální gramotnost: nový rozměr vzdělávání*. Radioservis, 2007. ISBN 978-80-86212-58-6.

JEŘÁBEK, J. 2005. In JIRÁK, Jan a Radim WOLÁK. *Mediální gramotnost: nový rozměr vzdělávání*. Radioservis, 2007. s. 9-13. ISBN 978-80-86212-58-6.

KRÁTKÁ, Jana a Patrik VACEK. *Audiovizuální edukace jako součást mediální výchovy*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4684-9.

KŘÍŽOVÁ, Lucie a Michal SCHUSTER. *Muzeum romské kultury Brno, ČR*. In BALVÍN, Jaroslav, Łukasz KWADRANS a Małgorzata KOWALCZYK. *Situation of the Roma minority in the Czech Republic, Hungary, Poland and Slovakia*. Wrocław: Prom, 2011. s. 133 - 139. ISBN 978-83-62969-01-2.

LANDOVÁ, Marina. *Vzdělávací úloha České televize*. In JIRÁK, Jan a Radim WOLÁK. *Mediální gramotnost: nový rozměr vzdělávání*. Radioservis, 2007. s. 9-13. ISBN 978-80-86212-58-6.

LEHOCZKÁ, Lýdia a Lenka HABURAJOVÁ – ILAVSKÁ. *Sociálny konštruktivizmus a možnosti jeho využitia v kultúrnych a sociálnych štúdiách pri skúmaní integrity*. In BALVÍN, Jaroslav a Lenka VAVREKOVÁ a kol. *InteRRa 6*. Hnutie R – Spiš, 2008. s. 187 – 189. ISBN 978-80-970032-1-0.

LIPOVSKÁ, Alexandra F. *Soudobé snahy o prosazení filmové/audiovizuální výchovy ve všeobecném vzdělávání*. 2015. Bakalářská práce. FUK, Katedra filmových studií, Praha. Vedoucí práce Mgr. et MgA. Tereza Czesany Dvořáková, Ph.D.

MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-200-9.

MONACO, James. *Jak číst film*. Praha: Albatros, 2006. ISBN 80-00-01410-6.

NICHOLS, Bill. *Introduction to Documentary*. Bloomington, Indianapolis: Indiana University Press, 2010. ISBN ISBN-10: 0253222605 | ISBN-13: 978-0253222602.

PORYBNÁ, Tereza a Helena ZAJÍCOVÁ. *JEDEN SVĚT NA ŠKOLÁCH. Základy dokumentárního filmu*. Praha: Člověk v tísni, o.p.s., 2012. ISBN 978-80-87456-24-8.

PTÁČEK, Luboš. *Panorama českého filmu*. Olomouc: Rubico, 2000. ISBN 80-85839-54-7.

READ, Herbert. 1967. In Adler, Rudolf. *Cesta k filmovému dokumentu*. Praha: AMU, 2001. S. 19. ISBN 80-85883-72-4.

SADOUL, Georges. *Zázraky filmu*. 2. vyd. Praha: Práce, 1962. ISBN 24-128-62.

SPOUSTA, Vladimír. *Metody a formy výchovy ve volném čase*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1996. ISBN 80-210-1275-7.

ŠIMÁNEK, Vít. *Romové v české fotografii od 60. let 20. století do současnosti*. Opava, 2003. Magisterská teoretická diplomová práce. Institut tvůrčí fotografie. Vedoucí práce Vladimír Birgus.

ŠPONAR, David. *Sociální aspekty dokumentární fotografie*. Brno, 2008. Bakalářská práce. Masarykova univerzita. Vedoucí práce Viktor Pantůček

ŠTOLL, Martin. Jan ŠPÁTA. Praha: Malá Skála, 2007. ISBN 978-80-86776-00-2.

ŠTREIT, Jindřich. *Fotografie 1965-2005*. Praha: Kant, 2006. ISBN 80-86970-051.

ŠERÁK, Michal, 2009. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál, s.r.o. ISBN 978-80-7367-551-6.

SKÁCELOVÁ, Jana, 2004. Multikulturní společnost a hledání sama sebe, s. 57 – 60. In GULOVÁ, Lenka a Ema ŠTĚPAŘOVÁ. (eds.) 2004. *Multikulturní výchova v teorii a praxi*. Brno: Katedra sociální pedagogiky Pedagogické fakulty MU v Brně. ISBN 80-86633-14-4.

TANCOŠ, Július, 2004. *Multikultúrna výchova: súčasný stav a jej úloha v integračnom procese spoločnosti*, s. 29 - 37. In GULOVÁ, Lenka a Ema ŠTĚPAŘOVÁ, 2004. *Multikulturní výchova v teorii a praxi*. Brno: Katedra sociální pedagogiky Pedagogické fakulty MU v Brně. ISBN 80-86633-14-4.

ŠTĚPAŘOVÁ.(eds.) 2004. *Multikulturní výchova v teorii a praxi*. Brno: Katedra sociální pedagogiky Pedagogické fakulty MU v Brně. ISBN 80-86633-14-4.

URBÁNKOVÁ, Ludmila. *Interpretace audiovizuálního díla v estetické výchově*. Brno, 2012. Diplomová práce. FF MU. Vedoucí práce Mgr. Jan Špaček.

Internetové zdroje

ADLER, Rudolf. *Filmová/audiovizuální výchova: Proč a jak*. [online]. 2011 [cit. 2015-04-08]. Dostupné z: (<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/10785/filmova-audiovizualni-vychova.-proc-a-jak.html/>)

Audiovizuální edukace: Multimediální pomůcka z audiovizuální kultury [online]. [cit. 2015-04-08]. Dostupné z: <http://is.muni.cz/elportal/estud/pedf/js08/avk/ucebnice/lekce8.htm>

BREGANT, Michal. *Filmová výchova: diskusní fórum*. In: [online]. [cit. 2015-04-08]. Dostupné z: <http://diskuze.rvp.cz/viewtopic.php?f=433&t=7715&sid=c309559e54b69ec146eff92e9d9c2be3&start=10%29>

Celnice. [online]. [cit. 2015-04-19]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10539148437-celnice/6671-o-poradu/>

DAFilms [online]. [cit. 2015-04-17]. Dostupné z: <http://dafilms.cz/>

Česká radost v českých kinech. [online]. [cit. 2015-04-20]. Dostupné z: <http://www.dokument-festival.cz/about.us/year-round-activities/ceska-radost-v-ceskych-kinech>

FIND: Partnerská síť univerzit a filmového průmyslu [online]. [cit. 2015-04-17]. Dostupné z: <http://www.projectfind.cz/>

Jeden svět na školách [online]. [cit. 2015-04-17]. Dostupné z: <http://www.jsns.cz/cz/index/1/Uvod.html>

JIŘIŠTĚ, Jakub. Cesta ven: Vzdorné putování sociálním propadlištěm. In: *Cesta ven* [online]. [cit. 2015-04-08]. Dostupné z: <http://www.indiefilm.cz/2014/05/26/cesta-ven-vzdorne-putovani-socialnim-propadlistem/>

Mediální výchova a mediální gramotnost [online]. [cit. 2015-04-17]. Dostupné z: <http://medialnivychova.fsv.cuni.cz/MVP-1.html>

MEDIAGURU: Mediální slovník [online]. <http://www.mediaguru.cz/medialni-slovník/docusoap/>. [cit. 2015-04-22].

LASÁKOVÁ, Lenka. *Moravskoslezský deník* [online]. 2013. vyd. [cit. 2015-04-20]. Dostupné z: http://moravskoslezsky.denik.cz/kultura_region/beautiful-people-ve-vestibulu-ostravske-radnice-20130708.html

Okamžik jednoho zázraku [online]. Praha: Multikulturní centrum, 2008 [cit. 2015-04-09]. Dostupné z: http://www.mkc.cz/uploaded/otevrena_skola/metodiky_ojz2.pdf

PASTOROVÁ, Markéta. *Filmová/audiovizuální výchova; metodická podpora – informační zdroje* [online]. [cit. 2015-04-17]. Dostupné z:

<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/8115/filmova-audiovizualni-vychova-metodicka-podpora-informacni-zdroje.html/>

RYCHLÍK, Břetislav. O černých srdcích: rozhovor. In: [online]. [cit. 2015-04-08]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10116439531-cerna-srdce/40623510028/2999-bretislav-rychlik-o-cernych-srdcich/>

RYCHLÍKOVÁ, Apolena. *Romea.cz* [online]. 2014 [cit. 2015-04-20]. Dostupné z: <http://www.romea.cz/cz/romano-vodi/apolena-rychlikova-o-cem-zpivaji-ptacata#.UzpXrAetz3g.facebook>

Sdružení pro tradice národnostních menšin [online]. 2013 [cit. 2015-04-26]. Dostupné z: <http://sptnm.sweb.cz/about.html>

Slovník cizích slov [online]. [cit. 2015-04-22]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/intertextualita>

Statut ČT: Článek II, Veřejná služba ČT. *Česká televize* [online]. 2012 [cit. 2015-04-08]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/vse-o-ct/statut-ct/#s2>

Učíme se příběhy: Pozitivní vlna [online]. [cit. 2015-04-08]. Dostupné z: <http://www.ucimesepribehy.cz/>

Web pro učitele o lidských právech [online]. [cit. 2015-04-17]. Dostupné z: <http://www.lidskaprava.cz/ucitel>

Inkluzivní škola: Informační portál, zaměřený na začleňování žáků cizinců do českého vzdělávacího systému [online]. 2013 [cit. 2015-04-26]. Dostupné z:

<http://www.inkluzivniskola.cz/pedagogicka-prace-s-diverzitou/transkulturni-pristup>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

atd.	a tak dále
aj.	a jiné
AV	Audiovizuální výchova
AVT	Audiovizuální tvorba
cit.	Citováno
ČT	Česká televize
DT	Dokumentární tvorba
ESF	Evropský sociální fond.
ESF OPRLZ	Operační program Rozvoj lidských zdrojů
FV	Filmová výchova
MFDF Jihlava	Festival dokumentárních filmů Jihlava
MŠMT ČR	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky
odb.	odborné
RVP	Rámcově vzdělávací program.
s.	strana
tzn.	to znamená

SEZNAM OBRÁZKŮ

- Graf č. 1: pohlaví dotazovaných (vlastní zdroj), s. 51
- Graf č. 2: věk dotazovaných (vlastní zdroj), s. 52
- Graf č. 3: nejvyšší dosažené vzdělání (vlastní zdroj), s. 53
- Graf č. 4: odborné vzdělání (vlastní zdroj), s. 54
- Graf č. 5: způsob sledování dokumentární tvorby (vlastní zdroj), s. 55
- Graf č. 6: změny ve společnosti (vlastní zdroj), s. 58
- Graf č. 7: vnímání kultur, multikulturní výchova (vlastní zdroj), s. 59
- Graf č. 8: DT jako součást vzdělávání (vlastní zdroj), s. 60
- Graf č. 9 : důležitost AV, FV, MV (vlastní zdroj), s. 61
- Graf č. 10 : stupeň vzdělávání (vlastní zdroj), s. 61
- Graf č. 11: hodnocení vzdělávací role ČT (respondenti bez odborného vzdělání ROB), (vlastní zdroj), s. 63
- Graf č. 12: hodnocení vzdělávací role ČT (respondenti s odborným vzděláním ROV), (vlastní zdroj), s. 63
- Graf č. 13: vysílací časy (respondenti s odborným vzděláním - ROV), (vlastní zdroj), s. 64
- Graf č. 14: promítání s besedou, (vlastní zdroj), s. 67
- Graf č. 15: přístup k dokumentární tvorbě (vlastní zdroj), s. 75

SEZNAM TABULEK

- Tabulka č. 1: pohlaví dotazovaných (vlastní zdroj), s. 51
- Tabulka č. 2: věk dotazovaných (vlastní zdroj), s. 52
- Tabulka č. 3: nevyšší dosažené vzdělání (vlastní zdroj), s. 53
- Tabulka č. 4: odborné vzdělání (vlastní zdroj), s. 54
- Tabulka č. 5: způsob sledování dokumentární tvorby (vlastní zdroj), s. 54
- Tabulka č. 6: Kontingenční tabulka souvislostí mezi pohlavími a preferencemi způsobu sledování dokumentární tvorby, s. 56
- Tabulka č. 7: Kontingenční tabulka souvislostí mezi věkem a způsobem sledování dokumentární tvorby, s. 57
- Tabulka č. 8: změny ve společnosti (vlastní zdroj), s. 58
- Tabulka č. 9: vnímání kultur, multikulturní výchova (vlastní zdroj), s. 59
- Tabulka č. 10: DT jako součást vzdělávání (vlastní zdroj), s. 60
- Tabulka č. 11: důležitost AV, FV, MV (vlastní zdroj), s. 60
- Tabulka č. 12: stupeň vzdělávání (vlastní zdroj), s. 61
- Tabulka č. 13: hodnocení vzdělávací role ČT (celkový počet respondentů), s. 62
- Tabulka č. 14: hodnocení vzdělávací role ČT (respondenti bez odb. vzdělání ROB),(vlastní zdroj) s. 62
- Tabulka č. 15: hodnocení vzdělávací role ČT (respondenti s odb. vzděláním ROV), (vlastní zdroj), s. 62
- Tabulka č. 16: správné vysílací časy (respondenti bez odb. vzdělání ROB), (vlastní zdroj), s. 64
- Tabulka č. 17: správné vysílací časy (respondenti s odb. vzděláním ROV), (vlastní zdroj), s. 64
- Tabulka č. 18: kontingenční tabulka souvislostí srovnání daného hodnocení respondentů s odborným vzděláním a bez něj (vlastní zdroj), s. 65
- Tabulka č. 19: promítání s besedou (vlastní zdroj), s. 66

Tabulka č. 20: projekce dokumentárního filmu v kině (vlastní zdroj), s. 67

Tabulka č. 21: filmový festival (vlastní zdroj), s. 68

Tabulka č. 22: tvůrce DF (vlastní zdroj), s. 70

Tabulka č. 23: znáte některého dokumentárního fotografa nebo fotografku? (vlastní zdroj), s. 71

Tabulka č. 24: Návštěva výstavy fotografií z vlastní iniciativy (vlastní zdroj), s. 72

Tabulka č. 25: stránky, portál (vlastní zdroj), s. 73

Tabulka č. 26: přístup k dokumentární tvorbě (vlastní zdroj), s. 73

Tabulka č. 27 : respondenti kvalitativního výzkumu (vlastní zdroj), s. 81

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Slovníček pojmů

Příloha P II: Dotazník k výzkumu

Příloha P III: Příklad kódovaného rozhovoru s respondentem č. 1

Příloha P IV: Příklad segmentace

Příloha P V: Ukázky z tvorby dokumentárních fotografií

PŘÍLOHA P I: SLOVNÍČEK POJMŮ

Antromorfní - napodobující schematicky tvary lidské postavy (SCS.ABZ.CZ, Slovník cizích slov)

Dehonestace - urážka, pomluva, znectění. (SCS.ABZ.CZ, Slovník cizích slov)

Dokusoap - je televizní žánr, který zaznamenává situace dokumentární formou a zpracovává je (stříhá je) jako seriál. Většinou sleduje příběh lidí, které spojuje určité prostředí a vykresluje proměnu jejich vztahů. Tvůrce do průběhu scén nezasahuje, záleží tak na jeho osobnosti, jak blízko se k aktérům dostane. (MEDIAGURU, Mediální slovník)

Intertextualita - Využití jednoho textu v jiném, propojenost jednotlivých textů. (SCS.ABZ.CZ, Slovník cizích slov)

Invence - vtipný nápad, důvtip, vynalézavost, zejm. v umělecké tvorbě. (SCS.ABZ.CZ, Slovník cizích slov)

Kognitivní vývoj - týká se vývoje poznávacích funkcí: vnímání, představování, fantazie, schopností, myšlení, usuzování, inteligence, pozornosti a paměti. (SCS.ABZ.CZ, Slovník cizích slov)

Narace - zprostředkování děje vyprávěním. (SCS.ABZ.CZ, Slovník cizích slov)

Nonfikční film - film, který pracuje s pravdou, opak fikčního filmu. (SCS.ABZ.CZ, Slovník cizích slov)

Paradigma - souhrn všech pojetí vědní disciplíny v určitém časovém úseku SCS.ABZ.CZ, Slovník cizích slov)

Penologie - nauka o trestu a trestání, jejím cílem je proces polepšení, nápravy a pozitivní změny chování. (SCS.ABZ.CZ, Slovník cizích slov)

Reminiscenční terapie - stimulace, trénink, léčba pomocí vzpomínek, např. prostřednictvím fotografií a filmu. (SCS.ABZ.CZ, Slovník cizích slov)

Kurikulum - prostředek realizace hlavního vzdělávacího úkolu moderní školy, cíl je zvyšování kvality vzdělávacího standardu. Prostředek celoživotního vzdělávání člověka. Formuje jeho životní postoje a názory. (SCS.ABZ.CZ, Slovník cizích slov)

Transkulturní přístup - přístup, který problematizuje kulturně-standardní přístup a překračuje jeho limity. Namísto popisu jednotlivých sociokulturních skupin začíná přemýšlením o příčinách a hranicích odlišností každého z nás. Transkulturní přístup tak odstupuje od uvažování v kategoriích a hovoří o zkušenostech jednotlivce (jeho kultuře), které se projevují při vzájemném setkání s druhým jako kulturní rozdíl. (Inkluzivní škola, 2013)

PŘÍLOHA P II: DOTAZNÍK K VÝZKUMU

VÝZNAM DOKUMENTÁRNÍHO FILMU A FOTOGRAFIE V SOUVISLOSTI SE VZDĚLÁVÁNÍM

Dobrý den,

dovoluji si Vás oslovit s prosbou o vyplnění níže uvedeného dotazníku. Jedná se o 21 otázek pro výzkumnou část bakalářské práce s názvem: **Film a fotografie jako andragogický prostředek zkoumání sociální a národnostní reality**. Dotazník je zcela anonymní a data budou použita pouze pro zpracování této práce.

Předem děkuji za Váš čas a těším se na výsledek. Pokud by Vás zajímal výsledný výstup - zde je kontakt:

LucyjaT@seznam.cz

S pozdravem Lucie Tydlačková

1. Jste

Muž Žena

2. Zvolte prosím jednu z uvedených věkových kategorií

18 - 30 let 31 - 40 let 41 - 50 let 50 - 70 let 70 a více

3. Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

Středoškolské s výučním listem Středoškolské s maturitou Vyšší odborné vzdělání VŠ - bakalářské VŠ - magisterské VŠ - doktorské

4. Jste vzdělán v oboru, který nějak souvisí s filmem, dokumentární tvorbou, fotografií, médií či audiovizuální tvorbou nebo se profesně pohybuje v některém z těchto oborů?

Ano Ne

5. Sledování dokumentární tvorby preferujete prostřednictvím:

Televizní přijímač Internet Oběma způsoby (televize i internet) Nesleduji

6. Myslíte si, že dokumentární tvorba může vyvolat a podporovat změny ve společnosti (národnostní, sociální, lidskoprávní, apod.)?

- Ano, určitě Spíše ano Spíše ne Ne Nevím

7. Myslíte si, že dokumentární filmy s národnostní tematikou mohou ovlivnit vnímání odlišných kultur a mohou být jakýmsi neformálním prostředkem multikulturní výchovy obecně?

- Ano Ne Nevím

8. Považujete dokumentární tvorbu za platnou součást vzdělávání (celoživotní vzdělávání, občanské vzdělávání, osobnostní vzdělávání, informální vzdělávání apod.)?

- Ano Ne Nevím

9. Myslíte si, že je audiovizuální, filmová či mediální výchova důležitá?

- Ano Ne Nevím

10. Pokud jste v předchozí otázce odpověděl/la Ano, označte prosím, od kterého stupně vzdělávání si myslíte, že by se měla AV (audiovizuální výchova), FV (filmová výchova), MV (mediální výchova) vyučovat?

- ZŠ SŠ VŠ

11. Na dané stupnici ohodnoťte, jak plní Česká televize (jako služba veřejnosti) svou vzdělávací roli v rámci dokumentární tvorby.

- Výborně Velmi dobře Dobře Dostatečně Nedostatečně

12. Myslíte si, že jsou dokumentární filmy v ČT zařazovány do vysílání ve správném vysílacím čase tak, aby je mohla vidět co nejpočetnější skupina diváků?

- Ano Ne Nevím

13. Účastnil/a jste se nějakého veřejného promítání dokumentárního filmu nebo fotografií s následnou besedou k tématu?

- Ano Ne

14. Byl/a jste někdy na projekci dokumentárního filmu v kině?

- Ano - byl/a jsem 1x Ano - byl/a jsem více než 1x Ano - chodím pravidelně
 Ne (uveďte prosím důvod: např. nedostatek času, finance, nedostupnost kina, nezajímavá nabídka filmů, nezájem o dok. tvorbu apod.) Důvod:

15. Znáte název alespoň jednoho českého filmového festivalu, který uvádí dokumentární filmy? (pokud ano, do okénka napište název)

- Ano Ne Název:

16. Označte snímky a cykly, které jste viděl/a nebo sledoval/a

- PTÁČATA (tel. experiment, romské děti samy natáčejí svůj život a zabývají se různými otázkami) BABYLON (dok. magazín o národnostních menšinách v ČR a Čechů v zahraničí) KOSMOPOLIS (multikulturní magazín ČT) CELNICE (komponované večery, doplněné autorskými dok.filmy ČR a SR na dané téma) PATERČATA (dok. cyklus o paterčatech, které se narodily romské rodině) ČERNÁ SRDCE (dok.

film - příběhy čtyř romských rodin ze zemí Visegrádské čtyřky) ČTYŘI V TOM (dok. cyklus ČT o průběhu těhotenství čtyř žen, žijících v odlišném sociálním prostředí) ŽENY PRO MĚNY (dok. film o fenoménu ženské krásy) ČESKÝ SEN (dok. film o stavbě fiktivního hypermarketu a posedlosti českých občanů k nakupování) POPELČIN KOMPLEX (skupinová terapie pěti žen v dok. filmu, které spolu stráví několik dní a nocí na odlehlém místě za přítomnosti kamery) MAGICKÝ HLAS REBELKY (dok. film o životě Marty Kubišové) KATKA (časoběrný dokument o životě drogově závislé ženy) CIZINEC JE NAŠINEC (dok. cyklus o osudech cizinců v naší zemi) ŠMEJDI (dok. film o zneužívání seniorů na předváděcích akcích) NÁŠ VENKOV (dok. cyklus ČT o různých osudech lidí na českém venkově) MANŽELSKÉ ETUDY (cyklus časoběrných dokumentů o rodinách a jejich životních osudech) DĚLNÍCI BULVÁRU (dok. film o principech současného bulváru v ČR) BÝT ROMEM (časoběrný dokumentární film o osudech romského aktivisty a hudebníka Vojty Lavičky) SHOW (zrod a cesta do světa showbyznysu uměle vytvořené dětské skupiny 5 Angels - produktu podnikatelského úsilí, jemuž se podařilo vyšplhat z lokální úrovně na nejvyšší příčky českého mainstreamu) OKO NAD PRAHOU (dokument o architektovi Janu Kaplickém)

17. Znáte některého tvůrce dokumentárních filmů? (do okénka napište jméno)

Ano Ne Jméno:

18. Znáte některého dokumentárního fotografa nebo fotografku? (do okénka napište jméno)

Ano Ne Jméno:

19. Navštívil/a jste někdy z vlastní iniciativy výstavu fotografií?

- Ano Ne

20. Znáte, případně využíváte některé internetové stránky/portál, týkající se dokumentárních filmů, fotografií či filmového vzdělávání obecně?

- Ano - využívám občas Ano - využívám často Ne

21. Označením jedné z možností ohodnoťte prosím Váš osobní přístup k dokumentární tvorbě.

- Velmi mě zajímá Zajímá mě Spíše ano Spíše nezajímá Nezajímá

RASISMUS

(2)

37 let z nich budou šlapky, zloději, vrazi a fetišci. A potom tam byla třetí specifická skupina a to byli lidi, kteří si dali tu práci a napsali přímo mě a to už se týkalo vyloženě agresivních výpadů, jako že jsem černá kurva, cigánfilčka a svině. Ale to beru, jako že to je nějaká psychopatická menšina. Druhá věc zase souvisí s tím Zlínem, protože potom nás samozřejmě zvali do různých dětských pořadů a tam tedy např. reakce, když děti vystoupili ve studiu kamarád byla zase skvělá. Děti psaly dopisy, proběhla seznámení na FB, začali se potkávat a tady nám ta interakce opět ukázala, že pro nás je ta cílovka tam, kde se teprve ty hodnoty tvoří je mnohem zajímavější než ti dospělí, kteří jsou taková mlčící většina.

REAKCE
POZIT.
POPAD
ZPĚTNÁ
VAZBA

CÍLOVKA

7A jak reagovali dospělí romové?

REAKCE

To je samozřejmě také zajímavé. Tady byly určité ojedinělé reakce ve stylu – že jsem nejvlivnější česká rasistka, že když o nich mluvím jako o romech, takže se dopouštím rasismu a selekce. Což jsem tedy odepsala paní, že svým způsobem má pravdu, i když se mi to zdá přehnané. Byly tam také některé reakce v uvozovkách normálních romů, nebo třeba romů, kteří studují na vyšších stupních vzdělání, kterým přišlo, že ten seriál je v některých ohledech příliš kritický, že neukazuje jenom ty dobré věci, a tam už se dostáváme na hranu toho, co je a co není propaganda, že by to spíš měl být propagandistický seriál, co ukazuje tančící a zpívající děti. Což je přesně to, čeho bych se já v žádném případě nechtěla dopustit. Abych pravdu řekla, na tento typ dokumentů jsem trochu alergická. Dokumenty ve kterých romové zpívají a tancují, to jsou stereotypy... ~~desnit~~

PROPAGANDA
A UHEL
POHLEDU

UPR

Jak tedy natáčení ovlivnilo přímo ty děti?

STEREOTYPY
FORMA-PROSTŘEDÍ

V tomto si dovoluji tvrdit, že je to určitá forma sociálního experimentu, který rozhodně zafungoval. Jediné co mě mrzí, že od začátku nevznikla nějaká sociologicko-psychologická studie, která by mapovala celý průběh. Osobně si myslím, že ten vliv na ty děti je poměrně silný, jsem o tom přesvědčena. A zase zpátky k tomu Zlínu, ve chvíli, kdy s těmi dětmi jednáte jako rovný s rovným, když jsme s nimi strávili spoustu hodin a rozebírali věci, které ani s rodičemi nerozebírají takto do hloubky, takže jeden příklad za všechny: Když jsme tady demonstrovali proti hernám, jsem si všimla, že děti poté chodili a zajímalo je co se děje ve zprávách, kde by mohli pomoci, přemýšlení o událostech a měli zájem je řešit. V tomto případě bych to viděla jako velmi svérázné hodiny občanské výchovy. Zdá se že stačí hrozně málo (odpověď na mou vsuvku o hranickém učiteli romském).

PROSTŘEDÍ
DEC
E TRANI
METODIKA

PRACT. DOPAD
POZIT.

Já jsem se vždycky bránila roli misionářky, která přináší to dobro mezi ty romy. Zrovna nedávno jsem odmítla film Maria a Maria – jde o to, že štáb jede stavět dům někam do osady pro nějakou mentálně zaostalou paní a její dceru. Je tam ten element misionářství. Myslím, že kdyby tam jeli a netočili to, tak bych do toho šla, ale pokud by se to mělo natáčet, musel by se ten dokument postavit jinak. Zaznamenávat to, jací jste hrdinové, to za mě nemá smysl. Je to možná dost příkré odsouzení...váhání

UHEL POHLEDU
RESP.

Bylo těžké prosadit projekt Ptáčata v ČT?

STYL

Já jsem měla štěstí, v té době jsem zvažovala odchod z ČT, ale měla jsem přichystaný tento projekt. Hodilo se to tehdy do tématu rok dítěte a vedení bylo nadšeno a prošlo to velmi dobře. Byl to nový formát a prošlo to velmi dobře. Co bylo potom horší a co je doteďka problém, to nebyla samotná výroba, ale prosazení do nějakého zajímavého vysílacího času. Kde vlastně i ta televize sama dá signál, že jí to téma přijde důležité. A tady se už pak dostáváme na půdu křehkou, protože ja si

SILA MEDI

VYS. CAS ↑ nikali - hriseu

STEREOTYPY

ROLE ČT

3

Marketing

77 myslím, že to nemají formovat ty čísla, podle toho jestli chce divák Donutla nebo Bohdalovou, ale
 78 že televize má být ten iniciátor a normalizátor, který řekne tohle je důležité, tomuhle věnujte
 79 pozornost a proto to vysíláme v tomto čase. Ptáčata jedou od ledna v relativně slušný čas v 18h, ale
 80 celá marketingová kampaň např. 4v tom, (stejně jako První Republika nebo Sanitka) je obrovská a
 81 přitom by to tyto pořady až tak nepotřebovaly, jelikož první série byla už velmi úspěšná. Ta kampaň
 82 je sice fajn, ale promuje se něco, co to v zásadě ani moc nepotřebuje a naopak věci, které by to
 83 promo potřebovaly, tak se vlastně nepromují. Já jsem vlastně vůči nastavení toho marketingu i toho
 84 výběru toho programu dost kritická, protože opravdu řeší sledovanost, ale je to Hlava 22. Když máte
 85 velkou sledovanost, tak vás budeme promovat. Nám u Ptáčat druhé série pomohl Seznam, který
 86 udělal ten článek a domluvili jsem se, že tam pustíme ukázkou, i za cenu určité kontroverze a diskuse,
 87 u níž jsem dopředu předpokládala, že nebude hezká. Protože pro mě je důležité, aby se na to lidé
 88 dívali. V té diskusi nakonec evidentně reagovali lidi, kteří životě Ptáčata neviděli a naopak ti co to
 89 viděli reagovali kladně. Pro mě bylo důležité ty lidi přilákat a pak ať už si udělají ten názor sami,
 90 protože nikdo neříká, že je důležité za každou cenu ty ptáčata milovat, ale spíš jenom pochopit, že to
 91 není jenom banda vyžírků a zlodějů, jak jsou tady ty stereotypy zažitá. V Blesku také o tom psali a
 92 tak můžu říct, že se ukázalo, že ten marketing v tomto směru funguje a že lidi jsou na to zvědaví.
 93 Protože jinak panuje všeobecný názor, že když se řekne o projektu, že je romský anebo ještě
 94 ekvivalent slovenský, tak se na to lidi nebudou dívat. Slovenský, že je ve slovenštině a romský,
 95 protože proč. Ten první díl měl velice slušnou sledovanost 250-300 000 diváků, což je na ten sobotní
 96 čas slušné. Problém je, že promo programu zase prostě nebylo schopné pustit upoutávku na další díl,
 97 který se vysílal druhý den, takže už ta sledovanost byla poloviční. V těchto případech a v těchto
 98 konceptech jsou ta čísla důležitá.

PROPAGACE

SILA MEDIÍ

ČT, SLEDOVANOST, ORGANIZACE ČT

Jak objektivní jsou tato měření? Jaká je se zpětným pouštěním z internetu?

INTERNET

SLEDOVANOST

99 U těchto cifer ano, ta měření jsou objektivní a u internetu je to velice přesné. Ale bohužel v tomto
 100 případě to ten internet nezachránil. Čekala jsem, že to ten internet trochu zvedne, ale ne. Už to
 101 přesně nevím ta čísla, byla jsem z toho dost v depresi, takže už jsem to potom neřešila. U nás máme
 102 tři kritéria toho hodnocení. Jedno je ta sledovanost, odborné reakce na recenze a třetí jsou významné
 103 festivalové ceny.

FESTIVAL (VÝSLETKOVÁNÍ, VÝŽIVNÁM (TEOR.Č.))

Jaká je situace v ČT – prosazování zajímavých témat, možnost realizace menšinových projektů apod.

104 Situace je výborná (smích)...po Ptáčatech jsem se na základě výběrového řízení vrátila naplno do
 105 české televize a jsme tady teď my jako kreativní producenti a v tomto směru já tedy ty menšinové
 106 věci vyhledávám, na druhou stranu jsou i věci, které odmítám. Dělam ty témata a ty filmy podle toho,
 107 jestli mi přijdou podstatné. To jestli je ten projekt romský, tak to pro mě není automaticky zelená.

Dokumentární film v ČR je momentálně dost na vzestupu, čím to je?

VÍTEL POHLEDU

PROSTĚ TVORCE STYL

108
109
110
111
112
113
114
DIVELOKUMENT
KINO

4

108 Když pojedete na festival do Jihlavy, tak nabydete dojmu, že dokument v ČR je to hlavní, co tady řídí
109 názory a společnost a potom, když vystoupíte z té bubliny, tak zjistíte, že ty dokumenty tady vůbec
110 nikdo nesleduje. On ten vzestup je kvalitativní, co se týká návštěvnosti třeba v kinech to je úplná
111 tragedie. Já jsem naopak velmi skeptická, i když se prostě daří dělat skvělé dokumenty, tak
112 paradoxně ten divácký odliv je větší. Druhá věc, že ty nové formáty jsou na vzestupu, ale pořád jsme
113 20let třeba za Británií, kde vlastně třeba dokusoup měly v 90. letech boom, tady to teprve pomalu
114 objevujeme.

NOVÉ FORMÁTY

Projekt - osvětového programu pro vzdělávající...doplňt správně otázku

115 Já tomu rozumím, učitelé a pedagogové jsou pro mě vlastně nejzajímavější lidi, kteří mi říkají, že na
116 školách s dětmi a studenty ty Ptáčata probírají, ale těch není mnoho a upřímně řečeno nebudme
117 naivní. V případě, že ten kantor má ve třídě problémy s romy nebo s menšinami, což je lehce
118 odhadnutelné, že ten český průměr tam bude, tak je dost utopická představa, že by takový člověk by
119 ještě z musu to dětem takto zprostředkoval. To máme asi každý zažité, když byl pedagog, který ten
120 předmět milovat, tak byl schopen nás také nadchnout....tady se obávám, že na na tohle klíč není.
121 Druhá věc je, že kdyby chodili osobnosti, které ty děti respektují a kdyby tohle byla kamPaň zaměřená
122 ne na přesvědčování, ale že by jim ukazovali cestu, promítali věci atd. Ale že by ti samotní učitelé to
123 měli v těch osnách, to vidím spíš jako vražednou misi a mohlo by se to otočit proti tomu projektu
124 samotnému.

CS

METODIKA

Instituce vychovávající nové filmaře – uvědomují si mladí filmaři, že mohou vzdělávat a ovlivňovat společnost?

125 Tak tam si myslím, je to v pořádku. Celá Famu je vlastně taková levičácká líheň, jak se říká Tam až
126 občas to přestřelují. Čili u těch mladých filmařů je ta lidsko-právní tematika skoro až bych řekla
127 povinnost a automatika - čili tam vůbec není nutnost s nimi probírat co je a co není nutné. A stále
128 je třeba dávat obrovský pozor, abychom se nedostali na úroveň té propagandy a propagandistického
129 filmu, protože to už je potom někde jinde. Já jsem viděla na Famu spoustu filmů i na menších školách
130 filmaři hledají téma, které je zajímavé a řešit ještě to jestli je to lidsko-právní, to už bych po nich
131 chtěla asi moc. Jsou tam podle mě schopní lidé, kteří do toho dorostou. Ale pozor, tady v tuto chvíli
132 je důležité říct, že nejde až tak o ty filmaře a tvůrce, kdo má tu moc ovlivňování a společenskou
133 zodpovědnost, ale jde o recenzenty, kritiky, filmové a televizní publicisty. Protože tam já vidím
134 zásadní problém. A tam kdyby se to podařilo nějakou tu společenskou zodpovědnost vzbudit,
135 protože jediný, kdo vlastně v tomto ohledu opravdu dobře fungoval (ať už se to týkalo kvality nebo
136 témat filmů) byl Stankovič, který když zemřel...tak v tuto chvíli...Když si má třeba teď Mirka Spáčilová
137 vybrat, jestli má recenzovat druhou sérii Ptáčat, protože první dala vysoké body, ale teď u druhé už
138 řekla, že tam toho má na výběr více těch hraných věcí, tak že ona to prostě recenzovat nebude.
139 Pochopitelně Kdyby od ní vyšla recenze, tak by tomu strašně pomohla. A jsme u toho vezměme si tu
140 skupinu těch publicistů, kritiků a vykládejte jim, že mají tedy nějakou tu společenskou zodpovědnost
141 kultivovat národ chválením věcí, které jsou prostě na okraji - to je scifi. Etická scifi. Ale v tomto si
142 myslím, že je to směřování na žurnalistické školy, kde se to fakt těm lidem musí říct a vysvětlit, že
143 když píšou filmové a televizní recenze - to je úplně jedno jestli jsou to romské nebo jiné věci, tak to je

FILM. VEDEĽ. (FAMU)

MOŽNOST PROTABACE (POMOC) (pro školky - nemoderní)

LIDSKO-PRÁVNÍ
SPOLEČENSKÁ ZODPĚDNOST

↑ + VPR

RADA DOPOŘUCENÍ ÚHEL POHLEDU

144 důležité. Prostě to jak někteří recenzenti dokážou potopit skvělé filmy a tím pádem pak na ně nikdo
145 nejde do kina tím pádem režisér často druhý film ani neudělá.

Dokumentární tvorba jako způsob celoživotního vzdělávání – platí to ve vašem případě? (VPR)

ISORN. ROZKOVAN

146 No jasně. Pro mě to znamenalo osobnostní přerod, nejen pro mě, ale i pro mé okolí. Zejména pro
147 mého muže. U něj je to extrémní. Když jsem to začala točit, tak mi občas pomáhal a tam jsem viděla
148 jak málo stačí a to nebylo tak, že bych se ho snažila nějak ovlivnit, ale on v tuto chvíli je schopen se o
149 romacích hádat se svými kamarády. Čili pro mě to nebyl zas tak velký přerod jako pro mého muže,
150 tam jsem pozorovala a sledovala s velkou radostí, že se něco takového děje a že ta empatie může
151 fungovat i člověka jako je on. A to ztotožnění se s těmi lidmi a to že ty příběhy jsou opravdu
152 individuální. Pro mě to spíš znamenal přerod ve smyslu přehodnocení vůbec obecně situace sociálně
153 vyloučených ve vztahu k sociální politice státu, získala jsem pojem o tom, že je tady jakýsi
154 multibyznys se kterým

IDENT
370T.

Co si myslíte o multikulturní výchově v ČR

SKOLA

155 Já jsem tím neprošla, nevím jak je to pojímané, nerada bych mluvila o něčem o čem vůbec nic nevím.
156 O čem já jsem přesvědčena, že má smysl je dialog – to znamená, že by si v rámci multikulturní
157 výchovy měli na seminář přivést nějakého nácka (nacistu). Já si myslím, že je důležité pochopit
158 přemýšlení těchto lidí a pochopit tu frustraci a přes toto komunikovat ty problémy. Myslím si, že
159 nejlepší text na toto téma, napsala Saša Úhlová v deníku Referendum Jak komunikovat s rasistou. A
160 to je tedy výborný text, kdy mi Saša často mluví z duše a já to tedy velmi často praktikuju, že velmi
161 často s lidmi, nad kterými by někdo zlámal hůl tak si nejdřív vyslechnu snůšku demagogických keců a
162 pak v rámci dialogu je možné různé věci jednoduše odbourat. Tím se nechci zastávat nácků, tím si
163 spíš myslím, že z tohoto extrému můžeme čerpat a na základě toho můžeme začít komunikovat s tou
164 mlčící šedou většinou, která má přesně ten názor z té televize. V zásadě nic neovlivňuje, nic neřeší,
165 ale potom je tady obrovská masa, která tu frustraci si vybíjí ve všech možných směrech. Takže nevím,
166 jestli by se mnou pedagogové multikulturní výchovy souhlasili, ale mě totiž přijde, že v některých těch
167 multikulturních oblastech je to příliš jako na obláčku. A vidím to často i v těch reakcích na Ptáčata,
168 často až nekritických – takto se ale asi nikam neposuneme. Neposunu se já, neposunou se ty děcka
169 ani celá ta problematika. Možná v tomto je ten můj názor trochu radikální a je teda celkem
170 obroušený těmi 5ti posledními roky procházení si různými fázemi a různými diskusemi a sledováním
171 toho, co vlastně ten stát za těch 5let udělal a dá se říct, že neudělal vlastně nic. VPR

METODIKA

SILA -
MEDII

SKOLA
MULTIK.
VYCHOVA

DOPORUČENÍ
KAPA

Myslím, že zrovna Ptáčata výrazně ovlivnila pojmání multikultury u nás.

172 To samozřejmě ráda slyším, já bych nerada, abychom vyrůstali v nějaké ^{iluzi} ~~oblasti~~, že všichni romové jsou
173 krásní, muzikální, hodní lidé s křídly, protože ono to tak není, samotné Ptáčata o tom také často
174 mluví. VPR

Samotná
s. m. s. o. m.
123456789
123456789

STEREOTYPY, ÚHEL POHLEDU

Saša Úhlová -

6

Ale jde vlastně hlavně o ty rodiče - je důležité vzdělávat a informovat rodiče, kteří mají vliv na své děti, že?...

175 Tam vlastně přemýšlení v nějaké delším časovém horizontu je problém. A proto se obávám, že ještě
176 nenastane jen tak ta doma romských elit, kterých je tak zoufale potřeba a když už nějaké jako jsou,
177 tak já se na ně dívám s údivem. Příklad za všechny bohužel tedy velmi špatný je tady MISS HODONÍN,
178 kde teda je lobistická skupina a asi jednou za rok se pořádá Miss ROMA a je známo, že ten hlavní
179 organizátor stojí tady před Intersparem a loví týden před zahájením soutěže hezký holky. A důležitý je
180 ten večírek poté, kdy se tam účastní předseda vlády a důležití politici, kteří tam jedou protože ví, že
181 tam za tu romskou stranu budou ti důležití podnikatelé a to je taky špatně.

E
9
9
T
Y

Jaké jsou cíle vaší tvůrčí skupiny?

STEREOTYPY + SILA MEDIU

182 Velké (smích)! Určitě se nenechám zdecimovat seriály typu Sanitka, o kterých si myslím, že přinášejí
183 ty stereotypy a opravdu jsou v lecčem dost formující a tím pádem i škodlivý, zejména když se zjistilo,
184 kolik se na takovou sanitku dívalo děti. Samozřejmě se dívaly i proto, že se dívali rodiče, ale když si
185 potom ani ten pan režisér nedokáže obhájit, proč tam zobrazil ty menšiny tak, jak to udělal, tak si
186 nedělám iluze, proč by to měli pochopit sami ti diváci. Nehledě na to, že si myslím, že to bylo spíš
187 nepromyšlené plácnutí, jelikož s těmi stereotypy se samozřejmě pracuje skvěle, že... To každý uvítá,
188 neumí nad tím moc přemýšlet a přesně to pasuje do té kolonky toho světa. Čili pro mě na závěr,
189 chtěla bych i za cenu určité kontroverze dělat věci, které do těch kolonek nepasují a vzbudí ten zájem
190 a donutí lidi o těch tématech zase víc přemýšlet. Víím, že chci trochu moc, ale ve Skandinávii a
191 v Dánsku to prostě funguje skvěle, tam je ta kultura úplně na jiné úrovni. A nejzajímavější je, že třeba
192 v Dánsku se chodí do kina na dokumenty mnohem víc než na hrané věci, což je úplná senzace. Takže
193 ta společnost je o 50let někde jinde, ale je to v mnoha faktorech. U nás je opravdu potřeba začít
194 nějakou hlubší obrodou a uvědoměním si lidí v televizi, že mají společenskou zodpovědnost, za to co
195 se točí a vysílá.

SIED

CIL

UPR

KINO
SETRAVAMI

DOPORUCENI

(KO) - AKROVYM

ROZHOVOR: VEDEN V DVODOVE ČT;
ZÁZNAM ZABÍZENÍ - DIG. FOTO A PARAT
SOVHLAS S VYVEJENÍM - ANO

ČESKÁ SCÉNARISTKA, DRAMATURGINĚ, REŽISERKA A
PRODUCENTKA. ABSOLVOVALA DRAMATURGIU A
SCÉNARISTIKU NA JAMU, ŽURNALISTIKU NA MASAR.
UNIVERZITĚ V BRNĚ A FILMOVÁ STUDIA V USA.
PŮSOBÍ V ČESKÉ TELEVIZI NA POZICI KREATIVNÍ
PRODUCENTKY VYVÍJEJÍCÍ NOVÉ TV FORMATY
ZEJMENA V OBLASTI DOKUMENTÁRNÍ TVORBY.
VENUJE SE TAKÉ PEDAGOGICKE ČINNOSTI.

PŘÍLOHA P IV: UKÁZKA SEGMENTACE

<p>CÍLOVÁ SKUPINA - diváků</p> <p>(pro koho je dokument určen):</p> <p>1. původní představa x realita</p> <p>PROSTŘEDEK</p> <p>Míra Ovlivnění</p> <p>Identifikace – ztotožnění – způsob, forma</p> <p>Stereotypy</p> <p>Síla médií</p> <p>Vzdělávání prostřednictvím televize</p>	<p>Na začátku, jakkoliv to zní trochu byrokraticky, tak si člověk musí říct, pro koho vlastně točí, pro koho to směřuje. K 7,8</p> <p>Pro nás ta cílovka je tam, kde se teprve ty hodnoty tvoří. je mnohem zajímavější, než dospělí, kteří jsou taková mlčící většina K 44</p> <p>Učitelé a pedagogové jsou pro mě nejzajímavější lidi, kteří mi říkají, že na školách s dětmi a studenty ty Ptáčata probírají, ale těch není mnoho... K 115</p> <p>My jsme u Ptáčat měli to prvotní směřování a nastavení jak tím formátem, tak i výběrem toho prostředí, tak naším plánem bylo, že se opravdu obrátíme na tu majoritní velkou skupinu diváků, rodičů, kteří se budou identifikovat s těmi dětmi. Čili to znamená, že my se v tom seriálu ne snažíme vzdělávat ve smyslu někoho poučovat ale podle mě mnohem důležitější je identifikace, která jde přes situace a přes žitou zkušenost. K8-13</p> <p>Cílová skupina byla dospělá veřejnost, široká veřejnost, my jsme si sami vytyčili, že to jsou vlastně ti lidé hledající, takže ten ideální věk je mezi 30 -40lety, poněvadž to jsou lidé, kteří chtějí a mají možnost a schopnost změnit svůj životní standart, také jsou to lidé, kteří mají malé děti, což hodně ovlivňuje vnímání světa a potřebu měnit stereotypy a občansky fungovat a jejich motivace je poměrně velká. Potom jsme</p>
--	--

	<p>přemýšleli i nad skupinou starších, o nichž jsme si mysleli, že by zase chtěli změnit nahlížení na zaseté systémy. Ta cílová skupina se ani nezměnila. Spíš se to jen maličko rozšířilo až do 50+ a víc. L 33</p> <p>Dokumentaristé mají možnost přiblížit téma a svět svého díla obrovskému množství lidí. Jiná věc, je, že tvůrci nemají žádný vliv na to, aby byly jejich pořady nasazeny ve vhodný čas. To je věc systému. Pokud to vidí málo lidí, tak je to vysílání jaksí do zdi a o nějakém vzdělávání a ovlivnění nejde mluvit. A televize je věcí veřejné služby, nemůže spoléhat na to, že si to později lidé najdou na internetu. Některé věkové skupiny lidí jako starší lidé apod. nějaký internet vůbec neřeší. Tady potom je vina na programové struktuře a vedení televize. E 84 – 89I</p>

**PŘÍLOHA P V: UKÁZKY Z VLASTNÍ TVORBY A Z TVORBY
DOKUMENTÁRNÍCH FOTOGRAFŮ**

LUCIE TYDLAČKOVÁ – cyklus Děti

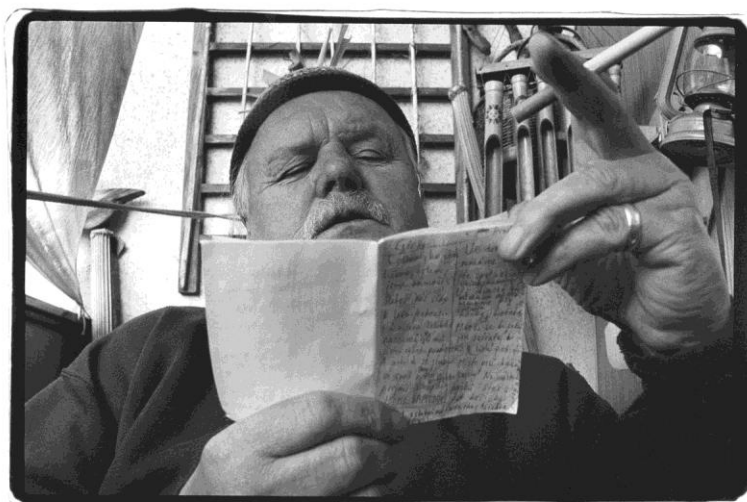

VIKTOR KOLÁŘ

Je považován za jednoho z nejlepších českých fotografů dokumentární tvorby. Od r. 1960 se jako jeden z mála fotografů soustavně věnuje jednomu tématu, svému rodišti Ostravě.

ROBERT GOLÁŇ – výběr z tvorby

JAROSLAV BALVÍN - fotografie romských dětí ze škol a učňovských středisek na východě Slovenska v květnu 2008

